

OPLEIDING SOCIAAL WERK
Sociaal Juridische Dienstverlening

Kracht of macht?

EEN VERKENNEND ONDERZOEK NAAR DE EFFECTEN
VAN HET GPMI OP LEEFLOONGERECHTIGDEN

Bachelorproef van
Rianne HERMANS
Tot het behalen van
het diploma Bachelor Sociaal Werk

Academiejaar 2022-2023

INHOUDSOPGAVE

1. Voorwoord	5
2. Inleiding	6
3. Recht op maatschappelijke integratie	8
3.1 <i>Wetgeving</i>	8
3.2 <i>Het GMPI</i>	10
3.2.1 Doel.....	10
3.2.2 Empowerend of controlerend?	12
3.3 <i>Een kijkje over de schutting</i>	14
4. Dé leefloongerechtigde	15
4.1 <i>Deficit denken: de norm als maatstaf</i>	16
4.1.1 De rol als burger	16
4.1.2 Responsabilisering.....	17
4.1.2.1 Beheersing, bevrijding, erkenning	17
4.1.2.2 Responsabilisering en het GMPI.....	18
4.1.3 Het inclusiemodel	19
4.2 <i>Systeemdenken</i>	20
4.2.1 Bronfenbrenner	21
4.2.2 hellinckx	21
4.3 <i>Eigen schuld of domme pech?</i>	22
4.3.1 Microniveau.....	22
4.3.2 Mesoniveau	23
4.3.3 Macroniveau.....	25
4.3.4 Het schuldmodel in onze maatschappij.....	26
4.4 <i>Probleem of kracht?</i>	27
5. Dé sociaal werker	28
5.1 <i>Zwart, wit of toch grijs?</i>	29
5.1.1 Drie werelden-model.....	30
5.1.2 Preston-Shoot.....	31
5.1.2.1 Doing Things Right.....	31

5.1.2.2	Doing Right Things	32
5.1.2.3	Rights Thinking	33
5.2	<i>Signaleren</i>	34
6.	Van wij-zij naar wij	35
6.1	<i>Eén vraag, zes antwoorden</i>	36
6.2	<i>Mijn wereld, jouw wereld</i>	37
6.3	<i>Wij vs. zij</i>	39
6.4	<i>(On)zichtbaar?</i>	40
7.	Het GPMI in de praktijk	40
7.1	<i>Methodologie</i>	41
7.2	<i>Project Belangenbond</i>	41
7.3	<i>Het GPMI door de ogen van leefloongerechtigden</i>	42
7.3.1	Bekendheid van het GPMI	43
7.3.2	Haalbaarheid.....	44
7.3.3	Inspraak en ondersteuning	48
8.	Conclusie	49
8.1	<i>Op maat? In samenspraak?</i>	49
8.2	<i>Begeleidingsinstrument?</i>	50
8.3	<i>Doel bereikt?</i>	52
9.	Aanbevelingen	53
9.1	<i>Microniveau</i>	53
9.2	<i>Mesoniveau</i>	54
9.3	<i>Macroniveau</i>	56
9.4	<i>Conclusie</i>	58
10.	Bronnenlijst	60
10.1	Wetgeving.....	60
10.2	Rechtspraak	61
10.3	Literatuur	61
11.	Bijlages	69
11.1	<i>Bronfenbrenner en Hellinckx</i>	69

11.2	<i>Drie werelden-model Van Der Laan</i>	71
11.3	<i>Driehoek van Braye en Preston-Shoot</i>	71
11.4	<i>Mijn wereld, jouw wereld</i>	72
11.5	<i>Interviewleidraad</i>	72

Lijst met afkortingen

BUPO	Verdrag Burgerrechten en Politieke Rechten van de VN
EcSoCu	Verdrag Economische, Sociale, Culturele Rechten van de VN
EVRM	Europese Verklaring van de Rechten van de Mens
FOD	Federale Overheidsdienst
GPMI	Geïndividualiseerd Project Maatschappelijke Integratie
GPSI	Geïndividualiseerd Project Sociale Integratie
MA	Maatschappelijk assistent
OCMW	Organisaties voor Maatschappelijk Werk
POD MI	Programmatorische Federale Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie
RMI-wet	Wet betreffende Recht op Maatschappelijke Integratie
SJD	Sociaal Juridische Dienstverlening
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
VN	Verenigde Naties
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
Wwb	Wet werk en bijstand

1. VOORWOORD

Voor u ligt mijn bachelorproef die ik geschreven heb ter afronding van de opleiding Sociaal Werk. Ik heb mij verdiept in de leefwereld van (ex)leefloongerechtigden. Daarvoor heb ik tijdens het onderzoek gefocust op de gevoelsbeleving die het GPMI bij hen oproept op diverse vlakken.

De inspiratie en motivatie voor het onderwerp haalde ik uit mijn stage bij SAAMO Antwerpen binnen project Belangenbond, alsook de kracht om door te gaan op moeilijkere momenten. Toen ik startte, wist ik dat ik een moeilijke invalshoek had gekozen. Personen vinden om te interviewen zou niet evident worden. Je moet spreken over een periode in je leven die, in mijn ogen, niet altijd de beste periode is. Veel mensen schamen zich omdat ze leefloon hebben of hadden. Daarnaast ben je als leefloongerechtigde vaak nog afhankelijk van jouw maatschappelijk assistent. Ik kan mij niet voorstellen hoe beangstigend het is, niet wetende of er gevolgen zijn als je je kritisch opstelt of extern hulp zoekt. Daarom wil ik een extra dank uitspreken naar de personen die de moed hadden om zich volledig open te stellen, zowel tijdens de interviews als tijdens de contactmomenten. Ondanks dat jullie mij niet kenden, hebben jullie mij meer in vertrouwen genomen en mij enorm op weg geholpen.

Alles is goed gekomen, maar er waren veel hobbels en daardoor moest ik mijn bachelorproef meermaals uitstellen. Ondertussen ben ik een vast lid geworden van de SAAMO-familie en daar ben ik enorm dankbaar voor en zeer trots op. Elke keer waren mijn collega's daar om suggesties te geven, mee op zoek te gaan naar (ex)leefloongerechtigden of simpelweg een hart onder de riem te steken. Een extra dankjewel naar team Belangenbond en team CDW die mijn gezaag hebben moeten aanhoren als ik weer eens ergens tegenaan liep. Er zijn niet genoeg woorden om uit te drukken hoe dankbaar ik ben, maar weet dat mijn dank groot is. Zonder jullie had ik dit niet gekund.

Daarnaast wil ik mijn bachelorproefbegeleider, Pascale Vereecke, bedanken. Zij was er op elk moment dat ik vastliep om terug alles op een rijtje te zetten. Nog waardevoller waren haar energie, enthousiasme en geruststellende woorden waardoor ik vol motivatie en met goede moed weer verderging.

Deze bachelorproef focust op gevoelsbeleving van leefloongerechtigden. Hierbij zijn geen maatschappelijk assistenten binnen een OCMW bevroegd. Ik wil graag extra benadrukken dat het dus niet zwart – wit is. Ik wens u veel leesplezier en aan iedereen die mij geholpen heeft: Merci, thank you, gracias, grazi, شكرا, bedankt!

Rianne Hermans

2. INLEIDING

"U bezorgt ons wekelijks 15 sollicitaties". Dit lijkt misschien een extreem voorbeeld, maar is de bittere waarheid. Dit voorbeeld is slechts één van vele. Bijna alle leefloon-gerechtigden, personen met een leefloon van het OCMW, sluiten een contract af met het OCMW. In het contract staan diverse doelstellingen om de leefloongerechtigde te stimuleren deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Deze doelstellingen lopen uiteen van 'volg Nederlandse les' en 'bezorg ons wekelijks X aantal sollicitaties' tot 'vraag kinderopvang aan' en 'bezorg de schoolresultaten van uw kind(eren)'. Er is ook een tijdje sprake geweest van het verplichten van anticonceptie bij leefloongerechtigden.¹ Naast doelstellingen voor de leefloongerechtigde, staat er informatie in hoe het OCMW ondersteuning kan bieden. Dit contract met doelstellingen is het geïndividualiseerd project maatschappelijke integratie, ofwel GPMI.

Er is weinig onderzoek gedaan naar de effecten van het GPMI. De bestaande onderzoeken gaan voornamelijk over de effecten op maatschappelijk assistenten, de maatschappij en de OCMW's. In 2015 is er een onderzoek verschenen waarbij de mogelijke effecten op leefloongerechtigden aangehaald worden, maar zij zijn niet bevraagd.² Terwijl zij belangrijke personen zijn binnen het geheel: het GPMI wordt voor hen, en idealiter mét hen, opgesteld. In september van 2021 is er een onderzoek gedaan door Tempera over de uitvoering van de GPMI-hervorming. In dit onderzoek zijn, naast OCMW-medewerkers, enkele leefloongerechtigden bevraagd. Kleine kanttekening bij deze bevraging: er zijn 18 leefloongerechtigden geïnterviewd terwijl er 106.200³ leefloongerechtigden met een GPMI zijn. De geïnterviewden zijn door de maatschappelijk assistent naar voren geschoven en de interviews gingen door in het OCMW.⁴

Om die reden heb ik besloten mijn bachelorproef te schrijven over het effect van het GPMI op leefloongerechtigden. Ik vertrek hierbij vanuit de volgende onderzoeksvraag: **Hoe kunnen maatschappelijk assistenten ervoor zorgen dat het GPMI haar doel bereikt, namelijk: een begeleidingsinstrument op maat van én in samenspraak met de leefloongerechtigde.**

¹ R. LIEVENS, "Sarah Smeyers (N-VA): "Tegen leefloners durven zeggen dat ze tijdelijk anticonceptie moeten nemen", *HLN* 2018, en <https://www.hln.be/aalst/sarah-smeyers-n-va-tegen-leefloners-durven-zeggen-dat-ze-tijdelijk-anticonceptie-moeten-nemen~ad061ff5/>

² J. DEPAUW, L. MÉHAUDEN, K. DRIESSENS en A. FRANSEN, "Het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie", *Karel de Grote Hogeschool en Universiteit Saint-Louis*, via <https://www.mi-is.be/nl/studies-publicaties-statistieken/het-geindividualiseerd-project-voor-maatschappelijke-integratie> (hierna: J. DEPAUW, *geïndividualiseerd project*).

³ PLATFORM GPMI, "Nee, sancties motiveren niet om sneller aan het werk te gaan", *De Standaard* 2021, en https://www.standaard.be/cnt/dmf20211122_98050196

⁴ M. ALBERTIJN, E. VAN DOORSLAER en S. JANSSENS, "onderzoek naar de uitvoering van de GPMI-hervorming", *Tempera* 2021 via <https://www.mi-is.be/nl/studies-publicaties-statistieken/studie-over-de-hervorming-van-het-gpmi> (hierna: M. ALBERTIJN, *GPMI-hervorming*).

15 sollicitaties per week moeten doen om je leefloon te behouden, lijkt voor veel mensen onmogelijk. Als het niet lukt om de doelstellingen na te komen, krijgt de leefloongerechtigde een sanctie. Deze sanctie is vaak een schorsing of volledige stopzetting van het leefloon. Om tot een antwoord te komen op de onderzoeksvraag, focus ik daarom op de volgende drie deelvragen: is het GPMI op maat van en in samenspraak met de leefloongerechtigde, wordt het GPMI ervaren als begeleidingsinstrument, heeft het GPMI haar doel bereikt?

Iedereen kan op een punt komen in zijn⁵ leven waardoor hij moet aankloppen bij het OCMW. Je hebt niet altijd in de hand hoe het leven loopt. Het leefloon is het laatste redmiddel, alle andere rechten (zoals werkloosheidsuitkering, ziekte-uitkering) zijn al uitgeput. Het GPMI wordt opgesteld met de meest kwetsbare mensen in de maatschappij die volledig afhankelijk zijn van het OCMW. Om die reden is de kans zeer groot dat ze alles tekenen wat ze aangeboden krijgen. Enkel om terug een inkomen te hebben zodat ze niet op straat belanden. Dit geeft het OCMW de facto bijna alle macht: niemand bijt graag in de hand die je voedt.⁶

Deze bachelorproef is tot stand gekomen door een verkennend onderzoek en omvat twee delen: een theoriedeel en een praktijkdeel. Voor het theoriedeel maak ik gebruik van een literatuurstudie. Hierin onderzoek ik wie dé leefloongerechtigde is en hoe je naar hem kan kijken, maar ook wie dé sociaal werker is. Daarna breng ik beide samen om te zien waar er botsingen zijn in de relatie tussen de hulpverlener en de hulpvrager en tussen mensen in armoede en mensen die niet in armoede leven. Als laatste geef ik enkele modellen mee die de maatschappelijk assistent handvatten zouden kunnen geven in het omgaan met de botsingen. Bij elk van deze deelonderwerpen leg ik de verbinding met het GPMI en hoe de theorie erop toegepast zou kunnen worden. Ik maak hiervoor o.a. gebruik van de wereldentheorie van Boltanski en Thévenot, werkprincipes van de frontliniewerker, de driehoek van Braye en Preston-Shoot alsook het schuldmodel van Vranken en het drie werelden-model van Van Der Laan.

Het praktijkdeel bestaat uit resultaten van documentanalyses en interviews. Laatstgenoemde heb ik verzameld door een cross-sectioneel onderzoek uit te voeren onder (ex)leefloongerechtigden en collega's uit het werkveld die met hen contact hebben. Aan het einde voeg ik de conclusies van beide onderdelen samen en vorm ik aanbevelingen naar de sector toe. Voordat ik daartoe kom, begin ik met een korte uiteenzetting hoe het GPMI tot stand is gekomen en hoe zij geïntegreerd is in de Belgische wetgeving. Daarnaast kijk ik over de schutting bij onze noorderburen.

⁵ Noot: overal waar 'hij' staat, wordt iedereen bedoeld: hij, zij of hen. Voor de leesbaarheid heb ik besloten 'hij' te gebruiken.

⁶ C., persoonlijke communicatie, 21 februari 2022.

3. RECHT OP MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE

“Activering is de beste hefboom om de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken”. Met deze zin start het wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie.⁷ Na een verkennend en evaluatief onderzoek i.o.v. het POD MI onder de Belgische OCMW's, kwam de conclusie dat er een grote consensus is over het activeringsprincipe. Hierdoor is het aangewezen dat leefloongerechtigden op een actieve manier begeleid worden op hun weg naar zelfstandigheid, zelfredzaamheid en maatschappelijke integratie.⁸ In dit hoofdstuk bespreek ik het doel, diverse functies van het GPMI en nemen we een kijkje bij de burens. Ik start met de totstandkoming van het GPMI waarvoor we een stukje teruggaan in de geschiedenis.

3.1 WETGEVING

Artikel 23 van de Grondwet luidt: “iedereen heeft het recht een menswaardig leven te leiden”.⁹ Wanneer iemand door omstandigheden niet (meer) in staat is een menswaardig leven te leiden, komt het principe van de welvaartsstaat naar boven. Dankzij wetgeving en financiële middelen zorgt zij ervoor dat iemand terug een menswaardig leven kan leiden. De basis hiervoor ligt in 1974 met invoering van de wet tot instelling van het recht op een bestaansminimum. Dit recht is verder uitgebreid met de wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn. Artikel 1 van deze zogenoemde OCMW-wet zegt het volgende: “Elk persoon heeft recht op maatschappelijke dienstverlening. Deze heeft tot doel eenieder in de mogelijkheid te stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid.” Deze wet zorgt ervoor dat er niet enkel financiële tussenkomst is, maar ook een wettelijk geregelde maatschappelijke dienstverlening met de oprichting van de OCMW's.¹⁰

Bijna 20 jaar na invoering van de wet op het bestaansminimum, komt het GPMI voor het eerst om de hoek kijken met de wet van 12 januari 1993 houdende een urgentieprogramma voor een solidaire samenleving. In het wetsontwerp stelt de regering als speerpunt dat er “individuele inpassingsprojecten op contractuele basis tussen de gebruiker, het OCMW, en de eventuele externe instanties” komen. Het GPMI stond toen nog bekend als GPSI: Geïndividualiseerd Project Sociale Integratie. Deze voorloper van het GPMI legde de basis voor een contract tussen het OCMW en de

⁷ Wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 1864/001, 4.

⁸ J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project*, *supra* vn. 2, 58.

⁹ Art. 23 Gw.

¹⁰ Wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op een bestaansminimum, *BS* 18 september 1974 (Ed. 1); Wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, *BS* 5 augustus 1976 (Ed. 1).

gerechtigde. In het GPSI werden de rechten en plichten van beide partijen opgesomd: afspraken over activering en integratie in ruil voor bestaansminimum.¹¹

In 2001 heeft toenmalig minister van Maatschappelijke integratie, Johan Vande Lanotte, een wetsontwerp ingediend om de wet van 1993 een andere naam te geven. Het is niet enkel bij een naamswijziging gebleven. De wet is in meerdere opzichten aangepast en de focus is komen liggen op maatschappelijke integratie, met extra aandacht voor tewerkstelling.¹² Deze focus is vastgelegd in de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, de RMI-wet. De RMI-wet vervangt de wet van 1974 en de term GPSI wordt vervangen door het GPMI en de betekenis van integratie wordt verruimd. Waar integratie in eerste instantie enkel gold voor het beroepsleven, is dit in 2002 uitgebreid naar zowel het beroepsleven als de maatschappij¹³. Met de laatste hervorming in 2016 is het contract verplicht voor iedereen die de laatste drie maanden geen recht had op maatschappelijke integratie. Dit houdt in dat in principe iedereen die ondersteuning vraagt van het OCMW en deze steun de laatste drie maanden niet gehad hebben, een GPMI krijgt.¹⁴

Wanneer bewezen is dat iemand onvoldoende bestaansmiddelen heeft, de persoon wettelijk in België verblijft en meerderjarig is, heeft hij recht op ondersteuning van het OCMW. Naast bovenstaande voorwaarden moet de aanvrager werkbereid zijn. Dit houdt in dat de aanvrager alle inspanningen moet doen om te kunnen participeren in het maatschappelijk leven en maximaal te integreren in de samenleving.¹⁵

Door de term bestaansminimum te vervangen door leefloon, creëerde de minister het beeld dat een tegenprestatie verwacht wordt van de leefloongerechtigde: men krijgt enkel een leefloon als er een tegenprestatie tegenover staat waardoor de steun-trekker zich opnieuw maatschappelijk kan inschakelen, aldus Vande Lanotte.¹⁶ Het OCMW heeft diverse manieren om iemand te ondersteunen om terug te integreren in de maatschappij. Deze manieren van hulp kunnen bestaan uit een sociale tewerkstelling volgens artikel 60 van de wet op de OCMW's, een leefloon of een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie: het GPMI. Deze drie manieren

¹¹ Wet van 12 januari 1993 houdende een urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving, *BS* 4 februari 1993 (Ed. 1).

¹² Wetsontwerp betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1603/001, 4-6.

¹³ Wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *BS* 31 juli 2002 (hierna: *RMI-wet*).

¹⁴ Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-naar-aanleiding-van-de-wet-van-21-juli-2016-houdende-wijziging-van-de-wet-van.

¹⁵ RMI-wet, *supra* vn. 13.

¹⁶ F. VEMOERE, "Wet op bestaansminimum wordt vervangen door wet gericht op integratie", *De Standaard* 2001, en [Wet op bestaansminimum wordt vervangen door wet gericht op integratie | De Standaard](#).

kunnen zowel op zichzelf toegepast worden als gecombineerd.¹⁷ Voor dit eindwerk baseer ik mij voornamelijk op het GPMI.

Een belangrijk aspect om mee te nemen, is welk bestuursorgaan bevoegd is voor het de werking van de OCMW's. Waar de wetgeving federaal geregeld is, lezen we in het regeerakkoord van de Vlaamse Regering van 22 juli 2014 het volgende: "We integreren de OCMW uiterlijk tegen de start van de volgende lokale bestuursperiode volledig in de gemeentebesturen. We werken modellen uit die de gemeenten bij deze integratie kunnen hanteren (...) zodat ze de taken die ze in het kader van de federale wetgeving moeten uitoefenen kunnen blijven opnemen (...)."¹⁸

Dit houdt in dat de wetgeving weliswaar federale materie is, maar de algemene werking van een OCMW voortaan onder het lokaal bestuur valt. Elke gemeente mag zelf beslissen op welke manier ze de wetgeving interpreteert en invulling geeft. Hierdoor kan er tussen de OCMW's veel verschil zitten in het maken van beslissingen en in de opmaak van een GPMI. Dit hoeft niet negatief te zijn. In Spanje heeft de decentralisatie aangetoond dat het de juiste beslissing was, aangezien diverse regio's een groei hebben doorgemaakt op gebied van innovatie.¹⁹ In 'empowerend of controlerend?' kom ik nog kort terug op de gevolgen binnen België. Ik sluit af met een kijkje bij de burens, maar nu eerst de doelstelling van het GPMI.

3.2 HET GPMI

3.2.1 DOEL

Al sinds het begin van het GPMI in 1993 is het voornaamste doel om mensen te leiden naar een (duurzame) tewerkstelling. In eerste instantie gericht op voornamelijk jongeren om te voorkomen dat ze zich "passief nestelen in het ontvangen van het bestaansminimum"²⁰, maar sinds 2016 is het GPMI verplicht voor iedereen die de laatste drie maanden geen recht op maatschappelijke integratie heeft genoten. Daarnaast is de nadruk specifiekere komen liggen op een tewerkstelling dan op maatschappelijke integratie.²¹ In de wet wordt dit weergegeven door te benoemen dat het GPMI

¹⁷ SOCIALEZEKERHEID.BE, "Recht op maatschappelijke integratie", <https://www.socialsecurity.be/citizens/nl/hulp-ocmw/financiele-hulp/recht-op-maatschappelijke-integratie>.

¹⁸ BOURGEOIS, G., PEETERS, K., "Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan", *Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014*, en <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019> in G. VAN GOETHEM, *OCMW van A tot Z (van armentafel tot zorgbedrijf)*, Heule, INNI Publishers, 2016, 7.

¹⁹ B. CANTILLON, "De zesde staatshervorming: *Quo vadis* sociale zekerheid?", in P. POPELIER, D. SINARDET, J. VELAERS, B. CANTILLON, *België, quo vadis?: waarheen na de zesde staatshervorming*, Antwerpen, Intersentia, 2012.

²⁰ L. ONCKELINKX, "urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving", ministerie van sociale zaken 1993 in J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project, supra* vn. 1, 8.

²¹ Art. 13 van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *BS* 2 augustus 2016; Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-naar-aanleiding-van-de-wet-van-21-juli-2016-houdende-wijziging-van-de-wet-van-26-mei-2002-betreffende-het-recht-op-maatschappelijke-integratie>.

“bij voorkeur betrekking heeft op de inschakeling in het beroepsleven ofwel op integratie in de maatschappij”.²²

Het GPMI moet afgesloten worden binnen drie maanden nadat er een vraag is gedaan voor leefloon en heeft zes vaste kenmerken:

- Het GPMI wordt vastgelegd in een contract;
- Het GPMI is op maat van de betrokken persoon;
- Het GPMI kan verschillende doelen hebben;
- Het is facultatief of verplicht;
- Het GPMI kan doorheen het traject aangepast worden;
- Indien het GPMI niet wordt nageleefd, kunnen er sancties volgen.

Deze kenmerken zijn vastgelegd in de RMI-wet. De reden dat een maatschappelijk assistent drie maanden de tijd heeft om het GPMI af te sluiten, is omdat deze de leefloongerechtigde eerst moet leren kennen. Pas wanneer hij de leefloongerechtigde kent, is het mogelijk een contract af te sluiten dat op maat is van de betrokken persoon. Zolang het GPMI geldig is, blijft het mogelijk het contract aan te passen. Dit is altijd in samenspraak en wordt nooit eenzijdig gedaan.²³

Waar er voorheen drie soorten GPMI's waren (vorming, tewerkstelling en studie), is dit ondertussen terug gebracht naar twee: een algemeen GPMI en een specifiek GPMI. Het algemene GPMI legt de nadruk enkel en alleen op het vinden van een tewerkstelling, terwijl het specifieke GPMI ruimte maakt voor leefloongerechtigden om te kunnen studeren. Het doel van deze studie is wel dat de kansen op de arbeidsmarkt verhoogd worden. De focus blijft, ook bij het specifieke GPMI, liggen op tewerkstelling. Een opleiding voor een knelpuntberoep of om Nederlands te leren, zal waarschijnlijk eerder goedgekeurd worden dan andere opleidingen. In de wet staat het als volgt omschreven: “De studiekeuze komt de jongere toe, maar moet met het OCMW besproken worden. De studie moet bijdragen tot het verhogen van de mogelijkheden van de betrokken persoon inzake professionele inschakeling”.²⁴

Wanneer het niet mogelijk is om te gaan werken, kan men gezondheids- en billijkheidsredenen invoeren. Dit is een oneindige lijst van mogelijke redenen waarom een persoon niet in staat is om te gaan werken. Dit staat los van de werkbereidheid en er moet dubbel gemotiveerd worden: waarom kan de persoon niet werken en is de persoon wel bereid te werken. De inzet van billijkheidsredenen wil niet automatisch zeggen dat er geen GPMI opgesteld zal worden. In deze gevallen zal het GPMI de

²² Art. 11 van de RMI-wet, *supra* vn. 13.

²³ VSGB, “Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI)”, http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/le_projet_individualise_dintegration_sociale_piis_ft.

²⁴ Omzendbrief 03 augustus 2004 naar aanleiding van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie – studenten en het recht op leefloon, https://www.agii.be/sites/default/files/bestanden/omzendingbrieven%20en%20instructies/20040803_omz_students_en_leefloon.pdf.

focus verleggen naar maatschappelijke integratie of zoeken naar aangepast werk.²⁵ Denk hierbij aan een nieuwkomer die niet één van de drie landstalen spreekt, een alcoholverslaafde die eerst hulp moet zoeken om van zijn verslaving af te komen of iemand met rugklachten waardoor het onmogelijk is om zwaar werk te verrichten.²⁶ Ondanks dat het niet duidelijk in de wettekst staat omschreven, beslist de Raad over de billijkheidsredenen en moet dit gemotiveerd worden door de maatschappelijk assistent.²⁷

In theorie is dit een duidelijk doel, maar in de praktijk loopt dit anders. De doelgroep die aanklopt bij het OCMW, is geen homogene groep. Deze groep bestaat uit gezinnen, alleenstaande ouders, schoolverlaters, nieuwkomers, personen met een verslavingsproblematiek, ex-gedetineerden en nog vele anderen. Doordat deze groep zo divers is, bestaat er niet één juiste manier van werken. Iedereen doorloopt zijn eigen traject. In het verkennende en evaluatieve onderzoek in Belgische OCMW's dat i.o.v. het POD MI is uitgevoerd, stelde een voorzitter van een Brussels OCMW het als volgt: "een derde van de gebruikers is vrij snel en vlot 'inzetbaar' op de arbeidsmarkt, een derde doorloopt een soort 'revalidatiefase', waarbij men eerst andere zaken op orde stelt voordat men werk kan gaan zoeken en het resterende derde kampt met zodanige problemen dat professionele inschakeling gewoon niet aan de orde is".²⁸

3.2.2 EMPOWEREND OF CONTROLEREND?

Informereren, objectiveren, kaderen, beschermen, taakgericht werken in de begeleiding, monitoren, legitimeren en sanctioneren. Deze acht begrippen staan voor de diverse functies van het GPMI.²⁹ Met de decentralisatie van de regelgeving rond het GPMI, kiest elk lokaal bestuur, elk OCMW en elke maatschappelijk assistent zelf hoe ze het GPMI inzetten³⁰.

De gevolgen zijn aangetoond in een casestudy onder vijf OCMW's, uitgevoerd in opdracht van POD MI. De vijf onderzochte OCMW's verschilden zeer sterk van elkaar in de uitvoering. Waar er bij het ene OCMW maar liefst vier stations passeren voordat een leefloon al dan niet wordt toegekend, moet bij een ander OCMW de leefloonge-rechtigde per problematiek naar een andere dienst. Door de autonomie die de

²⁵ Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-naar-aanleiding-van-de-wet-van-21-juli-2016-houdende-wijziging-van-de-wet-van->

²⁶ Art. 10, art. 13 van de *RMI-wet*, *supra* vn. 13

²⁷ K. DRIESENS, J. DEPAUW, "Leefloontrekkers integreren via een contract", <https://sociaal.net/achtergrond/leefloontrekkers-integreren-via-een-contract/> (hierna: K. Driessens, *Leefloontrekkers integreren*).

²⁸ J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project*, *supra* vn. 2, 14.

²⁹ K. DRIESENS, J. DEPAUW, A. FRANSSEN en L. MÉHAUDEN, "het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie: een veralgemeenbaar begeleidingsinstrument in een participatiesamenleving?", in I. PANNECOUCKE, W. LAHAYE, J. VRANKEN en R. VAN ROSSEM (eds.), *Armoede in België federaal jaarboek 2016*, 2016, (255) 258 (hierna: K. DRIESENS, *veralgemeenbaar begeleidingsinstrument*).

³⁰ BOURGEOIS, G., PEETERS, K., "Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan", *Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014*, en <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019> in G. VAN GOETHEM, *OCMW van A tot Z (van armentafel tot zorgbedrijf)*, Heule, INNI Publishers, 2016, 7.

OCMW's in de loop van de jaren verworven hebben, zul je in heel België niet twee OCMW's vinden die dezelfde manier van werken hanteren. Zelfs binnen een OCMW kom je grote verschillen tegen tussen de diverse maatschappelijk assistenten. Het wettelijke kader laat namelijk ruimte over voor interpretatie om zelf invulling te geven aan het GPMI.³¹ Zo koos Gent er in 2018 voor om vluchtelingen te laten studeren met de mogelijkheid om vakken te bissen, terwijl dit in Antwerpen niet is toegestaan³².

De manier waarop de maatschappelijk assistent het GPMI inzet, verschilt n.a.v. de manier waarop hij naar het GPMI kijkt. Over het algemeen zijn er uit onderzoek drie basishoudingen gekomen jegens het GPMI: een administratieve formaliteit, een contractueel ondersteunend kader en een begeleidingsinstrument. Bij het vormen van deze houding, zijn diverse criteria meegenomen, namelijk: het nut van het GPMI, de doelgroep voor wie het wordt opgemaakt, de vorm en inhoud van het contract, de timing en uitvoering, de levensdomeinen waarop het contract betrekking heeft, de focus (begeleiding of controle), de mate van inspraak van de leefloongerechtigde.³³ De onderzoekers vatten het als volgt samen: "professionals ervaren het GPMI als een contract, dat de potentie heeft van een begeleidingsinstrument, maar een te sterke administratieve belasting oplegt".³⁴

De maatschappelijk assistent geeft dus zelf invulling aan de manier waarop hij het GPMI inzet. Het ligt eraan hoe de maatschappelijk assistent de regels en procedures interpreteert. Waar de een het gebruikt als een begeleidingsinstrument, kan de ander het zien als een verplichting van bovenaf. Dit leidt ertoe dat de leefloongerechtigden allemaal op een andere manier benaderd worden: iemand voor wie het GPMI een administratieve last is, zal waarschijnlijk sneller een standaard GPMI voorleggen aan de leefloongerechtigde, terwijl de maatschappelijk assistent die het ziet als begeleidend instrument eerder een gepersonaliseerd contract opmaakt.³⁵

De manier waarop de maatschappelijk assistent het GPMI bekijkt, heeft invloed op het gedrag van de leefloongerechtigde. Wanneer het GPMI wordt bekeken als een begeleidingsinstrument, zal er een betere samenwerking en medewerking zijn tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde. Als het GPMI de functie krijgt om te kunnen sanctioneren, is de kans groot dat wantrouwen primeert op vertrouwen.

³¹ J. DE PAUW, *Geïndividualiseerd project*, supra vn. 2, (36) 49.

³² E. VAN ZUNDERT, "In Gent mag vluchteling bissen, Antwerpen is strenger", *De Standaard* 2018, en https://www.standaard.be/cnt/dmf20180614_03562915.

³³ J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project*, supra vn. 2, (50) 52.

³⁴ K. DRIESSENS, *Veralgemeenbaar begeleidingsinstrument*, supra vn. 29, 258.

³⁵ M. DE WILDE, "Sociaal werkers hebben meer macht dan ze denken", <https://sociaal.net/achtergrond/sociaal-werkers-hebben-macht/>.

Wat de gevolgen hiervan kunnen zijn, beschrijf ik in hoofdstuk 4.1 onder het kopje 'responsabilisering'.³⁶

3.3 EEN KIJKJE OVER DE SCHUTTING

Niet alleen in België wordt er geworsteld met de aanpak om leefloongerechtigden te integreren in de maatschappij en zelfredzaam te maken. In Nederland ontvangen gerechtigden geen leefloon, maar bijstand. Hierom spreken we over bijstandsgerechtigden of bijstandsontvangers.

In ruil voor het ontvangen van de bijstand, zijn de gerechtigden verplicht om vrijwilligerswerk te doen. Dit is het grootste verschil met België. In de wetwijziging van 21 juli 2016 betreffende de wet op maatschappelijke integratie, werd verplichte gemeenschapsdienst opgenomen.³⁷ Echter, heeft het Grondwettelijk Hof dit artikel in 2018 vernietigd.³⁸ Vanaf januari 2023 zal de verplichte gemeenschapsdienst opnieuw haar intrede doen voor personen die langer dan twee jaar werkloos zijn.³⁹

Net als hier is de bijstand geregeld op lokaal niveau. Waar in België het OCMW hiervoor de bevoegde organisatie is, zit het in Nederland bij de gemeentes. Verder zijn de voorwaarden grotendeels gelijk: Nederlander zijn of een verblijfsvergunning hebben, laag inkomen en geen recht op andere uitkeringen.⁴⁰

In Nederland was tot 2013 het kader van de bijstand gebaseerd op twee wetten: de wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de wet werk en bijstand (Wwb).⁴¹ Deze twee wetten zijn afkomstig uit twee totaal diverse werelden. De Wmo bevat aspecten uit de civiele wereld, terwijl de Wwb zijn speerpunten haalt uit de marktwereld. Dit zal later nog terugkomen bij de uiteenzetting van de wereldentheorie, maar het is alvast belangrijk om één ding te onthouden: de civiele wereld stelt het maatschappelijke belang voorop, terwijl de marktwereld het individuele belang voor ogen houdt.⁴²

De gemeentes mogen dus zelf invulling geven aan de interpretatie van de wetgeving. Waar de ene ambtenaar het individuele belang van de cliënt voorop zal zetten, zal

³⁶ K. Driessens, *Leefloontrekkers integreren*, supra vn. 27.

³⁷ Art. 3/1 en art. 11, §1, vijfde lid van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, BS 2 augustus 2016.

³⁸ Omzendbrief van 26 juli 2018 naar aanleiding van het arrest nr. 86/2018 van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de gemeenschapsdienst, <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-arrest-nr-862018-van-het-grondwettelijk-hof>; GwH 5 juli 2018, 86/2018.

³⁹ S. VAN GENECHTEN, "Verplichte gemeenschapsdienst een maat voor niets? 'Veel complexer dan schop onder de kont en nu moet jij werken'", <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/12/16/vicky-coryn-gemeenschapsdienst-langdurig-werklozen/>.

⁴⁰ RIJKSOVERHEID, "wanneer heb ik recht op algemene bijstand?", <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wanneer-heb-ik-recht-op-bijstand>.

⁴¹ Wet van 9 oktober 2003, houdende vaststelling van wet inzake ondersteuning bij arbeidsinschakeling en verlenging van bijstand door gemeenten, *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* 10 oktober 2013.

⁴² T. KAMPEN, "Het wiel der wederkerigheid. De betekenis van verplicht vrijwilligerswerk voor Nederlandse bijstandsontvangers", *Over-werk* 2015, 92 (hierna: T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*).

een andere ambtenaar het maatschappelijke belang meer naar voren duwen. Belangrijker is nog de manier waarop de boodschap gebracht wordt naar de bijstandsontvanger en hoe deze het ontvangt. Hier komen het Nederlandse en Belgische spoor terug bij elkaar: zowel bij de opmaak en uitvoering van het GPMI als bij het vrijwilligerswerk ligt het aan de maatschappelijk assistent hoe dit wordt uitgevoerd. Hiervoor zal rekening gehouden moeten worden met de leefloongerechtigde. Wie dat is? Dat licht ik hieronder toe.

4. DÉ LEEFLOONGERECHTIGDE

Wie is nu eigenlijk dé leefloongerechtigde? Het antwoord is simpel: dé leefloongerechtigde bestaat niet. Zoals benoemd in het hoofdstuk over het doel van het GPMI, is de groep die leefloon ontvangt geen homogene groep. Wel hebben alle leefloongerechtigden één ding gemeen: ze beschikken niet (meer) over de middelen om een menswaardig bestaan te kunnen leiden.⁴³ We mogen rustig stellen dat leefloongerechtigden in armoede leven. Het bedrag van het leefloon ligt namelijk onder de armoededrempel. In 2021 was de armoededrempel voor een alleenstaande €1287,-⁴⁴ terwijl het leefloon slechts €984,68 bedroeg.⁴⁵

De hoogte van het leefloon ga ik in deze bachelorproef niet bespreken, dat is voor een andere keer. De reden dat ik dit benoem, is omdat ik probeer een beeld te schetsen van leefloongerechtigden. De manier waarop we naar sociale problemen zoals armoede kijken, is namelijk het begin van hoe we het sociaal werk zien. Afhankelijk van de bril die we dragen, bekijken en interpreteren we sociale werkelijkheid anders.⁴⁶ De taal waarmee we spreken, is geen neutraal gegeven: "Het is een instrument dat gevormd is door historische en sociale gebeurtenissen waarmee we de werkelijkheid bekijken en er betekenis aan geven".⁴⁷ Dit is hetzelfde met de bril die we dragen. In dit hoofdstuk bekijken we hoe er naar de leefloongerechtigde gekeken kan worden vanuit diverse invalshoeken. Ik gebruik hiervoor de volgende denkwijzen en modellen: het deficit denken, het systeemdenken, het schuldmodel van Vranken en ik vergelijk de probleemgerichte kijk met de krachtgerichte kijk. Ik zal deze in hierboven genoemde volgorde behandelen waarbij ik ze eerst kort uitleg en vervolgens toepas op de leefloongerechtigde en het GPMI.

⁴³ SOCIALSECURITY.BE, "Wat doet een OCMW?", <https://www.socialsecurity.be/citizen/nl/hulp-ocmw/financiele-hulp/wat-doet-een-ocmw#>.

⁴⁴ FOD SOCIALE ZEKERHEID, "Armoedebestrijding in België in 6 vragen", <https://socialsecurity.belgium.be/nl/sociale-rechten-toekennen/armoedebestrijding-belgie-6-vragen>.

⁴⁵ AGENTSCHAP INTEGRATIE EN INBURGERING, "Leefloon verhoogd sinds 1 januari 2021", <https://www.agii.be/nieuws/leefloon-verhoogd-sinds-1-januari-2021>.

⁴⁶ K. DRIESENS, D. GELDOLF, "Individu en/of structuur? Of wat wil het sociaal werk aanpakken?", <https://www.canonsociaalwerk.eu/essays/Driessens%20Geldolf%20-%20Individu%20en%20of%20structuur.pdf> (hierna: K. DRIESENS, *individu en/of structuur?*).

⁴⁷ L. JANSSENS, M. VAN BOOM, S. VAN HOUTE, *Opvoedingsvragen en ouderbetrokkenheid 2&F*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2017, 25 (hierna: L. JANSSENS, *Opvoedingsvragen*).

4.1 DEFICIT DENKEN: DE NORM ALS MAATSTAF

Het deficit denken kan in één zin uitgelegd worden: deficit denken vertrekt vanuit de norm waar iedereen aan moet voldoen. Het is onwenselijk om niet aan de norm te voldoen, er ontstaat dan een deficit: een tekort. Door wie wordt de norm eigenlijk bepaald? De norm bepalen wij als samenleving. Meestal is het de middenklasse die de waarden en normen voor de rest van de samenleving bepaalt.⁴⁸

Wat zijn de waarden en normen in onze huidige samenleving? Een tiental jaar geleden is er een commissie opgericht om deze vraag te beantwoorden. De leden van deze commissie, die bestond uit zeven professoren, hoogleraren en andere experts met allemaal verschillende achtergronden, kwam tot de volgende vijf basiswaarden: vrijheid, gelijkheid, solidariteit, respect en burgerschap.⁴⁹ Als je aan deze waarden voldoet, volg je de norm. Voor deze bachelorproef is de waarde burgerschap het meest interessant. Deze zal ik hieronder verder uitwerken.

4.1.1 DE ROL ALS BURGER

Goed burgerschap houdt in dat je voldoet aan jouw rechten en plichten in de samenleving. Doorheen de geschiedenis is de betekenis van burgerschap veranderd. Ik gebruik de betekenis van burgerschap die Hurenkamps en Tonkens gebruiken in hun onderzoek naar 'wat vinden burgers zelf van burgerschap'. Doorheen de jaren is, mede door globalisering en toenemende individualisering, de focus binnen de samenleving verschoven. Doordat er meer individualisering is, voelen de mensen minder verbinding met de omgeving en de medeburgers.⁵⁰

Door deze verandering van focus, is er nadruk komen liggen op de individuele rechten en plichten van burgers en op welke manier dit hen bindt. Hierdoor zijn de tegenstellingen binnen het burgerschap verplaatst van meer sociale tegenstellingen en minder culturele. Tonkens en Hurenkamps omschrijven het als volgt: *"de 'free riders' in de verzorgingsstaat moeten tot de orde worden geroepen, de mensen die niks bijdragen aan het publieke domein, de mensen met een te kort lontje. Het gaat hier om de verhouding tussen zelfontplooiing en dienstbaarheid aan eigen omgeving en de maatschappij. Burgerschap is in dit geval een noemer op basis waarvan men tot afspraken daarover kan komen, die bijvoorbeeld vast te leggen zijn in straatetiquettes en andere gedragscodes"*.⁵¹ Voldoe je niet aan deze norm, dan wijk

⁴⁸ L. JANSSENS, *opvoedingsvragen*, supra vn. 47, 26.

⁴⁹ T. GARCIA, "Aanpassen aan de Vlaamse normen en waarden lukt het best wanneer nieuwkomers het uit eigen overtuiging doen", *Knack* 2018 en <https://www.knack.be/nieuws/aanpassen-aan-de-vlaamse-normen-en-waarden-lukt-het-best-wanneer-nieuwkomers-het-uit-eigen-overtuiging-doen/>.

⁵⁰ M. HURENKAMPS, E. TONKENS, "Wat vinden burgers zelf van burgerschap? Burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie", *NICIS Institute*, via https://pure.uva.nl/ws/files/1234598/117813_wat_vinden_burgers_van_burgerschap_2_.pdf (hierna: M. HURENKAMPS, *burgerschap*).

⁵¹ M. HURENKAMPS, *burgerschap*, supra vn. 50.

je af en moeten er acties ondernomen worden. Hieronder ga ik daar dieper op in door responsabilisering toe te lichten, de drie vormen hiervan en het effect op leefloongerechtigden.

4.1.2 RESPONSABILISERING

Responsabilisering heeft veel diverse betekenissen, afhankelijk van de context. In het Vlaams woordenboek wordt responsabilisering als volgt omschreven: aanzetting tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid.⁵² Op deze beschrijving zal ik mij baseren.

In onze huidige samenleving is werken de norm geworden en dat is overal in terug te zien. Er zijn diverse mogelijkheden om mensen naar werk toe te leiden. Niet enkel is het GPMI gefocust op activering, er is de mogelijkheid om leefloongerechtigden aan het werk te zetten via een artikel 60. Daarnaast is een voorwaarde voor nieuwkomers en bijgevolg gezinshereniging dat men zelfstandig kan voorzien in de eigen levensbehoefte⁵³. Als samenleving leggen we hier sterk de focus op, in die mate dat van bepaalde personen de A-kaart niet verlengd is omwille van het afhankelijk zijn van leefloon. Daarnaast is er een persoon die de eerste vijf jaar na aankomst in België geen leefloon mocht aanvragen.⁵⁴

Naast de doelen genoemd in hoofdstuk 3.2, heeft het GPMI als doel om te responsabiliseren. In de omzendbrief wordt dit als volgt omschreven: "Dit houdt in dat er voorwaarden worden verbonden aan de toegekende steun, voorwaarden die beide partijen binden, wederzijdse verplichtingen en verbintenissen inhouden (...)".⁵⁵ Dit is al sinds de oprichting van het GPSI in 1993. Vanaf dat moment verwachtte de overheid een tegenprestatie van haar leefloongerechtigden door een contract op te stellen

Kampen onderscheidt drie vormen van responsabilisering die ik hieronder verder zal toelichten: beheersing, bevrijding en erkenning.⁵⁶

4.1.2.1 BEHEERSING, BEVRIJDING, ERKENNING

De Franse filosoof Michel Foucault kwam in 1991 met de term 'governmentality', een samentrekking van 'government' en 'rationality'.⁵⁷ Hiermee bedoelt hij dat het zinvoller is om het gedrag van mensen te proberen te beheersen i.p.v. strenge

⁵² X, "Responsabilisering", <https://www.vlaamswoordenboek.be/definities/term/responsabilisering>.

⁵³ AGENTSCHAP INTEGRATIE & INBURGERING, "verblijfsrecht, uitwijzing en reizen", <https://www.aqii.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen>.

⁵⁴ Q., persoonlijke communicatie, 10 mei 2022 en S., persoonlijke communicatie, 10 mei 2022.

⁵⁵ Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-naar-aanleiding-van-de-wet-van-21-juli-2016-houdende-wijziging-van-de-wet-van->

⁵⁶ T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, *supra* vn. 42.

⁵⁷ S. ELDEN, "Rethinking governmentality", *Political Geography* 2006, en https://www.researchgate.net/profile/Stuart-Elden-2/publication/248442122_Rethinking_governmentality/links/5b84f23fa6fdcc5f8b6c6aa9/Rethinking-governmentality.pdf; R. HUFF, "Governmentality", <https://www.britannica.com/topic/governmentality>.

wetgeving op te leggen. Responsabilisering door beheersing komt hierin terug. Het doel is dat de overheid uitgaat van de wil van elk individu om deel te nemen aan de maatschappij. Zoals in hoofdstuk 3.3 beschreven, werkt Nederland daarvoor met verplicht vrijwilligerswerk voor bijstandsontvangers.

Thomas Kampen schrijft het volgende over dit soort verplichtingen: "verplichting zou een onbevangen sfeer ondermijnen die te allen tijde onaangeroerd moet blijven".⁵⁸ Kort gezegd bedoelt Kampen hiermee dat de ongedwongen sfeer verdwijnt wanneer iets verplicht wordt. Door iets te verplichten, kan de sfeer omslaan en kan er weerstand ontstaan. Iets wat Vasco Lub bevestigt in zijn rapport waarvoor hij honderd wetenschappelijke onderzoeken heeft geanalyseerd. Volgens Lub kruipen mensen juist in hun schulp als ze gesanctioneerd worden, zeker als dit een financiële sanctie betreft zoals een optie is binnen het GPMI.⁵⁹ Echter, uit onderzoek is gebleken dat dit niet vaak voorkomt. Tempera concludeerde dat van de 280 bevroegde OCMW's, slechts acht dossiers een sanctie bevatten, waarvan slechts één dossier twee sancties bevatte.⁶⁰

Desondanks blijft de mogelijkheid, die als bedreigend gezien kan worden, wel bestaan. Er is een continue controle en elke misstap kan leiden tot een sanctie. De druk die de overheid uitoefent op haar burgers in een poging hen te beheersen, kan verstikkend werken. Responsabilisering door bevrijding is dan ook een vorm die haaks staat op responsabilisering door beheersing. Door burgers te bevrijden uit de verstikkende greep van de overheid, kunnen zij hun verantwoordelijkheden op een betere manier opnemen.⁶¹

Een derde vorm staat zowel tegenover de beheersende als de bevrijdende vormen van responsabilisering. Responsabilisering door erkenning is, zoals het woord al aangeeft, gericht op wederzijds begrip en instemming. Het doel is nog altijd dat de verantwoordelijkheden opgenomen worden, maar dit zal in samenspraak zijn. Er wordt gekeken naar de wensen en mogelijkheden van de cliënten.⁶² Kijken we naar de doelstelling van het GPMI, zou dit de meest passende vorm van responsabilisering lijken.

4.1.2.2 RESPONSABILISERING EN HET GPMI

In theorie is het moeilijk te stellen welke vorm van responsabilisering het GPMI volgt. Doorheen de ontwikkeling van het GPMI zie je responsabilisering en eigen verantwoordelijkheid sterker terugkomen. Door in te zetten op activering en integratie in

⁵⁸ T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, supra vn. 42, 91.

⁵⁹ V. LUB, "Een zachte hand maar ook subtiele drang – wat werkt volgens de wetenschap bij participatie", <https://www.socialevraagstukken.nl/een-zachte-hand-maar-ook-subtiele-drang-wat-werkt-volgens-de-wetenschap-bij-participatie/>.

⁶⁰ M. ALBERTIJN, *GPMI-hervorming*, supra vn. 4, 64.

⁶¹ T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, supra vn. 42, 92.

⁶² T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, supra vn. 42, 92.

de maatschappij, wordt er ingespeeld op de individuele verantwoordelijkheid van de burger. Het Vlaamse en Federale beleid spreken elkaar wel tegen in deze kwestie. Waar de Federale overheid sterk inzet op responsabilisering om mensen te activeren via bijvoorbeeld verplicht vrijwilligerswerk, wordt dit in Vlaanderen juist afgebouwd en moet men op zoek naar een (betaalde) job al dan niet via artikel 60.⁶³

Wanneer dit niet lukt, komen we terug bij de kern van het deficit denken: je wijkt af van de norm en dat is onwenselijk. Je wordt gesanctioneerd of hebt zelfs helemaal geen toegang meer tot sociale grondrechten.⁶⁴ Het lijkt dat de cirkel dan rond is, aangezien mensen in armoede ook niet voldoen aan de norm binnen het deficit denken. Deze groep mensen krijgt te maken met maatschappelijke kwetsbaarheid zoals beschreven door Vettenburg in de jaren '80. Doordat het hen niet lukt, komen zij in contact met de negatievere aspecten van de hulpverlening. Het positieve aanbod van het OCMW, namelijk de begeleiding en het leefloon, ervaren zij minder.⁶⁵ Het kan ook anders, bijvoorbeeld via het inclusiemodel dat ik hieronder verder uitwerk.

4.1.3 HET INCLUSIEMODEL

De tegenhanger van het deficit denken, is het inclusiemodel. In dat model ligt de focus op wat mensen wél kunnen i.p.v. op de gebreken. Wanneer we kijken naar één van de eigenschappen van het GPMI lezen we het volgende: "*het GPMI wordt uitgewerkt in functie van de vaardigheden, verwachtingen en behoeften van de betrokken persoon*".⁶⁶ Een zin die we, weliswaar in andere bewoordingen, zien terugkomen in de RMI-wet, het wetsontwerp, omzendbrieven en in de diverse onderzoeken die hierboven al gepasseerd zijn.⁶⁷

Het bovenstaande citaat sluit aan bij het inclusiemodel. Het idee van dat model is dat de leefloongerechtigden ondersteuning krijgen bij hun zoektocht naar maatschappelijke integratie. Het doel is om hen zelf doelen te laten opstellen en er een partnerschap is. Tewerkstelling en activering als doel van het GPMI hoeven niet te verdwijnen, maar de kans op slagen lijkt groter wanneer er gefocust wordt op de krachten

⁶³ K. DRIESENS, *Leefloontrekkers integreren*, supra vn. 27.

⁶⁴ D. REYNAERT, S. NACHTERGAELE, "sociaal werk is een mensenrechtenberoep", <https://sociaal.net/achtergrond/mensenrechtenberoep/>.

⁶⁵ N. VAN CEULEBROECK, R. CRIVIT, B. NEIRYNCK, "Maatschappelijke kwetsbaarheid voor dummies", *Dropzone* 2013, (12) 12 en https://issuu.com/vvjvzw/docs/dropzone_juni_2013_web/12.

⁶⁶ A. VAN STEENLANDT, K. DRIESENS, J. DEPAUW, "Een onderzoek naar cliënttypes in het GPMI voor de Stad Antwerpen", 2021, https://www.researchgate.net/publication/358277356_Een_onderzoek_naar_de_clienttypes_in_het_Geindividualiseerd_Project_Maatschappelijke_Integratie_voor_de_Stad_Antwerpen

⁶⁷ *RMI-wet*, supra vn. 13; A. VAN STEENLANDT, *cliënttypes*, supra vn. 66; J. DEPAUW, *Geindividualiseerd project*, supra vn. 2; K. DRIESENS, *veralgemeenbaar begeleidingsinstrument*, supra vn 27; M. ALBERTIJN, *GPMI-hervorming* supra vn. 4.

en interesses van de leefloongerechtigde.⁶⁸ Responsabilisering door erkenning sluit het meeste aan bij dit model.

Zowel het inclusiemodel als het deficit denken zijn mogelijkheden om naar mensen met een leefloon te kijken. Dit zijn echter niet de enige twee manieren. Het bos staat vol bomen en elke sociaal werker beslist zelf wat hij toepast. Het belangrijkste is dat er maatwerk wordt geleverd. Een helpende gedachte daarbij is dat zowel sociaal werker als leefloongerechtigde beide een ander leefwereldperspectief hebben en dus alles vanuit een eigen perspectief zien. Dit licht ik verder toe in hoofdstuk 6. Eerst ga ik verder met het systeemdenken.

4.2 SYSTEEMDENKEN

Een andere manier om naar een leefloongerechtigde te kijken, is vanuit het systeemdenken. In het systeemdenken kijk je niet enkel naar het individu, maar naar het geheel. Hierin gaan we uit van een continue wisselwerking tussen mensen onderling: alle mensen beïnvloeden elkaar wederzijds. De systeemtheorie bekijkt op welke manier deze beïnvloeding vorm wordt gegeven en de plaats die mensen hebben in het systeem en haar subsystemen. Het systeemdenken speelt zich af in de systeemwereld: het geheel van politieke systemen, economie en wet- en regelgeving dat het leven van de mensen bepaalt, buiten hen om.⁶⁹

Bronfenbrenner en Hellinckx hebben hiervoor modellen ontwikkeld i.k.v. de opvoeding van kinderen. Toch kunnen we deze modellen ook toepassen in de relatie tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde. Hieronder pas ik dit toe met uitleg over beide modellen. In bijlage 1 staan beide modellen schematisch uitgewerkt in de volgorde waarin ik beide modellen toelicht: eerst Bronfenbrenner en daarna Hellinckx.

Voordat ik daarmee begin, nog een belangrijk punt om mee te nemen. Het kan namelijk voorkomen dat de ene partij meer invloed uitoefent dan de andere partij. Het is belangrijk dat deze zogenaamde 'balance of power' tussen de partijen schuift. In de verhoudingen tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde, wil dit zeggen dat de leefloongerechtigde het gevoel moet krijgen dat hij controle heeft over de situatie en hij zelf mee kan beslissen.⁷⁰

⁶⁸ L. JANSSENS, *opvoedingsvragen, supra* vn. 47, 27.

⁶⁹ S. SLUITER, *Signalering in het sociaal-agogisch werk. Met het oog op de samenleving*, Houten, Bohn Stafleu van Loghum, 2010, 17, (hierna: S. SLUITER, *Signalering*).

⁷⁰ U. BRONFENBRENNER, *The ecology of human development*, Amsterdam, University Press, 1979, 57 – 58.

4.2.1 BRONFENBRENNER

Bronfenbrenner ontwikkelde een ecologisch model waarmee hij laat zien dat de opvoeding van een kind afhankelijk is van zijn omgeving. De sociale omgeving bestaat uit vier niveaus:

- Microsysteem: de persoon zelf en zijn directe omgeving zoals familie;
- Mesosysteem: de manier waarop de diverse omgevingsfactoren vanuit het microsysteem elkaar beïnvloeden. Een voorbeeld is de impact van het verliezen van een job of moeten vluchten naar een vreemd land;
- Exosysteem: de sociale omgeving die indirect invloed heeft op de persoon zoals de woonomgeving of financiële situatie;
- Macrosysteem: de culturele patronen, wet- en regelgeving en ideologische opvattingen zoals religie, maar ook de wetgeving rond OCMW en GPMI.⁷¹

Dit model toegepast op leefloongerechtigden, geeft weer op welke manier de maatschappelijk assistent invloed kan hebben op het proces van de leefloongerechtigde. In dat opzicht geeft het model aan hoe belangrijk samenwerking tussen beide partijen, en eventueel andere organisaties of betrokkenen, is. Als we bijvoorbeeld het principe van activering terughalen, kan de VDAB een belangrijke partner zijn. Wanneer de contacten bij de VDAB moeizaam of heel goed verlopen, heeft dit invloed op het activeringstraject van de leefloongerechtigde. Dit zal voor de begeleidende maatschappelijk assistent van het OCMW dan ook zichtbaar zijn en hierop kan hij inspelen.

4.2.2 HELLINCKX

Hellinckx gaat nog een stapje verder. Volgens hem gaat opvoeding zowel circulair als complementair. Een complementair proces houdt in dat er een constante wisselwerking is: is de ene partij afwezig, dan is er geen wisselwerking meer. Zijn er geen maatschappelijk assistenten, zijn er geen leefloongerechtigden. Het circulaire proces betekent dat er een constante beïnvloeding is: vraag en aanbod zijn op elkaar afgestemd. Wanneer iemand een vraag stelt voor leefloon, is het geven van financiële steun, in de vorm van leefloon, het aanbod. Als het leefloon afgeschaft zou worden, zal de vraag niet meer gesteld kunnen worden.⁷²

De verhouding tussen vraag en aanbod is een afstemmingsproces. In eerste instantie komt iemand voor een leefloon, maar op zijn pad naar maatschappelijke integratie of de arbeidsmarkt, kan het zijn dat er nog andere noden zijn. Dit is voor elke leefloongerechtigde anders. De maatschappelijk assistent kan, afhankelijk van zijn kwaliteiten en vaardigheden, het aanbod bieden op de vraag die de leefloongerechtigde stelt. Waar een leefloongerechtigde vaak eerst komt met de

⁷¹ U. BRONFENBRENNER, *The ecology of human development*, Amsterdam, University Press, 1979, in L. JANSSENS, *opvoedingsvragen*, supra vn. 47, 14 – 15.

⁷² L. JANSSENS, *opvoedingsvragen*, supra vn. 47, 16.

vraag voor financiële ondersteuning, kan hij daarna de vraag stellen voor een opleiding, hulp bij de zoektocht naar een job of het begrijpen van diverse brieven.

Bij het maatschappelijk schuldmodel ga ik verder in op de maatschappelijke norm, maar nu eerst het micro- en mesoniveau van het schuldmodel van Vranken.

4.3 EIGEN SCHULD OF DOMME PECH?

Om de vraag te beantwoorden wie schuldig is aan de sociale problemen in de samenleving zoals armoede, gaan we terug naar eind jaren 70. Vranken maakte een schema waarmee de oorzaken van armoede achterhaald kunnen worden. In dit model zijn er vier, of zes⁷³, mogelijke oorzaken te vinden door het niveau waar het probleem zich voordoet te plaatsen tegenover de modaliteit. Anders gezegd: speelt het probleem zich af op micro-, meso-, of macroniveau en zijn dan interne of externe oorzaken de reden van armoede? De mogelijke uitkomsten staan hieronder in de tabel benoemd:⁷⁴

Niveau	Modaliteit	
	Schuld (interne oorzaken)	Ongeval (externe oorzaken)
Micro	Individueel schuldmodel	Individueel ongevalmodel
Meso	Institutioneel schuldmodel	Institutioneel ongevalmodel
Macro	Maatschappelijk schuldmodel	Maatschappelijk ongevalmodel

Het microniveau speelt zich af binnen de directe omgeving van het individu en het gezin, het mesoniveau bekijkt de werking van de organisaties en gemeenschappen en het macroniveau bevat oorzaken vanuit de samenleving en de economie.⁷⁵ Hieronder geef ik per niveau meer uitleg op welke manier er vanuit dit model gekeken wordt naar mensen in armoede. Ik heb mij hiervoor gebaseerd op de sociale interventies die Marie de Bie koppelde aan de kijk op armoede en manieren waarop gereageerd kan worden want "hoe we kijken, bepaalt mee ons handelen als sociaal werker". Ik bouw dit op van klein naar groot: van micro- via meso- naar macroniveau. Aan het einde bekijk ik welke modellen voornamelijk aanwezig zijn o

4.3.1 MICRONIVEAU

Een goed voorbeeld van het individueel schuldmodel vind je in het boek 'life at the bottom: the worldview that makes the underclass'. Hij geeft diverse argumenten waarom de Britse lagere klasse haar leefsituatie volledig aan zichzelf te danken heeft waaronder: "de lagere klasse maakt gebruik van de levensomstandigheden". De

⁷³ Het mesoniveau wordt niet altijd meegenomen in de schuldvraag. Ik gebruik deze wel waardoor alle zes mogelijkheden benoemd staan.

⁷⁴ X, Een kijk op armoede en beleid. Adventscampagne Welzijnzorg, 1995, (17) 18 en https://diversiteitinactie.be/sites/default/files/Het_model_Vranken.pdf.

⁷⁵ K. DRIESENS, *individu en/of structuur?*, supra vn. 46 en D. GELDOLF, *Diversiteit, Armoede & Stad (DIVAS1)*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2019, 27.

sociale wetenschappen verklaren dit gedrag van de mensen door de oorzaak te wijten aan de omstandigheden: ze kunnen er zelf niks aan doen en het probleem moet opgelost worden door de overheid. Ze plaatsen zich in een slachtofferrol en nemen daardoor geen verantwoordelijkheid, kijken niet vooruit naar de toekomst en negeren de realiteit.⁷⁶ Het komt erop neer dat elk persoon zelf verantwoordelijk is voor zijn situatie. Dit leidt terug naar responsabilisering door beheersing waar ik schreef

In de literatuur definiëren we deze groep meermaals als de 'non-deserving poor': de groep die armoede aan zichzelf te danken heeft, door bijvoorbeeld luiheid, en daardoor dus geen hulp verdient. De laatste jaren wint het individueel schuldmodel terug terrein mede door uitspraken van diverse politici. Denk dan aan Bart de Wever die dak- en thuislozen over één kam scheerde door te zeggen dat ze "bijna allemaal, zo niet allemaal toxicomaan" zijn.⁷⁷

Het individueel ongevalmodel is de tegenhanger van het schuldmodel. De verantwoordelijkheid ligt nog altijd bij het individu en er zijn individuele tekortkomingen waaraan gewerkt moet worden, maar de oorzaak ligt niet meer enkel en alleen bij de persoon waarover het gaat. Soms heb je tegenslagen in het leven die ervoor zorgen dat je in (financiële) problemen komt: een echtscheiding, werkloosheid of een arbeidsongeval, maar ook geboren worden in armoede of andere genetische en pathologische verklaringen.⁷⁸

Deze groep behoort tot de 'deserving poor': goede armen die hulp en ondersteuning verdienen. Deze ondersteuning moet wel beperkt blijven en selectief toebedeeld worden. De hulp kan bestaan uit het verdelen van voedselpakketten of begeleiding bij het arbeidstraject. Vaker nog verstrekken vrijwilligersorganisaties hulp of zijn er spontane acties om geld in te zamelen zoals bij baby Pia.⁷⁹

4.3.2 MESONIVEAU

Op mesoniveau kunnen we onderscheid maken tussen twee richtingen binnen het institutioneel schuldmodel. Enerzijds kan de schuld gelegd worden bij een cultuur of gemeenschap, anderzijds bij organisaties in het werkveld.⁸⁰

Ten eerste de cultuur of gemeenschap. Iedereen maakt deel uit van diverse groepen: je bent man, je bent Belg, je bent student, je bent maatschappelijk assistent. Vanaf

⁷⁶ T. DALRYMPLE, *Life at the bottom: the worldview that makes the underclass*, Chicago, Ivan R Dee, inc, 2001.

⁷⁷ X, "Antwerps middenveld hekelt uitspraken van De Wever over gestorven daklozen", *Knack* 2021, en <https://www.knack.be/nieuws/antwerps-middenveld-hekelt-uitspraken-van-de-wever-over-gestorven-daklozen/>.

⁷⁸ K. DRIESESENS, *Individu en/of structuur?*, *supra* vn. 41 en M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, J. COENE, V. VAN GESTEL, D. BOOST, "De maatschappelijke context van het sociaal werk: focus op de welvaartsstaat", in M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, A. CORNILLE, S. GIBENS, J. BOXSTAENS, Y. POSTMA (red.) *#sociaalwerk*, Leuven, Acco, 2019, 73 – 74 (hierna: J. COENE, *maatschappelijke context*).

⁷⁹ J. COENE, *maatschappelijke context*, *supra* vn. 78.

⁸⁰ K. DRIESESENS, *Individu en/of structuur?*, *supra* vn. 46.

het moment dat je iemand leert kennen, plaats je iemand in een groep. Deze groep brengt automatisch vooroordelen met zich mee. Het stereotype beeld van Aziaten is dat ze hard werken en slim zijn, terwijl het beeld van Marokkanen is dat ze crimineel zijn. Niet enkel op basis van etnische afkomst, maar ook op haarkleur of geslacht zijn er vooroordelen. Zo zijn blonde vrouwen dom en weten vrouwen in het algemeen niks van techniek. Wanneer een jongere van Marokkaanse afkomst naar het OCMW komt, kan de maatschappelijk assistent denken dat het een ingewikkelde case kan worden. Wanneer dit vervolgens uitkomt, wordt de schuld gelegd bij het feit dat de Marokkaanse jongeren nu eenmaal 'probleemjongeren' zijn. Het verschil met het individueel schuldmodel is dat het hier niet enkel aan de jongere zelf ligt, maar aan de groep waartoe hij behoort wat het gedrag in stand houdt.⁸¹

Tegelijkertijd kunnen de organisaties zelf de armoede in stand houden. Dit kan door drempels die gelegd worden door lange en / of ingewikkelde procedures en digitalisering.⁸² Mogelijk drempels uit de bevraging vanuit de Federatie van OCMW maatschappelijk werkers zijn de ingewikkelde en nodeloze procedures, maar ook de taalbarrière. Alle documenten zijn opgesteld in het Nederlands en vrij ingewikkeld geschreven waardoor deze niet makkelijk te lezen zijn.⁸³

Dit is niet enkel zo bij andere sociale organisaties, maar ook bij het OCMW zelf. De GPMI's zijn opgemaakt in het Nederlands alsook de folders. Daarnaast is het niet altijd de meest makkelijke taal die gebruikt wordt op zowel de GPMI's als op de website van POD Maatschappelijke Integratie.⁸⁴ Het OCMW voorziet zelf geen tolken waardoor gesprekken met iemand die de taal niet spreekt moeilijk verlopen, zeker wanneer deze persoon geen netwerk heeft en niemand kan meebrengen.⁸⁵

Daarnaast zijn de procedures om leefloon aan te vragen niet altijd de makkelijkste. Na de aanvraag heb je een gesprek met een maatschappelijk assistent. Deze vraagt om diverse documenten binnen te brengen om te zien of hij recht heeft op leefloon. Deze documenten gaan van uittreksels van je zichtrekening tot bewijs van inschrijving aan een school of het binnenbrengen van X aantal sollicitaties. Dit zit nog in de fase voordat de aanvraag wordt goedgekeurd. Door deze eisen te stellen, verhoogt het OCMW, onbewust, haar drempels.⁸⁶

⁸¹ P. DIJKSTRA, *Sociale psychologie. Inzicht in sociale relaties*, Amsterdam, Boom, 2016, 112.

⁸² K. DRIESENS, *Individu en/of structuur?*, supra vn, 46.

⁸³ G. DE BAERE, "Hoge werkdruk verstikt OCMW maatschappelijk werkers", <https://sociaal.net/opinie/werkdruk-verstikt-ocmw-maatschappelijk-werkers/> en R. HERMANS, eigen ervaring.

⁸⁴ POD MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE, "De procedure", <https://primabook.mi-is.be/nl/recht-op-maatschappelijke-integratie/de-procedure>.

⁸⁵ S., persoonlijke communicatie, 21 maart 2022; Q., persoonlijke communicatie, 04 april 2022; R., persoonlijke communicatie, 03 maart 2022.

⁸⁶ S., persoonlijke communicatie, 19 april 2022; Q., persoonlijke communicatie, 03 mei 2022; R., persoonlijke communicatie, 02 mei 2022.

Tegenover het institutioneel schuldmodel staat het institutioneel ongevalmodel. Hierbij reageren de gemeenschappen of culturen op wat hen overkomt. In het schuldmodel hierboven beschreef ik hoe mensen in hokjes geplaatst worden en wat de vooroordelen zijn. Bij het ongevalmodel passen de personen die in deze culturen leven, zich aan de verwachtingen aan. Ze zorgen dat ze binnen de norm passen, zoals past bij het deficit denken. Ze kunnen er zelf namelijk weinig aan doen dat deze vooroordelen en, weliswaar onbedoelde, processen van stigmatisering bestaan. Doordat veel voorzieningen zijn aangepast naar de middenklasse, houden organisaties deze stigmatisering in stand. Op die manier is het moeilijker om je rechten uit te putten.⁸⁷

4.3.3 MACRONIVEAU

Het macroniveau bevat alle maatschappelijke ontwikkelingen die er gaande zijn. Het maatschappelijk schuldmodel legt het voortbestaan van o.a. armoede bij de beleidsbeslissingen die gemaakt worden en de manier waarop onze maatschappij is ingericht. Hierdoor ontstaan sociale problemen en ik neem de ontwikkeling van de welvaartsstaat als voorbeeld. De welvaartsstaat, een samenlevingsvorm niet enkel voor economische groei tracht te zorgen, maar ook meer welvaart en welzijn, staat onder druk. Dit heeft te maken met de stijgende kosten die uitgegeven worden aan sociale voorzieningen, waaronder het leefloon. Met de stijgende kosten, stijgt ook de vraag naar verantwoording van de uitgaven. Hier komt het efficiëntie- en effectiviteitsdenken om de hoek kijken: "hoe kunnen we zo weinig mogelijk middelen, het beste resultaat krijgen?"⁸⁸

De druk die de maatschappij geeft, zorgt ervoor dat de maatschappelijk assistenten alles moeten verantwoorden wat ze doen. Dit gebeurt door gemotiveerde verslagen die zij naar de Raad moeten sturen voor bijna alle hulpvragen. Het komt voor dat maatschappelijk assistenten hierdoor bepaalde hulpvragen niet meer durven stellen waardoor de hulpverlening in gedrang komt.

Tegelijkertijd zorgt het voor een controlerende houding naar de leefloongerechtigden. Iedereen heeft vooroordelen en, mede door de invloed van de maatschappij, is het gevolg dat er sneller gedacht kan worden aan fraude.⁸⁹ Leefloongerechtigden durven daardoor niet alles te vertellen uit angst gesanctioneerd te worden.⁹⁰

Als er situaties waar we als maatschappij geen invloed op hebben, spreken we van het maatschappelijk ongevalmodel. De coronacrisis is hier een recent voorbeeld van, maar een economische crisis, natuurramp of oorlog zijn ook voorbeelden hiervan. Dit

⁸⁷ K. DRIESENS, *individu en/of structuur?*, *supra* vn. 46.

⁸⁸ L. JANSSENS, *opvoedingsvragen*, *supra* vn. 47.

⁸⁹ M. DE WILDE, "Sociaal werkers hebben meer macht dan ze denken", <https://sociaal.net/achtergrond/sociaal-werkers-hebben-macht/>.

⁹⁰ G. DE BAERE, "Hoge werkdruk verstikt OCMW maatschappelijk werkers", <https://sociaal.net/opinie/werkdruk-verstikt-ocmw-maatschappelijk-werkers/>.

zijn zaken die ons overkomen en het enige wat we kunnen doen is op een correcte manier reageren.⁹¹ Door de oorlog in Oekraïne kwamen er veel vluchtelingen deze kant op. Na de coronacrisis hadden de OCMW's het al zwaar met de achterstand, maar de werkdruk werd nu enkel maar hoger. De huidige energiecrisis brengt daar weinig verbetering in. Dit zijn drie crisissen die elkaar zeer kort opvolgen. Er is weinig tijd om te herstellen van de ene voordat de ander zich aandient. Om te zorgen dat de maatschappelijk assistenten hun werk goed kunnen blijven doen, zal hier door o.a. de politiek op een goede manier op gereageerd moet worden door het maken van de juiste beleidskeuzes.⁹²

4.3.4 HET SCHULDMODEL IN ONZE MAATSCHAPPIJ

Al enkele jaren is het individueel schuldmodel in opkomst in de huidige maatschappij. Het individualisme komt steeds verder op en investeren in maatregelen om armoede tegen te gaan, is minder van deze tijd. Voldoe je niet aan de norm, kun je niet rondkomen en / of heb je geen werk dan is dat je eigen schuld.⁹³

Naast het individueel schuldmodel, speelt het maatschappelijk schuldmodel een rol. Sociaal werkers hebben meer en meer het gevoel te moeten verantwoorden wat ze aan het doen zijn. De Baere citeerde in zijn artikel een OCMW-medewerker die zei: *"Straks zijn we meer bezig met ons verantwoorden, dan met ons werk"*.⁹⁴

De individualistische samenleving lijkt een risico te zijn voor het sociaal werk. Niet alleen is er minder ruimte voor sociaal werkers om hun werk te doen, maar er zou een kans kunnen zijn dat hun manier van kijken verandert. De houding van de maatschappelijk assistent is niet standaard wantrouwend, maar de hardheid in de samenleving zorgt er wel voor dat zij meer controleren. De gevolgen wanneer de waarheid aan het licht komt, zijn daardoor waarschijnlijk groter.⁹⁵

Vanuit het maatschappelijk beeld is de kijk op leefloongerechtigden eerder negatief. Zij worden gezien als een mogelijk probleem. Het imago van OCMW's is vrij slecht en er blijken medewerkers te zijn die (bijna) niet tegen hun vrienden of familie durven zeggen dat ze bij het OCMW werken.⁹⁶ Hieronder zal ik beschrijven wat de gevolgen daarvan zijn en de krachtgerichte kijk hier tegenover zetten.

⁹¹ K. DRIESSENS, *individu en/of structuur*, supra vn. 46.

⁹² J. VAN NIEUWENHOVE, "Totale malaise bij OCMW's: 'viciëuze cirkel van personeelsuitval dreigt'", *Bruzz* 2022 en <https://www.bruzz.be/samenleving/totale-malaise-bij-ocmws-vicieuze-cirkel-van-personeelsuitval-dreigt-2022-10-09>; T. SOMERS, "Energiecrisis zet druk op OCMW-medewerkers: 'we zitten op ons tandvlees'", <https://sociaal.net/achtergrond/energiecrisis-zet-druk-op-ocmw-medewerkers/>.

⁹³ G. DE BAERE, "Sociaal werk moet mee het tij keren", <https://sociaal.net/opinie/sociaal-werk-moet-mee-het-tij-keren/>.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*

4.4 PROBLEEM OF KRACHT?

Twee tegengestelde manieren krijgen om naar leefloongerechtigden te kijken, kan door de krachtgerichte kijk tegenover de probleemgerichte kijk te zetten. De probleemgerichte kijk richt zich, zoals het woord al zegt, enkel op de problemen van mensen, terwijl we bij de krachtgerichte kijk juist vanuit de sterktes vertrekken.

De probleemgerichte kijk focust op tekortkomingen: wat ging er mis in het verleden, wat kan jij (nog) niet? Komt iemand om leefloon vragen omdat hij financiële problemen heeft, dan is een logisch vervolg dat er gekeken wordt naar hoe deze persoon uit de financiële problemen kan geraken. Een snelle oplossing is door iemand aan het werk te zetten. Eén van de respondenten uit het onderzoek naar het GPMI in Gentse OCMW's gaf aan dat hij het gevoel heeft dat je tekent om in armoede te blijven als je een job accepteert die het OCMW je aanbiedt. De reden die hij geeft, is dat dit weinig uitdagende en laagdrempelige jobs zijn.⁹⁷

De stap zetten naar hulpverlening is erg groot. Als ze leefloongerechtigde dan continu te horen krijgt dat wat hij doet niet goed is, hij moet accepteren wat hij aangeboden krijgt of als er gedreigd wordt met sancties als hij de afspraken niet nakomt, dan heeft dit invloed op het zelfbeeld en het gedrag. Het zelfbeeld wordt beïnvloed door informatie die ze gedurende dag krijgen en op zichzelf betrekken. Doordat de leefloongerechtigde toch al denkt dat hij het niet kan en dit bevestigt krijgt of hij het gevoel heeft te tekenen om in armoede te blijven, zal hij misschien minder moeite gaan doen of engagement tonen. Zo ook met Nico, een praktijkvoorbeeld van Bind-Kracht. Door de andere problemen in zijn leven, kon hij het werk wat hem werd aangeboden niet volhouden. Het OCMW zag hem daarom als lui en onhandig. Was er naar Nico gekeken vanuit een krachtgerichte kijk, was dit waarschijnlijk anders afgelopen.⁹⁸

De krachtgerichte kijk staat tegenover de probleemgerichte kijk. Bij een krachtgerichte kijk wordt er uitgegaan van de talenten en krachten van een persoon. Door de focus te verleggen van probleem naar kracht, bouwt de sociaal werker aan veerkracht en een positieve kijk op de toekomst. De persoon wordt niet meer gezien als een probleem an sich, maar een persoon met een probleem. Werken vanuit een krachtgerichte kijk vereist dat de regie bij de persoon met het probleem, in dit geval de leefloongerechtigde, wordt gelegd. Het is zijn traject en hij mag daar actief deelnemer van zijn. Om de leefloongerechtigde te ondersteunen zijn problemen kwijt te raken, kijkt de maatschappelijk assistent naar krachtbronnen van zowel de

⁹⁷ J., VAN SPEYBROECK, "De implementatie van het 'GPMI voor iedereen' binnen OCMW Gent: een cliënt-persectief", onuitg. Masterproef, 2017, https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/389/218/RUG01-002389218_2022_0001_AC.pdf (hierna: J. VAN SPEYBROECK, *GPMI voor iedereen*)

⁹⁸ K. DRIESSENS, T. VAN REGENMORTELE, K. VAN SEVENANT, "Bind-Kracht in Armoede", <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03088894>.

leefloongerechtigde als persoon, als krachtbronnen in zijn omgeving. Het kan tijd kosten om deze te vinden en daarom is een coachende en geduldige houding vereist van de maatschappelijk assistent.⁹⁹

Beide manieren van kijken toegepast op het GPMI geeft andere uitkomsten. Waar er bij een probleemgerichte kijk waarschijnlijk gefocust zal worden op het vinden van werk, zal er bij een krachtgerichte kijk gekeken worden naar waar de leefloongerechtigde nood aan heeft en waar zijn interesses liggen. Nico is hier een voorbeeld van. Daarnaast schreef ik onder 'responsabilisering' dat iets verplichten juist het tegengestelde effect heeft. De respondent die hierboven aangaf dat hij de jobs die het OCMW aanbiedt 'weinig uitdagend' vindt, zal een job niet makkelijk volhouden. Een aanpak vanuit het krachtgerichte vereist meer tijd. Tijd die maatschappelijk assistenten niet altijd hebben. Toch lijkt soms een stap terug noodzakelijk om duurzame oplossingen te vinden, ondanks de druk om leefloongerechtigden zo snel mogelijk aan het werk te zetten.¹⁰⁰

5. DÉ SOCIAAL WERKER

Net zoals dé leefloongerechtigde niet bestaat, bestaat ook dé sociaal werker niet. In mei 2022 waren er ongeveer 53.000 maatschappelijk werkers werkzaam binnen het sociaal werk.¹⁰¹ Je zult er geen twee vinden die dezelfde werkwijze hanteren. Wel zijn er enkele kenmerken die het sociaal werk vormgeven. Ik heb gekozen om twee werkprincipes van een sociaal werker uit te werken, namelijk omgaan met dilemma's en signaleren. Bij het omgaan met dilemma's geef ik een toelichting over de beweegruiimte die sociaal werkers hebben binnen hun handelen, de zogenaamde discretionaire ruimte of grijs gebied. Daarin maak ik gebruik van het driewereldenmodel van Van der Laan en de driehoek van Preston-Shoot om weloverwogen keuzes te maken. Daarnaast is het voor een sociaal werker belangrijk om onrechtvaardigheden die hij tegenkomt in het werk te signaleren naar het beleid toe. Ik sluit dit hoofdstuk daarmee af. Een derde werkprincipe, het legitimeren van beslissingen, is iets dat binnen het OCMW bekend is. Zij moeten voor veel verantwoording afleggen en hebben een motiveringsplicht.¹⁰² Dit zal met momenten aangehaald worden.

⁹⁹ K. DRIESSENS, J. DEPAUW, B. MELIS, B. VAN ROBAEYS, "Krachtgericht sociaal werk", in M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, A. CORNILLE, S. GIBENS, J. BOXSTAENS, Y. POSTMA (red.) *#sociaalwerk*, Leuven, Acco, 2019, 367 – 381.

¹⁰⁰ T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, supra vn. 42; J. VAN SPEYBROECK, *GPMI voor iedereen*, supra vn. 97.

¹⁰¹ S., VAN WIELE, "Sociaal werkers over job aan frontlijn tijdens crisissen: 'Je moet je inleven in de situatie van mensen die voor jou zitten'", *Gazet van Antwerpen* 2022, en https://www.gva.be/cnt/dmf20220506_94243366.

¹⁰² VSGB, "Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI)", http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/le_projet_individualise_dintegration_sociale_piis_ft.

5.1 ZWART, WIT OF TOCH GRIJS?

Dilemma's. Elke sociaal werker gaat op het punt komen dat hij een keuze moet maken. Niet alle situaties die hij tegenkomt zijn namelijk volledig in de wet vastgelegd. Hierdoor ontstaat er een vrije handelingsruimte die we de 'discretionaire ruimte' of 'grijs gebied' noemen.¹⁰³

De discretionaire ruimte is de ruimte die een sociaal werker heeft binnen de wet om keuzes te maken. Deze ruimte wordt mede bepaald door de wetgeving en organisatiecultuur en de ene persoon gaat hier makkelijker mee om dan de ander. Organisaties en beleid hebben vaak standaardprocedures en (ongeschreven) regels die gevolgd worden. Dit niet altijd de beste optie voor de persoon die voor je zit. Sociaal werk is maatwerk en daarom is het nodig dat er soms afgeweken wordt van de standaardprocedures.¹⁰⁴

Dilemma's zijn niet makkelijk. De sociaal werker bevindt zich tussen diverse spanningsvelden: hij moet de wetgeving volgen die niet altijd overeenkomt met wat je als organisatie wilt bereiken, je wilt het beste voor de cliënt maar dit gaat niet altijd volgens de wet of de regels van de organisatie. Hiervoor heeft de sociaal werker diverse hulpmiddelen, zoals het drie werelden-model van Van Der Laan of de driehoek van Preston-Shoot, maar ook de zogenaamde 'taal van het recht, taal van de hulpverlening, taal van de cliënt en taal van de organisatie' die hij elk apart zal moeten beheersen. Uiteindelijk is er altijd een negatief neveneffect, hoe vaardig de sociaal werker ook is. Alle modellen, dus ook bovengenoemde, hebben een eigen kader en deze zijn niet 100% waterdicht als het gaat om het nemen van beslissingen. Het sociaal werk is ingewikkelder en bevat meerdere aspecten. Er is nooit een eenduidig antwoord en dat gaan deze modellen ook niet bieden. Mede daarom kunnen sociaal werkers geneigd zijn om te vragen naar striktere regelgeving om dilemmabeslissingen te vermijden. Zeker in organisaties waar alles strak geregeld is om het recht correct toe te passen zodat ze kunnen voorkomen dat ze fouten maken.¹⁰⁵

Het legitimeren van beslissingen is een derde belangrijk werkprincipe. De meeste OCMW-medewerkers zijn hier mee bekend. Als een leefloongerechtigde bijvoorbeeld wegens billijkheidsredenen niet kan werken, moet dit dubbel gemotiveerd en bewezen worden: motivatie waarom de persoon niet kan werken en motiveren of er een GPMI opgemaakt kan worden.¹⁰⁶ Er komen steeds meer regels. Tel daarbij de

¹⁰³ J. DE SAVORNIN LOHMAN, H. RAAFF, *In de frontlinie tussen hulp en recht*, Coutinho, 2008, 170 – 171.

¹⁰⁴ J. DEVLIEGHERE, "Een goede sociaal werker neemt het niet zo nauw met de regels", <https://society.nl/achtergrond/een-goede-sociaal-werker-neemt-het-niet-zo-nauw-met-regels/>.

¹⁰⁵ J. DE SAVORNIN LOHMAN, H. RAAFF, *In de frontlinie tussen hulp en recht*, Coutinho, 2008, 170 – 171.

¹⁰⁶ VSGB, "Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI)", http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/le_projet_individualise_dintegration_sociale_piis_ft en POD MI, "Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI) en haar betoelaging", <https://primabook.mi->

toenemende druk vanuit de maatschappij zoals beschreven in 4.3.4 en het lijkt voor de maatschappelijk assistent automatisch lastiger zich te bewegen in de ruimte die hij heeft. Onderzoek van Marjolijn de Wilde toonde bovendien aan dat sociaal werkers zich weinig bewust zijn van deze ruimte.¹⁰⁷ Om de sociaal werker ondersteuning te bieden om zijn weg te vinden in dit grijze gebied, werk ik hieronder het drie werelden-model van Van Der Laan en de driehoek van Preston-shoot uit.

Deze kaders zijn puur richtinggevend en kunnen als hulpmiddel dienen. Als eerste het drie werelden-model.

5.1.1 DRIE WERELDEN-MODEL

Eén van de beginselen van behoorlijk bestuur, ongeschreven 'gedragsvoorschriften' voor de overheid waaronder het OCMW, is het zorgvuldigheidsbeginsel. Alle informatie die een maatschappelijk assistent heeft, moet afgewogen worden met de belangen van de betrokkenen, bestaande criteria, omstandigheden en wetgeving. Om een zorgvuldige beslissing te kunnen nemen, heeft Van Der Laan het drie werelden-model ontwikkeld.¹⁰⁸

De drie werelden die hij bedoelt, zijn de sociale wereld, objectieve wereld en de subjectieve wereld. De sociale wereld bevat de waarden en normen van een persoon, de objectieve wereld de feiten en de subjectieve wereld gaat over emoties, beleving en de identiteit. Wanneer een maatschappelijk assistent naar de probleemsituatie, de leefloongerechtigde én naar zichzelf kijkt door deze drie werelden, spreken we van drievoudige professionaliteit. Wanneer de drie werelden met elkaar in evenwicht zijn, kan de maatschappelijk assistent een weloverwogen keuze maken. Wanneer één van de werelden te veel overheerst, kunnen diverse valkuilen ontstaan. Een te grote focus op de objectieve wereld kan bijvoorbeeld doorslaan in verzakelijking. In bijlage twee staat dit model schematisch uitgewerkt.¹⁰⁹

Tijdens het afwegen, is het een hulpmiddel om de axioma's van Watzlawick in het achterhoofd te houden. Het eerste axioma stelt dat het onmogelijk is om niet te communiceren. Het vierde axioma vult dit aan met dat gedrag zowel verbaal als non-verbaal is. Wanneer iemand niet spreekt, zegt zijn lichaamstaal vaak wel wat hij bedoelt. Een leefloongerechtigde kan op een nuchtere manier spreken over de feiten

[is.be/nl/geindividualiseerd-project-voor-maatschappelijke-integratie-gpmi/het-geindividualiseerd-project](https://www.sociaal.net/achtergrond/sociaal-werkers-hebben-macht/).

¹⁰⁷ M. DE WILDE, "sociaal werkers hebben meer macht dan ze denken", <https://www.sociaal.net/achtergrond/sociaal-werkers-hebben-macht/>.

¹⁰⁸ B. BAMELIS, *Procedure- en familierecht*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2021, 19 – 21.

¹⁰⁹ G. VAN DER LAAN, *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk*, Utrecht, SWP, 1992, via https://canvas.kdg.be/courses/22942/files/1832513?module_item_id=397438.

van zijn situatie, de objectieve wereld, maar zijn non-verbale gedrag kan emoties, subjectieve wereld, tonen.¹¹⁰

5.1.2 PRESTON-SHOOT

Steven Gibens schreef het volgende: "Sociale verhoudingen worden steeds meer bepaald door wettelijke bepalingen". Dit is merkbaar bij de OCMW's waar veel procedures en richtlijnen gelden en de wetgeving een grote rol speelt. Soms botsen het recht en het sociaal werk en moet de sociaal werker een keuze maken. Hierdoor ontstaan er juridische en ethische dilemma's. De discretionaire ruimte die een werker heeft, is dan niet genoeg en er is nood aan een kader dat algemener is als hulpmiddel. Braye en Preston-Shoot hebben zo'n model ontwikkeld in de vorm van een driehoek. Deze driehoek is terug te vinden in bijlage 3.¹¹¹

De drie punten van de driehoek staat voor de drie oriëntaties van waar de sociaal werker bewust van moet zijn en moet gebruiken in zijn handelen. De eerste is rationeel-technische benadering en wordt omschreven als 'Doing Things Right', de tweede is de benadering vanuit het moreel-ethische en de auteurs beschrijven dit als 'Doing Right Things'. De laatste is een kijk puur vanuit het recht en wordt 'Rights Thinking' genoemd. Tussen deze drie punten staan de kennis, vaardigheden en de waarden van de sociaal werker en het sociaal werk.¹¹²

Deze drie perspectieven zijn continu in interactie met elkaar. Sociaal werk is maatwerk en laat zich niet vastleggen in kaders en modellen. Volgens Gibens neigt dit model "tot een statistische benadering van het recht binnen het sociaal werk". Het is een kwestie van continu afwegingen maken en alle kennis inzetten die de sociaal werker heeft. Het kernwoord hierbij is verantwoordelijkheid: eenieder moet verantwoordelijkheid nemen voor zijn aandeel. Dit is niet enkel de maatschappelijk assistent, maar ook de wetgever en de leefloongerechtigde. Door de benaderingen van het model van Preston-Shoot af te wegen met elkaar, kan dit de sociaal werker ondersteunen om een stapje in de juiste richting te zetten. Hieronder leg ik de drie benaderingen verder uit en hoe dit gebruikt kan worden bij het GPMI.¹¹³

5.1.2.1 DOING THINGS RIGHT

Aan de top van de driehoek staat de rationeel-technische benadering. Volgens deze benadering is het belangrijk dat de sociaal werker weet waar hij staat: wat zijn zijn bevoegdheden, zijn rechten en zijn plichten. De juridische kennis die van toepassing is op zijn job en functie, moet hij op een correcte manier kunnen toepassen en

¹¹⁰ D. BRANTS, D. WILLOCKX, *Communiceren met ouders en team*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2016 (hierna: D. BRANTS, *Communiceren*).

¹¹¹ S. GIBENS, "Recht in het sociaal werk. Hoe sociaal werk tot zijn recht kan komen", *POW Alert* 2013, (29) 30, (hierna: S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*).

¹¹² S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, 30.

¹¹³ S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, (33) – 36.

interpreteren. Deze kennis kan de wet zijn, bijvoorbeeld de RMI-wet, maar ook kennis van de procedures binnen het OCMW.

Naast kennis op lokaal en nationaal niveau, moeten zij ook de mensenrechten en grondrechten kennen. Zo staat in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens dat eenieder recht heeft op maatschappelijke zekerheid, maar ook dat men recht heeft op een "levensstandaard hoog genoeg voor gezondheid en welzijn van zichzelf en zijn gezin (...) en noodzakelijke sociale diensten."¹¹⁴ Dit recht is bijna letterlijk gekopieerd vanuit het verdrag van de VN over economische, sociale en culturele rechten.¹¹⁵ Door deze kennis wordt de discretionaire ruimte kleiner wat het zou kunnen vergemakkelijken om beslissingen te nemen.¹¹⁶

Toegepast op het GPMI geeft de kennis van de wettelijke beginselen de maatschappelijk assistent het recht om het GPMI niet direct op de eerste afspraak af te sluiten. Hij heeft hier namelijk drie maanden de tijd voor. Wanneer hij de leefloongerechtigde leert kennen, kan er een traject opgestart worden naar tewerkstelling. De maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde kunnen ervoor kiezen om direct te gaan solliciteren of ze kiezen ervoor om eerst een studie af te leggen of andere hulp te zoeken. Denk bij dit laatste terug aan de persoon die een alcoholverslaving heeft of de persoon die niet één van de drie landstalen spreekt uit 3.2 voor wie billijkheidsredenen ingeroepen worden opdat hij niet klaar is om een GPMI op te stellen naar tewerkstelling.¹¹⁷ Naast het feit dat er meer op maat gewerkt kan worden, is er ook meer ruimte om vanuit een krachtgerichte blik naar de leefloongerechtigde te kijken.

5.1.2.2 DOING RIGHT THINGS

In de globale definitie van het sociaal werk staan enkele ethische principes die bepalend zijn voor het sociaal werk. Sociaal werk is een beroep dat niet neutraal is en de ethische principes geven mee richting aan het referentie- en handelingskader van het sociaal werk.¹¹⁸ De tweede bol van de driehoek bekijkt daarom vanuit het moreel-ethisch perspectief.¹¹⁹

Het recht en de professionele waarden van de sociaal werker zullen meer dan eens met elkaar in botsing komen. Dit betekent niet dat de sociaal werker niet meer naar de juridische kant mag kijken, maar hij moet dit op een kritische manier doen. Een sociaal werker ontwikkelt gedurende zijn opleiding en in zijn job 'normatieve professionaliteit'. Dit houdt in dat de sociaal werker zichzelf continu de vraag stelt 'Wat is

¹¹⁴ Art. 22 en art. 25 UVRM.

¹¹⁵ Art. 11 EcSoCu-verdrag.

¹¹⁶ S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, 31.

¹¹⁷ *RMI-wet*, supra vn. 13.

¹¹⁸ J. BOXSTAENS, S. GIBENS, M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, "Sociaal werk definiëren", in M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, A. CORNILLE, S. GIBENS, J. BOXSTAENS, Y. POSTMA (red.) *#sociaalwerk*, Leuven, Acco, 2019, 43.

¹¹⁹ S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, 31.

goed sociaal werk?'.¹²⁰ Het kan zijn dat hij hierdoor buiten de lijntjes moet kleuren en de keuze maakt om het pad te volgen dat niet direct juridisch correct is, maar zonder de wet te overtreden. Hij maakt hierbij gebruik van ethische principes om de keuze te maken die juist is.¹²¹

Stel dat een maatschappelijk assistent iemand voor zich heeft zitten die wel zou kunnen werken, maar afgeleid is door bepaalde moeilijkheden thuis. Hij kan er dan voor kiezen om een GPMI op te stellen dat niet gericht is op tewerkstelling. De keuze kan zijn om eerst psychische ondersteuning te vinden of net wat nodig is. In principe is dit wettelijk niet verboden, maar de voorkeur is er wel dat een GPMI wordt afgesloten o.b.v. tewerkstelling. De maatschappelijk assistent zal dit moeten motiveren, maar maakt hierbij op dat moment de afweging dat dit de beste optie is en dat dit 'goed sociaal werk is'.¹²²

5.1.2.3 RIGHTS THINKING

Rights Thinking focust puur en alleen op rechten en dan voornamelijk op de mensenrecht en sociale rechtvaardigheid. De sociaal werker is zich bewust van alle mogelijke contexten waarin problemen kunnen ontstaan: sociale context, juridische context, economische, politieke of culturele context. Als hij merkt dat ergens sprake is van ongelijkheid of onrechtvaardigheid, ziet hij dit als een uitdaging om daarmee aan de slag te gaan.

Deze benadering bekijkt de wetgeving op een kritische manier. Door de kritische manier van denken, kan de sociaal werker tot beslissingen komen die rechtvaardig zijn en de rechtspositie verbetert van maatschappelijk kwetsbaren. Het handelen wordt weliswaar ietwat beperkt, maar vaak laten wetten veel discretionaire ruimte over.¹²³ Zoals aan het begin van dit hoofdstuk vermeld, hebben dilemma's altijd een negatief neveneffect en kan dit lastig zijn voor sociaal werkers om mee om te gaan. De Rights Thinking komt tegemoet door de handelingsruimte te verkleinen zonder dat een sociaal werker moet vragen om striktere regelgeving.¹²⁴

Kijkend naar mensenrechten, zijn de UVRM, de EVRM, het BUPO-verdrag en het Ec-SoCu-verdrag bronnen die van pas kunnen komen. Neem bijvoorbeeld artikel 6 van het EcSoCu verdrag van de VN stelt dat elke persoon de vrijheid heeft zelf zijn job te kiezen of accepteren. Dit zou kunnen betekenen dat je de wetgeving beter toepast wanneer de leefloongerechtigde, in zekere mate, wordt vrijgelaten zelf zijn carrière pad mee uit te stippelen. Dit pad zou dan de leidraad kunnen vormen voor het GPMI.

¹²⁰ J. BOXSTAENS, S. GIBENS, M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, "Sociaal werk definiëren", in M. TIRIONS, P. RAEYMAECKERS, A. CORNILLE, S. GIBENS, J. BOXSTAENS, Y. POSTMA (red.) *#sociaalwerk*, Leuven, Acco, 2019, 43.

¹²¹ S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, 31.

¹²² *RMI-wet*, supra vn. 13.

¹²³ S. GIBENS, *Recht in sociaal werk*, supra vn. 111, (31) 32.

¹²⁴ J. DE SAVORNIN LOHMAN, H. RAAFF, *In de frontlinie tussen hulp en recht*, Coutinho, 2008, 170 – 171.

Waarschijnlijk krijg je dan een leefloongerechtigde die gemotiveerd is en wie je kan ondersteunen in de richting van duurzame tewerkstelling.¹²⁵

Wanneer een sociaal werker ziet dat er sprake is van ongelijkheid of onrechtvaardigheid, is het van belang dat hij dit signaleert. Dat is, naast legitimeren van beslissingen en het omgaan van dilemma's een derde belangrijk werkprincipe dat ik hieronder verder ga toelichten.

5.2 SIGNALEREN

In hoofdstuk 4 schreef ik al over de systeemwereld, maar daarnaast bestaat de leefwereld. De leefwereld is de wereld waarin, en de term zegt het al, mensen leven. Dit is het individu, zijn gezin, familie, school, zijn werk en de omgeving waarin hij woont. Kortom: alles wat zich afspeelt op het micro- en mesoniveau.

Signalering richt zich op de sociale omgeving van een persoon en speelt zich af in zowel de systeem- als de leefwereld. Beslissingen die genomen worden op macroniveau, hebben invloed op een individu. Een maatschappelijk assistent die besluit een GPMI op te maken en daarbij geen gebruik maakt van de billijkheidsredenen, heeft zowel te maken met het de maatschappelijk assistent als individu omdat hij bijvoorbeeld niet weet dat die mogelijkheid er is als met de druk van bovenaf om de focus te leggen op tewerkstelling. Zo zijn systeem- en leefwereld met elkaar verbonden. In hoofdstuk 6 werk ik deze verbinding verder uit, aangezien zij met elkaar in botsing kunnen komen.¹²⁶

Signaleren speelt een rol wanneer sociaal werkers concluderen dat er onrechtvaardigheden zitten waardoor niet elk individu aan zijn rechten kan komen. Mede door de grote rol van de media, komt de systeemwereld steeds vaker in de invloedssfeer van de leefwereld en wordt het moeilijker voor een persoon om eigen keuzes te maken in het leven.¹²⁷ In OCMW's komt dit terug door de druk om mensen aan het werk te zetten en als dat niet wordt gedaan, moet dit dubbel gemotiveerd worden: is de persoon wél werkbereid en waarom kan hij nu niet werken.¹²⁸

Signaleren bestaat zowel materieel als immaterieel en zowel intern als extern. Op materieel vlak gaat dit om praktische zaken zoals tekortkomingen in de wet- en regelgeving. Een voorbeeld hiervan is dat een leefloongerechtigde vaak uitgesloten wordt van andere dienstverlening. Zodra hij leefloon ontvangt van het OCMW, kan hij niet meer terecht bij bijvoorbeeld een CAW voor dienstverlening¹²⁹. Immateriële

¹²⁵ Art. 6 EcSoCu-verdrag.

¹²⁶ S. SLUITER, *Signalering*, supra vn. 69, 17.

¹²⁷ S. SLUITER, *Signalering*, supra vn. 69, (19) 20.

¹²⁸ VSGB, "Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI)", http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/le_projet_individualise_dintegration_sociale_piis_ft.

¹²⁹ R., persoonlijke communicatie, 26 april 2022.

aspecten gaan over de noden, tekorten en maatschappelijke misstanden. Dit kan gaan over de discriminatie van vrouwen met een hoofddoek die hun hoofddoek niet mogen dragen op de werkvloer. Het verschil tussen intern en extern heeft te maken met of er gekeken wordt naar de eigen organisatie, intern, of naar de wereld buiten de organisatie, extern.¹³⁰

Wanneer een sociaal werker ziet dat er gebreken zijn op één of meerdere van de vier niveaus benoemd in voorgaande alinea, is het belangrijk dat zij dit melden. Enkel door het te melden, kan er iets mee gedaan worden. Eén sociaal werker kan dit niet alleen, net als dat één organisatie dat niet alleen kan. Er is samenwerking nodig zowel binnen de sector als daarbuiten.¹³¹ Het Platform GPMI is een samenwerking tussen de Federatie van Vlaamse OCMW maatschappelijk werkers, SAAMO, diverse andere armoedebestrijdingsorganisaties, vakbonden en beroepsverenigingen.¹³²

Om goed te kunnen signaleren, bestaat het signaleringsproces. De fases waarin je door een signaleringsproces doorheen gaat zijn: situatie- of probleemidentificatie, situatie- of probleemanalyse, doelformulering, analyse van interventiemogelijkheden, plan van aanpak en uitvoering en als laatste evaluatie. Dit is geen lineair proces, de fases lopen meestal door elkaar. Wel komen alle zes fases aan bod.¹³³ Het gaat te ver om het signaleringsproces in deze bachelorproef uit te werken. Ik verwijs daarom graag naar het boek van Siny Sluiter, "Signaleren in het sociaal-agogisch werk" om dit proces uitgebreider te bekijken.

6. VAN WIJ-ZIJ NAAR WIJ

De afgelopen hoofdstukken heb ik gekeken naar wie dé leefloongerechtigde is en naar wie dé sociaal werker is. Doorheen deze hoofdstukken zijn er diverse botsingen, al dan niet indirect, aan bod gekomen. Ik werk deze botsingen verder uit, zoek ik naar mogelijke oplossingen om de botsing te vermijden. Enkele theorieën waarbij botsingen aan bod kunnen komen zijn: de axioma's van Watzlawick, de wereldentheorie van Botanski en Thévenot en twee van de drie dubbele brillen.

De dubbele brillen zijn als methodiek ontwikkeld door Bind-Kracht en zijn een manier om naar armoede te kijken. Ik bespreek in dit hoofdstuk het leefwereldenperspectief van mensen in armoede vs. hulpverleners en binnenkant vs. buitenkant. De derde dubbele bril, krachtgericht vs. probleemgericht, heb ik besproken in 4.4.¹³⁴ Ik start

¹³⁰ S. SLUITER, *Signalering*, supra vn. 69, (21) 22.

¹³¹ S. SLUITER, *Signalering*, supra vn. 69, (21) 22.

¹³² OCMW Federatie, "Werkgroep GPMI", <https://federatievlaamseocmwmaatschappelijkwerkers.be/In-dex.html>.

¹³³ S. SLUITER, *Signalering*, supra vn. 69, (109) 110.

¹³⁴ S. VAN HOUTE, A. SOMERS, *Werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2018, 63 – 64, (hierna: S. VAN HOUTE, *Werken met MKG*).

met de wereldentheorie om te kaderen vanuit welke visies een persoon naar de wereld kan kijken.

De lijst van botsingen en mogelijke oplossingen is niet limitatief. Elke sociaal werker gaat ergens anders op botsen en op zoek moeten naar manieren die voor hem werken en die aansluiten bij de leefloongerechtigde tegenover hem. Dit hoofdstuk is bedoeld als leidraad, een hulpmiddel om door de bomen van mogelijkheden het bos te zien.

6.1 EÉN VRAAG, ZES ANTWOORDEN

Nadat er al eerder bij onze noorderburen over de schutting is gekeken, richt ik nu mijn blik naar het zuiden. De Franse sociaal wetenschapper Botanski en econoom Th evenot ontwikkelden een theorie waarin zes werelden centraal staan: de wereldentheorie. Deze theorie geeft inzicht op welke manier je als persoon naar de wereld kan kijken.

Afhankelijk van de toekomstige ontwikkelingen, kunnen er werelden verdwijnen of nieuwe werelden ontstaan; de werelden zijn niet vaststaand. Elke wereld heeft zijn eigen waardenregime en bijbehorende rechtvaardigingslogica¹³⁵:

- De industriële wereld: kijkt naar de toekomst en focust op vooruitgang;
- De marktwereld: komt voort vanuit het idee van de vrije markt waarin concurrentie en rivaliteit centraal staat. Het individu staat in deze wereld voorop;
- De domestieke wereld: gebaseerd op het 'huishouden' waarin je o.b.v. ervaring, opvoeding, leeftijd en overige kenmerken een plek krijgt op de zogenaamde hiërarchische ladder;
- De geïnspireerde wereld: richt zich op creativiteit en vernieuwing;
- De civiele wereld: handelt vanuit het algemene belang van het collectief¹³⁶;
- De wereld van de faam: individuele reputatie in de ogen van een ander is in deze wereld het meest belangrijk.

Botanski en Th evenot proberen vanuit de pragmatische sociologie "een aanpak te ontwikkelen die rekening houdt met het vermogen van actoren om zich aan te passen aan verschillende situaties in het leven".¹³⁷ In het dagelijks leven, komen de werelden continu in aanraking met elkaar en regelmatig botsen zij. Een voorbeeld is het reizen met het openbaar vervoer. In Vlaanderen is De Lijn de enige vervoersmaatschappij. Zij hebben een monopolie op het bus- en tramnetwerk. Dit betekent dat er geen andere partijen bus- en tramvervoer mogen aanbieden en er geen concurrentie is. Bekeken vanuit de marktwereld waarin vrije markt, en dus concurrentie, wordt aangemoedigd, zouden er meer organisaties moeten zijn. Wanneer je dit bekijkt vanuit

¹³⁵ OBSERVATOIRE DE L'INNOVATION MANAG RIALE, "Les économies de la grandeur", <https://www.observatoire-management.org/single-post/2016/11/21/les-économies-de-la-grandeur>.

¹³⁶ E. QUILLIGAN, *Waardevolle festivals?*, onuitg. masterscriptie Kunsten, Cultuur en Media Rijksuniversiteit Groningen, 2011, <https://5dok.net/document/y4wjm7x9-waardevolle-festivals-onderzoek-artistieke-culturele-economische-kunsthfestivals-nederland.html>, 45-48.

¹³⁷ X, "Pragmatische sociologie", https://nl.frwiki.wiki/wiki/Sociologie_pragmatique.

de civiele wereld, kan een argument zijn dat door de concurrentie van diverse maatschappijen het landschap te groot en onoverzichtelijk dreigt te worden. Het is in het belang van de burger om slechts één speler toe te laten op de markt¹³⁸.

Bovenstaand voorbeeld had een zeer duidelijke oplossing, maar binnen de sociale wereld lijkt dit minder evident. Er moet een keuze gemaakt worden tussen het ondersteunen van mensen waarbij we kijken vanuit de civiele wereld en het belang van het collectief voorop staat, of we kiezen het belang van het individu, wat kenmerkend is voor de marktwereld. Kiezen we bij het GPMI voor het collectieve belang en zetten we de leefloongerechtigde z.s.m. aan het werk om te zorgen dat hij niet afhankelijk is van de overheid? Of kiezen we voor het belang van het individu en volgen we het pad van de leefloongerechtigde?

De Nederlandse overheid is dit probleem tegengekomen rond de verplichting van het vrijwilligerswerk. Iets waar wij ook mee te maken kunnen krijgen vanaf januari 2023. Zij hebben dit proberen oplossen door drie doelstellingen centraal te stellen: empowerment, employability en responsabilisering. Responsabilisering is uitgebreid besproken in 4.1.2 en speelt vooral een rol wanneer vrijwilligerswerk wordt bekeken vanuit het maatschappelijke belang. Op individueel niveau komen empowerment en employability terug. Doordat een bijstandsgerechtigde merkt dat hij een job krijgt, deze kan behouden en zijn talenten kan benutten, zal hij groeien in zijn employability: hij gelooft erin dat hij een job kan krijgen en kan behouden. Dit verhoogt het zelfvertrouwen, waardoor er gewerkt wordt aan empowerment.¹³⁹ Het individu voelt zich gesterkt in zijn vaardigheden en kunnen waardoor hij terug grip krijgt op de situatie. Als dit samen gaat met responsabilisering door erkenning, dan is er een groei mogelijk en zou de bijstandsgerechtigde verder geholpen kunnen worden op zijn weg terug de maatschappij in.¹⁴⁰

6.2 MIJN WERELD, JOUW WERELD

Naast vraag en aanbod zoals beschreven in 4.2, besteedt Hellinckx ook aandacht aan het klimaat en de situatiehantering. Veel is afhankelijk van de relatie tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde, maar ook de manier waarop de maatschappelijk assistent omgaat met situaties. Janssen et. al. omschrijven het als volgt: *"een vaardige opvoeder heeft een breed gamma van gedragingen, terwijl minder vaardige opvoeders vaak gaan teruggrijpen naar stereotiep gedrag en*

¹³⁸ Vanaf 2022 is de Vlaamse overheid gestart met het beëindigen van het monopolie van de Lijn door een decentralisatie door te voeren: D. NIJENHUIS, "Vlaanderen beëindigt monopolie de Lijn", *OV-magazine*, 26 maart 2021 en <https://www.ovmagazine.nl/nieuws/vlaanderen-beeindigt-monopolie-de-lijn>.

¹³⁹ T. KAMPEN, *verplicht vrijwilligerswerk*, supra vn. 42, 92.

¹⁴⁰ P. VEREECKE, "Empowerment" [Presentatieslides], 2022, https://can-vas.kdg.be/courses/28771/files/2517141?module_item_id=579783.

daardoor minder het aanbod op de vraag van het kind kunnen afstemmen. (...) na een tijd zal het kind weten hoe het hierop moet inspelen."¹⁴¹

Volgen we het model van Hellinckx, zou de leefloongerechtigde na een tijd weten hoe hij moet inspelen op de vragen en het gedrag van de maatschappelijk assistent. Mensen in armoede zitten in overlevingsmodus waardoor er vaak een tunnelvisie is. Hierdoor kan het voorkomen dat de leefloongerechtigde precies vertelt en doet wat de maatschappelijk assistent verwacht. Het kan zijn dat de persoon zich anders voor doet dan hij werkelijk is, alles om het leefloon te kunnen krijgen. Dit heeft invloed op de relatie tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde. Waar een maatschappelijk assistent vanuit zijn leefwereld kan denken dat hij liegt, is de leefloongerechtigde puur bezig met overleven.¹⁴²

Aan de basis van deze relaties staat het leefwereldperspectief. Elke persoon op aarde heeft zijn eigen leefwereldenperspectief: de bril waardoor je naar de wereld kijkt en hoe je deze ervaart. Deze bril vorm je gedurende je hele leven door opvoeding, cultuur, opleiding, achtergrond en ervaringen. Soms komen deze niet overeen en kijk je beide door een andere bril. Dit kan botsingen geven.¹⁴³

In de relatie tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde, krijgt het leefwereldenperspectief nog extra kleur. De maatschappelijk assistent kijkt namelijk ook door de bril als medewerker van het OCMW en als sociaal werker. De bril wordt mede gevormd door ervaringen. De ervaringen van een leefloongerechtigde met hulpverleners, kunnen zowel positief als negatief zijn. Bij negatieve ervaringen is de kans groter dat hij de hulpverlener tegenover hem wantrouwt. De ervaringen van de maatschappelijk assistent vormen zich door zijn ervaringen met leefloongerechtigde. Heeft hij allemaal mensen tegenover zich zitten die niet meewerken, zal hij waarschijnlijk minder kansen geven aan iedereen die volgt.¹⁴⁴

Er is bijna geen goed of fout binnen deze benadering. Een mogelijke fout die gemaakt zou kunnen worden binnen deze benadering, is dat men te eenzijdig kijkt vanuit zijn eigen bril en het perspectief van de ander hierin vergeet mee te nemen. Het derde axioma van Watzlawick 'ieder zijn waarheid' is namelijk van toepassing: niemand is volledig ongelijk bekeken vanuit zijn perspectief. Teken het getal 6 (of 9) op de grond en zet twee personen elk aan een andere zijde. Zowel 6 als 9 zijn correcte antwoorden op de vraag 'welk cijfer staat hier?' en toch kan hier een lange discussie over gevoerd worden.¹⁴⁵

¹⁴¹ L. JANSSENS, *opvoedingsvragen*, supra vn. 47, 17 – 19.

¹⁴² M. DE WILDE, "Feiten en leugens bij aanvraag leefloon: 'volledige waarheid is zelden cruciaal'", <https://sociaal.net/achtergrond/feiten-en-leugens-bij-aanvraag-leefloon/>.

¹⁴³ S. VAN HOUTE, *Werken met MKG*, supra vn. 134.

¹⁴⁴ S. VAN HOUTE, *Werken met MKG*, supra vn. 134.

¹⁴⁵ D. BRANTS, *Communiceren*, supra vn. 110

Naast ervaringen, geven opvoeding, cultuur, opleiding en achtergrond mee vorm aan de bril. In de volgende delen zoom ik verder in op de toenemende diversiteit en wat daarbij komt kijken. Daarnaast kijk ik vanuit een andere dubbele bril naar het verschil tussen binnen- en buitenkant waarbij de axioma's terug om de hoek komen.

6.3 WIJ VS. ZIJ

Het wij-zij denken bestaat al eeuwen en zal niet zomaar verdwijnen. Deze manier van denken komt voor tussen personen met een diverse etnische afkomst, maar ook tussen oud en jong en man vs. vrouw. Het probleem hiervan, volgens Geldof, is dat we de complexiteit binnen de samenleving niet meer kunnen zien. We leven in een maatschappij die zeer snel verandert. Om deze verandering bij te kunnen houden, is het aangewezen om op andere manieren naar de samenleving en de manier van samenleven te kijken.¹⁴⁶

Al jaren is er sprake van migratie in diverse vormen en maten. Echter, dit is de laatste jaren sterk toegenomen. Niet alleen in Antwerpen, maar in heel België en zelfs heel West-Europa groeit het aantal migranten. Diverse grote steden in België, waaronder Antwerpen, mogen we majority-minority-cities noemen. Dit zijn steden waar niet één vaste groep in de meerderheid is, maar waar een brede waaier aan inwoners met verschillende migratieachtergronden in de meerderheid is.¹⁴⁷

Dit betekent dat er bij OCMW's, en niet alleen daar, meer mensen aankloppen die een migratieachtergrond hebben. Het kader dat we hanteren om naar mensen te kijken, blijft vaak binnen de grenzen van de natiestaat. Dit betekent dat we enkel kijken naar de normen en waarden die we binnen België hanteren en naar de eigenschappen van de Westerse cultuur. In de omgang met leefloongerechtigden zou dit kunnen betekenen dat de maatschappelijk assistent enkel kijkt naar het vinden van een job met de belangen van de leefloongerechtigde van ondergeschikt belang. Ik denk hierbij aan personen met een hoofddoek voor wie het belangrijk is deze te kunnen dragen tijdens het werk of personen met kinderen die de opvoeding graag zelf doen de eerste jaren i.p.v. hun kind naar de kinderopvang te brengen.¹⁴⁸

Het kan zijn dat de leefloongerechtigde niet laat zien wat zijn gevoelens zijn over het GPMI en de afspraken daarin. Een logisch gevolg hiervan kan zijn dat de afspraken niet worden nagekomen. De maatschappelijk assistent ziet dit en zal daar zijn eigen mening over vormen. Het niet nakomen van de afspraken is zichtbaar en is dus de

¹⁴⁶ D. GELDOF, *Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert*, Leuven, Acco, 2019, (87) 89, (hierna: D. GELDOF, *Superdiversiteit*).

¹⁴⁷ D. GELDOF, *Superdiversiteit*, *supra* vn. 146, 33.

¹⁴⁸ D. GELDOF, *Superdiversiteit*, *supra* vn. 146, (87) 90.

buitenkant van een persoon, terwijl de gevoelens de binnenkant zijn. Dit is onzichtbaar voor de persoon tegenover. Hieronder leg ik dat verder uit.

6.4 (ON)ZICHTBAAR?

Iedereen heeft stukken van zichzelf die hij laat zien en delen die hij niet laat zien. We spreken hier dan over de binnenkant en buitenkant van personen. De buitenkant is zichtbaar voor iedereen en bestaat uit de hulpvraag van de persoon, zijn netwerk en de manier van communiceren met eventuele hulpverleners. De binnenkant is onzichtbaar en bestaat uit gevoelens, waarden en normen, kwetsuren, intenties en de balans tussen draagkracht en draaglast.¹⁴⁹

De binnenkant kunnen we opdelen in drie kwetsbaarheden: persoonlijke, relationele en maatschappelijke kwetsbaarheid. De persoonlijke kwetsbaarheden slaan op het individu en spelen zich af op het microniveau. Dit bevat o.a. zijn rugzak aan gebeurtenissen waardoor hij zich gevormd heeft zoals hij nu is, zijn talenten en vaardigheden of het gebrek daaraan. De relationele kwetsbaarheid speelt zich af op mesoniveau. Iemand met een onstabiel of beperkt netwerk, vertrouwensproblemen, afhankelijkheid of gebrek aan vaardigheden om met iemand in contact te treden, heeft kwetsbaarheden in het opbouwen of behouden van relaties met anderen. Dit gaat over relaties in huiselijke sfeer, maar ook de relatie met hulpverlening. Op maatschappelijk niveau speelt de scholing een rol, net als negatieve ervaringen met organisaties en instanties.¹⁵⁰

Hier komt het de axioma's van Watzlawick 'communiceren doe je altijd' om de hoek kijken. Communiceren doe je altijd heeft alles te maken met je non-verbale gedrag. Van onze communicatie bestaat 70% uit non-verbaal gedrag. Je stopt dus nooit met communiceren want je straalt altijd wel iets uit, zelfs als je zwijgt. Het axioma 'ieder zijn waarheid' heb ik bij 'mijn wereld, jouw wereld' al toegelicht. De andere axioma's zijn in deze context iets minder van toepassing en daar zal ik ook niet over uitweiden.¹⁵¹

7. HET GPMI IN DE PRAKTIJK

In dit deel ben ik de praktijk ingedoken. Door diverse methodieken van kwalitatief onderzoek te combineren, namelijk participerende observatie, documentanalyse en interviews, heb ik een beeld kunnen vormen over het GPMI vanuit het perspectief van leefloongerechtigden. De betrokken maatschappelijk assistent is hierbij niet bevraagd. Er kan daarin dus geen onderscheid gemaakt worden tussen de ervaringen

¹⁴⁹ S. VAN HOUTE, *Werken met MKG*, supra vn. 134, 64.

¹⁵⁰ S. VAN HOUTE, *Werken met MKG*, supra vn. 134, (64) 65.

¹⁵¹ D. BRANTS, *Communiceren*, supra vn. 110.

van leefloongerechtigden bij wie het GPMI als begeleidend werd gebruikt of bij wie het een 'verplicht nummertje' is.

In de methodologie leg ik uit wat deze methodieken inhouden en op welke manier ik de gegevens verzameld heb. Daarna zal ik per methodiek mijn bevindingen beschrijven en koppelen aan het literatuuronderzoek. In hoofdstuk 8 kom ik met een conclusie.

7.1 METHODOLOGIE

Origineel was mijn idee om een kwalitatief onderzoek uit te voeren door diverse (ex)leefloongerechtigden te interviewen over hun ervaringen met het GPMI. Het bleek niet makkelijk te zijn om (ex)leefloongerechtigden te vinden, ondanks dat ik diverse kanalen¹⁵² gebruikte. Desondanks is het gelukt om drie mensen te vinden om te interviewen.

Daarnaast ben ik mij gaan focussen op een kwalitatief onderzoek door een combinatie van participerende observatie en documentanalyse. Participerende observatie houdt in dat de onderzoeker aanwezig is op de werkvloer en zelf deelneemt aan de activiteiten. Alles wat hij ziet, schrijft hij gedetailleerd op en interpreteert de informatie in hun context.¹⁵³ Ik heb dit uitgevoerd door op mijn stageplaats, SAAMO Antwerpen, van februari tot en met juni deel te nemen aan de contactmomenten OCMW vragen.

Ik start met een uitleg over project Belangenbond van SAAMO en hoe ik tot mijn resultaten ben gekomen m.b.v. dit project. Daarna geef ik de resultaten van zowel de interviews als de documentanalyse, ontstaan uit de participerende observatie, weer in de volgorde van mijn interviewleidraad.

7.2 PROJECT BELANGENBOND

In 2021 is binnen SAAMO het project Belangenbond gestart. Dit project houdt zich bezig met het ondersteunen van mensen die steun van het OCMW nodig hebben. Dit zijn zowel mensen die al een leefloon hebben, al dan niet met een GPMI, als mensen die een aanvraag willen doen maar niet weten hoe eraan te beginnen.¹⁵⁴ Deze contactmomenten gaan twee keer per week door gedurende een dagdeel en iedereen kan vrij binnenlopen. Op een contactmoment kan men aan een opbouwwerker van project Belangenbond zijn vragen stellen over het OCMW. Dit kan gaan over

¹⁵² Diverse facebookgroepen, aanschrijven en aanspreken diverse organisaties in het middenveld m.u.v. OCMW's

¹⁵³ N. REULINK, L. LINDEMAN, *Kwalitatief onderzoek*, onuitg. dictaat kwalitatief onderzoek, 2005, [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf), 8.

¹⁵⁴ SAAMO, "Project | Belangenbond | Antwerpen", <https://www.saamo.be/antwerpen/antwerpen-noord/project/belangenbond-antwerpen/>.

informatie rond leefloon aanvragen, maar ook de contacten met de maatschappelijk assistent of het GPMI.

Deze gesprekken worden, bij voorkeur direct na het gesprek, vastgelegd in een logboek. In het logboek wordt zo objectief mogelijk de casus beschreven en de stappen die ondernomen zijn of nog gaan worden. Wanneer iemand een beslissing van het OCMW en/of zijn GPMI mee heeft, dan scannen we deze in en plaatsen die mee in het logboek. Ik heb deze documenten verzameld en getracht de vragen uit mijn interview te beantwoorden. De interviewleidraad is terug te vinden in bijlage 4. Door op deze manier te werk te gaan, heb ik naast de participerende observatie een documentanalyse kunnen doen.¹⁵⁵

Ik heb gedurende enkele maanden met mijn collega's meegelopen en ook zelfstandig gesprekken gevoerd. Vanaf de start van het project tot en met 30 juni hebben wij 44 verschillende personen gesproken. Voor het analyseren van de logboeken van mijn collega's heb ik een interview gedaan om bijkomende vragen te stellen. Hieruit kwamen uiteindelijk 18 bruikbare casussen. De informatie hieruit heb ik gecombineerd met de uitspraken uit de drie interviews en diverse gesprekken in het werkveld. Deze gesprekken waren zowel informeel in de wandelgangen als formeel tijdens vergaderingen of bijeenkomsten.

Belangrijk om in het achterhoofd mee te nemen, is het feit dat mensen enkel tot bij ons komen als er ergens op hun pad iets niet goed loopt. Dit kan als gevolg hebben dat deze resultaten een ander beeld schetsen dan in de praktijk bekend en gekend is. Dat gezegd hebbende, volgen in het volgende hoofdstuk de resultaten die ik gedurende mijn onderzoek verzameld heb zoals benoemd in 'methodologie'.

7.3 HET GPMI DOOR DE OGEN VAN LEEFLOONGERECHTIGDEN

Voordat ik aan mijn interviews startte, heb ik bedacht welke thema's ik wilde bevragen om tot een antwoord te komen op mijn onderzoeksvraag. Ik heb ervoor gekozen om de volgende thema's te behandelen: bekendheid van het GPMI en haar inhoud, de haalbaarheid van de doelstellingen en de mate van inspraak. De informatie die ik kreeg in de gesprekken over de steun van de maatschappelijk assistent en de mogelijkheden tot sanctioneren, betrek ik bij de inspraak. Bij de haalbaarheid kijk ik ook naar de inzet van billijkheidsredenen. De billijkheidsredenen kunnen ingezet worden wanneer iemand wegens gezondheid of taal (nog) niet kan werken.¹⁵⁶

¹⁵⁵ N. REULINK, L. LINDEMAN, *Kwalitatief onderzoek*, onuitg. dictaat kwalitatief onderzoek, 2005, [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf), 18.

¹⁵⁶ Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, <https://www.mi-is.be/nl/wetgeving/omzendbrief-naar-aanleiding-van-de-wet-van-21-juli-2016-houdende-wijziging-van-de-wet-van->

In totaal heb ik met 22 personen contact gehad. 14 van hen hebben een GPMI, vier van hen begeleiden leefloongerechtigden. De overige vier liepen vast bij de voorwaarden voordat een GPMI opgesteld werd, maar uiteindelijk is dit bij twee van hen alsnog opgelost geraakt waardoor 16 personen een GPMI hadden op het moment van het afsluiten van de onderzoeksperiode.

7.3.1 BEKENDHEID VAN HET GPMI

Van de 16 personen wisten elf personen niet wat het GPMI is.¹⁵⁷ Twaalf van hen wisten het na uitleg nog niet helemaal zeker, maar hadden wel een idee. Er was één persoon bij wie we er per toeval achter gekomen zijn dat hij een GPMI heeft.¹⁵⁸ De inhoud was bij negen van de 16 niet bekend.

Er zijn diverse redenen waarom de leefloongerechtigden aangaven dat ze het niet kennen. De voornaamste reden is 'tekenen om te tekenen'. A. gaf aan dat het GPMI met andere documenten getekend wordt zonder dat de inhoud goed besproken is. Eén persoon herinnerde zich vooral dat er een nadruk lag op werk, maar dat bij verder gewoon tekende omdat hij in de problemen zat, waar een tweede persoon gewoon wilde werken en zich verder niks aantrok van het contract.¹⁵⁹ Tijdens een interview met iemand die in contact komt met leefloongerechtigden, werd verteld dat het GPMI vaak minimaal uitgelegd wordt.¹⁶⁰ Dit kwam ook terug in het gesprek met P. op het infopunt OCMW-vragen bij wie ik het document heb moeten uitleggen inclusief de inhoud omdat hij dit document niet snapte.¹⁶¹ Hierover schreven Kristel Driessens en Jan de Pauw in 2016 op sociaal.net. Leefloongerechtigden tekenden alle documenten en wisten vaak niet dat ze een contract getekend hadden. De afgelopen zes jaar is dat facet aanwezig gebleven.¹⁶²

Gedurende de gehele periode was er één persoon die goed op de hoogte was van het GPMI en zijn rechten. Deze rechten heeft hij zelf op- en uitgezocht. Hij heeft dan ook gebruik gemaakt van de bedenktijd van vijf dagen voordat hij het contract tekende. Ondanks dat hij het niet eens is met de inhoud, heeft hij alsnog getekend want "*als ik niet teken dan krijg ik geen leefloon. Ik weet niet waarom ik mijn zichtrekening moet doorsturen. Ik snap het wel, maar dat komt omdat er fouten staan in het verslag van het huisbezoek*".¹⁶³

¹⁵⁷ D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022; F., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; G., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; H., persoonlijke communicatie, 07 april 2022; I., persoonlijke communicatie, 08 februari 2022; K., persoonlijke communicatie, 12 mei 2022; L., persoonlijke communicatie, 24 februari 2022; M., persoonlijke communicatie, 08 juni 2022; P., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022; T., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

¹⁵⁸ F., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

¹⁵⁹ A., persoonlijke communicatie, 16 mei 2022; D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022 en H., persoonlijke communicatie, 07 april 2022.

¹⁶⁰ A., persoonlijke communicatie, 16 mei 2022.

¹⁶¹ P., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022.

¹⁶² K. DRIESSENS, *Leefloontrekkers integreren*, supra vn. 27.

¹⁶³ C., persoonlijke communicatie, 21 februari 2022.

Een ander obstakel is de taal. Zoals benoemd in 6.2 is de diversiteit in België toegenomen en zijn de grootsteden zoals Antwerpen en Brussel minority-majority-cities geworden. Daarbij zorgde diverse oorlogen de afgelopen jaren voor veel vluchtelingen. Hierdoor stijgt de kans dat iemand die bij het OCMW aanklopt niet één van de drie landstalen spreekt. Dit is ook het geval bij N. die te horen kreeg dat hij zelf een tolk mee moest nemen. Als hij niemand in zijn netwerk heeft, staat hij er alleen voor.¹⁶⁴ N. is niet de enige die dit meemaakt. Binnen dit onderzoek, maar ook daarbuiten, is de taalbarrière en de inschakelingen van tolken iets dat diverse malen is teruggekomen. In diverse sociale centra die ik bezocht heb, hangen posters met de tekst dat een leefloongerechtigde zelf een tolk mee moet nemen. Na contact met Atlas voor een sociale tolk, kreeg ik te horen dat er een tolk was die niet meer mee wil naar het OCMW om te vertalen en er zijn diverse signalen dat gesprekken niet doorgaan als de leefloongerechtigde geen tolk meeneemt.¹⁶⁵

7.3.2 HAALBAARHEID

Wanneer leefloongerechtigden op de hoogte zijn van hun contract, bevroeg ik hen naar de haalbaarheid hiervan. Niet iedereen was op de hoogte van de inhoud, maar wanneer zij deze meebrachten naar het ontmoetingsmoment, konden wij dit toch deels bepalen. Bij de participerende observaties heb ik dit op basis van waarnemingen ingeschat. Wanneer iemand de Nederlandse taal niet spreekt, maar wel zelfstandig moet gaan solliciteren, dan is dit geen haalbare doelstelling. Ik luisterde goed naar de noden van de leefloongerechtigde om te zien of de doelstellingen daarmee overeenkwamen. Soms kwamen deze noden overeen, soms ook niet.

Dat de focus is verschoven naar tewerkstelling bij het opstellen van het GPMI is bekend. Deze focus is al zichtbaar bij de aanvraag van leefloon. Twee personen hebben aan de bel getrokken dat ze al X aantal sollicitaties moesten binnenbrengen voordat hun vraag op de Raad zou verschijnen. Beiden kwamen uit een situatie van dakloosheid en hadden thuis nog geen bed of andere zaken. Ze waren allebei radeloos en wisten niet wat te doen. Eén van hen was net verhuisd vanuit een andere Vlaamse stad waar hij wel leefloon kreeg. Hij vertelde het volgende:

"Ik snap niet waarom ik nu ineens geen geld meer krijg. Ik heb geen bank, geen bed, niks. Ik slaap op de grond op een matras".¹⁶⁶

Dit laat zien wat de gevolgen zijn van de beslissingen uit het regeerakkoord van 2014 waarin het OCMW voortaan onder het lokaal bestuur valt. Elk lokaal bestuur beslist zelf over de toekenning van leefloon, zolang ze zich aan de wettelijke voorwaarden

¹⁶⁴ N., persoonlijke communicatie, 30 maart 2022.

¹⁶⁵ F., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; P., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022; S., persoonlijke communicatie, 12 juni 2022.

¹⁶⁶ E., persoonlijke communicatie, 21 april 2022.

houdt. Door zijn verhuis is zijn leefloon stopgezet, maar het was voor hem moeilijk om in Antwerpen leefloon te krijgen. Terwijl dit personen waren die wilden werken. Het maakte hen dan ook niet uit wat in het GPMI kwam te staan.¹⁶⁷

Een derde persoon, een voltijdse student, is leefloon geweigerd. Hij wilde zelfstandig gaan wonen in een studentenkot doordat het thuis niet altijd even goed verloopt. Hij zou pas leefloon krijgen als hij een studentenjob zou vinden. De uiteindelijke beslissing was dat hij terug bij zijn vader moest gaan wonen, ondanks dat de vader zelf leefloon krijgt en niet kan voorzien in de kosten voor de opleiding.¹⁶⁸

Dat U. een studentenjob moest zoeken, is omdat studenten met leefloon moeten aantonen dat zij werkbereid zijn. Zij moeten, naast hun studie, 22 dagen per jaar werken.¹⁶⁹ Naast het hebben van een studentenjob, moeten zij goede resultaten voorleggen. Opnieuw is dit per OCMW verschillend wat 'goede resultaten' betekent. In Gent mogen vluchtelingen bijvoorbeeld wel een vak bissen, maar in Antwerpen mag dit niet. Dit maakt dat de druk voor studenten in Antwerpen waarschijnlijk hoger zal liggen dan in Gent.¹⁷⁰ Over die druk schreef Samira Atillah het volgende:

*"Ik had één kans. Ik moest mijn best doen op school en alle examens halen want 'ze blijven niet oneindig geld wegschenken'. De druk die ik toen voelde was enorm hoog, zeker gezien de omstandigheden. Studeren, slagen, mijn huur betalen, voeding en al die andere vaste kosten, maar het was beter dan niets. Alles of niets. Ik zette door.. met één kans, één kans."*¹⁷¹

De focus op tewerkstelling gaat ten koste van andere, soms belangrijker, zaken. Er is een persoon die regelmatig met zijn gezinsleden naar het ziekenhuis moet. Hierdoor kan hij niet altijd naar de Nederlandse les. Dit houdt in dat er vertraging is in zijn traject naar een tewerkstelling. De maatschappelijk assistent gaf aan dat hij voortaan naar de les moet gaan en iemand anders van het gezin naar het ziekenhuis moet laten gaan, terwijl hij de enige in het gezin is die een beetje Nederlands spreekt. Voor deze persoon komt het over dat de gezondheid van zijn familie minder belangrijk is.¹⁷²

Een andere casus gaat over de kinderen van een gezin. Een voorwaarde in het contract is dat het gezin verplicht kinderopvang moet vinden voor hun kindje. Zij hebben

¹⁶⁷ G., BOURGEOIS, K., PEETERS, "Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan", *Regeerakkoord Vlaamse Regering* 2014, en <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019> in G. VAN GOETHEM, *OCMW van A tot Z (van armentafel tot zorgbedrijf)*, Heule, INNI Publishers, 2016, 7.

¹⁶⁸ E., persoonlijke communicatie, 21 april 2022; H., persoonlijke communicatie, 07 april 2022; U, persoonlijke communicatie, 24 maart 2022.

¹⁶⁹ S. VAN WAEYENBERGHE, "Gent heeft grootste aantal leefloonstudenten van Vlaanderen: 'Bewust beleid om kansen te bieden'", *HLN* 2022, en <https://www.hln.be/gent/gent-heeft-grootste-aantal-leefloonstudenten-van-vlaanderen-bewust-beleid-om-kansen-te-bieden~a8536175/>.

¹⁷⁰ E. VAN ZUNDERT, "In Gent mag een vluchteling bissen, Antwerpen is strenger", *De Standaard* 2018, https://www.standaard.be/cnt/dmf20180614_03562915.

¹⁷¹ S. ATILLAH, "De hangmat in OCMW-luilekkerland", <https://www.mo.be/column/de-hangmat-ocmw-luilekkerland>.

¹⁷² F., persoonlijke communicatie, 09 juni 2022.

een bericht met, voor hen, dreigende toon ontvangen dat ze geschorst zullen worden op het leefloon als zij geen kinderopvang kunnen vinden.¹⁷³ In deze casus lijkt er minder gekeken naar de wensen van het gezin. De maatschappelijk assistent heeft hier een andere bril dan het gezin. In België is het normaal om je kind naar de opvang te brengen, terwijl er nog veel culturen zijn waarin het kind tot een bepaalde leeftijd bij de mama blijft. Door een gezin te dwingen om het kind naar de opvang te brengen, kan het vertrouwen verdwijnen. Vanuit het leefwereldenperspectief komt hier de blik vanuit de natiestaat naar boven. Waar een maatschappelijk assistent, geboren en getogen in België zonder migratieachtergrond, het waarschijnlijk normaal vindt dat kinderen naar de opvang gaan, zullen personen uit andere culturen een andere visie hierover hebben.¹⁷⁴

De meeste GPMI's gaan over tewerkstelling, maar er zat er één tussen die over de zoektocht naar een woning gaat. Bij hem staat er een tegenstelling in het GPMI: hij vraagt hulp van het OCMW bij de zoektocht naar een woning, maar moet zelfstandig op zoek naar een woning. De vraag van het OCMW en de vraag van de leefloongerechtigde zijn hier dezelfde waardoor het moeilijk wordt om allebei tegemoet te komen aan de voorwaarden.¹⁷⁵

Zoals besproken in het hoofdstuk hierboven, waren negen personen niet op de hoogte van de inhoud. Twee van hen zijn geschorst omwille van het niet naleven van het GPMI. Beide dachten ze in orde te zijn met de afspraken die er gemaakt waren en wisten ze niet dat er sancties mogelijk waren:

*"Ik heb briefjes van de arts, hier. Er staat dat ik niet kan werken door mijn gezondheid. Waarom krijg ik geen leefloon meer? (...) Mijn vrouw wil graag kinderverzorgster worden. Ze moet Nederlands volgen, maar het mag niet. Ze moet gaan poetsen, maar dat wil ze niet. Ze wil met kindjes werken."*¹⁷⁶

Voor de personen die niet direct aan het werk kunnen of waarschijnlijk nooit in staat zullen zijn te gaan werken¹⁷⁷, bestaan de billijkheidsredenen. Er is bij beide geen rekening gehouden met de wensen en mogelijkheden. De mogelijkheid om billijkheidsredenen in te zetten, is niet gebeurd en dit is niet de enige keer dat voorbij is gegaan aan de billijkheidsredenen.

Bij de gesprekken die ik gevoerd heb, zaten vier personen die wegens problemen met de gezondheid niet in staat waren om te werken. Desondanks moesten zij sollicitaties binnenbrengen, ook voor de jobs die ze niet konden uitvoeren. D. omschreef het als volgt:

¹⁷³ K., persoonlijke communicatie, 12 mei 2022.

¹⁷⁴ D. GELDOF, *Superdiversiteit*, supra vn. 146, (87) 90.

¹⁷⁵ P., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022.

¹⁷⁶ G., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; T., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

¹⁷⁷ J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project*, supra vn. 2, 14.

"De focus lag zo hard op werk dat het extra stress bezorgde waardoor herstel langer duurde. Er was geen nummer geplakt op aantal sollicitaties, maar omdat je weet dat ze daarop beoordelen aan het einde van de maand, doe je toch zoveel mogelijk. Dat was eigenlijk wel redelijk stresserend en zelfs traumatiserend eigenlijk wel".¹⁷⁸

Bij een andere persoon geloofde de maatschappelijk assistent het verhaal niet, ondanks dat hij in begeleiding is bij een psychiater. De derde en vierde persoon kregen werk aangeboden dat werd afgeraden door hun arts. Bij allebei waren de bewijzen van de arts niet genoeg: één persoon is om die reden geschorst op zijn leefloon en bij de ander werd gedreigd om schorsing als hij de aangeboden job vanuit het OCMW niet zou accepteren.¹⁷⁹

Laatstgenoemde was niet de enige bij wie een schorsing dreigde. J. kwam bij ons niet wetende wat te doen. Zij moest een job in de schoonmaak accepteren, terwijl het haar niet lukte om fysiek zwaar werk te doen i.v.m. haar rug. Haar maatschappelijk assistent ging er niet mee akkoord en hij moest een job via artikel 60 accepteren anders zou zijn leefloon stopgezet worden.

"Wat moet ik doen? Ik kan niet poetsen, mijn rug. Ik heb aan de universiteit gestudeerd, ik kan meer. Ik wil achter het loket zitten, maar dan moet mijn hoofddoek af. Ik had een interview en ik mocht starten, maar ineens niet meer. Wat moet ik doen? Vertel mij wat ik moet doen. Ik heb diploma van de universiteit. Ik wil alles doen."

Als we kijken naar artikel 6 van het EcSoCu-verdrag, hebben personen het recht om vrij een job te kiezen en te accepteren. Wanneer ze een job aangeboden krijgen die ze niet willen, hebben ze het recht om te weigeren. Het moeten accepteren van een job omdat anders het leefloon stopgezet wordt, lijkt in strijd te zijn met dit artikel.

Billijkheidsredenen kunnen verder gaan dan enkel over gezondheid. Een ander genoemd voorbeeld is de taal of opleiding. Ik heb twee personen gesproken die wel willen werken, maar op dit moment nog niet op het punt staan dat ze er klaar voor zijn. Persoon M. weet niet hoe hij moet solliciteren en heeft ondersteuning nodig. Deze ondersteuning heeft hij niet gekregen waarna hij geschorst is omwille van werkbereidheid. De tweede persoon wil heel graag een job doen die op de lijst staat als knelpuntberoep. Hij moet Nederlands niveau 2.4 behalen zodat hij de opleiding kan doen en de job kan uitvoeren. De maatschappelijk assistent ging hier niet in mee en hij is geschorst omwille van de werkbereidheid.¹⁸⁰

¹⁷⁸ D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022

¹⁷⁹ G., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; J., persoonlijke communicatie, 25 maart 2022.; L., persoonlijke communicatie, 24 februari 2022.

¹⁸⁰ T., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022; M., persoonlijke communicatie, 08 juni 2022.

Uit het werkveld komen ook verhalen van de andere kant: leefloongerechtigden die veel in het contract laten zetten omdat ze zichzelf overschatten. Het nadeel hiervan is dat, wanneer het niet lukt om aan de doelstellingen te voldoen, ze geschorst kunnen worden. De tip die A. daarom meegeeft, is om zo min mogelijk in het GPMI te zetten. Je kunt namelijk altijd nog meer doen, maar als het dan niet lukt, zitten er geen gevolgen aan.¹⁸¹ Daarnaast zijn er personen die graag willen werken, maar waarbij de maatschappelijk assistent dit weigert. I. bijvoorbeeld moet vrijwilligerswerk blijven doen, maar wil graag zelfvoorzienend zijn en gaan werken, maar dit mag niet. De reden voor weigering is onbekend.¹⁸² Dit is direct een voorbeeld dat elke maatschappelijk assistent andere beslissingen neemt en op een andere manier werkt, zoals beschreven in hoofdstuk 5.

7.3.3 INSPRAAK EN ONDERSTEUNING

Hierboven hebben we kunnen lezen dat de contracten vaker niet dan wel haalbaar zijn. Het GPMI is een contract dat in samenspraak met beide partners wordt opge maakt. Dit betekent dat zowel de maatschappelijk assistent als de leefloongerechtigde inspraak hebben.

De inspraak bleef bij de meesten beperkt. Het gevoel dat enkele leefloongerechtigden kregen bij het OCMW was dat ze geen inspraak hadden. Er is één persoon die zich iets herinnerde over het geven van feedback, maar hij vond dit vaag geformuleerd. Verder voelde hij geen ruimte om zijn feedback te geven

*"Er was oor naar mijn gezondheidssituatie maar verder bleven de vragen hetzelfde: laat rekeninguittreksels zien, laat sollicitatiebrieven zien."*¹⁸³

Persoon C. was het niet volledig eens met de voorwaarden en wilde deze veranderd zien. Hij heeft gebruik gemaakt van de vijf dagen bedenktijd om er nog goed over na te denken, maar gaf aan dat hij daarna geen keuze had. De maatschappelijk assistent ging niet mee in zijn bezwaar en de voorwaarden zijn gebleven zoals ze waren.¹⁸⁴

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt mede het gebrek aan steun dat de leefloongerechtigden ervaren. Het gebrek aan steun wordt bevestigd door D. die het gevoel had dat ze er alles aan deden om hem zo snel mogelijk weg te krijgen. Wanneer hij aanklopte bij een andere organisatie, werd hij teruggestuurd naar het OCMW omdat hij daar cliënt is. Een veelgehoord argument in het werkveld, is dat de maatschappelijk assistent moet ondersteunen bij het begrijpen van brieven, regelen van diverse

¹⁸¹ A. persoonlijke communicatie, 16 mei 2022.

¹⁸² I., persoonlijke communicatie, 08 februari 2022

¹⁸³ D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022.

¹⁸⁴ C., persoonlijke communicatie, 21 februari 2022.

zaken zoals het recht op verhoogde tegemoetkoming in orde brengen, de zoektocht naar een woning en meerdere zaken, maar dit gebeurt vaak niet.

Een oplossing, volgens A., is om het begeleidende en het controlerende uit elkaar te halen. Nu lijdt het begeleidende onder de overheersende controlerende functie.¹⁸⁵

8. CONCLUSIE

Ik ben mijn bachelorproef gestart met de volgende onderzoeksvraag: **“Hoe kunnen maatschappelijk assistenten ervoor zorgen dat het GPMI haar doel bereikt, namelijk: een begeleidingsinstrument op maat van én in samenspraak met de leefloongerechtigde.**

Met enige voorzichtigheid mogen we concluderen dat veel personen de term GPMI niet kennen. Ik heb dit ook gemerkt in mijn contacten met mensen in het werkveld als ik het project ging uitleggen. Wanneer we het GPMI uitleggen als een contract dan gaat er bij de meeste mensen wel een lichtje branden. Dan nog is het bij het overgrote deel van de mensen die ik geïnterviewd of gezien heb niet bekend dat zij een GPMI hebben en wat de inhoud is. Dit wil niet direct zeggen dat het GPMI haar doel niet bereikt. Om tot dat antwoord te komen, deel ik de onderzoeksvraag op in drie vragen die ik ga beantwoorden, namelijk:

- Is het GPMI op maat van en in samenspraak met de leefloongerechtigde?
- Wordt het GPMI ervaren als begeleidingsinstrument?
- In hoeverre bereikt het GPMI haar doel?

Na het beantwoorden van deze vragen, ga ik over tot enkele aanbevelingen.

8.1 OP MAAT? IN SAMENSPRAAK?

Concluderend kunnen we stellen dat de focus op tewerkstelling uitdrukkelijk aanwezig is, maar dat de lat vaak te hoog ligt. De uitspraak van de Brusselse OCMW-voorzitter lijkt van toepassing te zijn: “een derde van de gebruikers is vrij snel en vlot ‘inzetbaar’ op de arbeidsmarkt, een derde doorloopt een soort ‘revalidatiefase’, waarbij men eerst andere zaken op orde stelt voordat men werk kan gaan zoeken en het resterende derde kampt met zodanige problemen dat professionele inschakeling gewoon niet aan de orde is”.¹⁸⁶

Onder de respondenten zat niemand die niet werkbereid was. Allen gaven aan te willen gaan werken. Hier hebben vooral B, H en U van geprofiteerd. B is van de start begonnen met werk zoeken. H en U hadden enige opstartproblemen doordat ze al

¹⁸⁵ A., persoonlijke communicatie, 16 mei 2022; D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022;

¹⁸⁶ J. DEPAUW, *Geïndividualiseerd project*, supra vn. 2, 14.

sollicitaties moesten laten zien voordat de aanvraag werd goedgekeurd, maar daarna maakten het hen niet meer zoveel uit.

Tegelijkertijd is er weinig rekening gehouden met het deel dat voorlopig nog niet in staat is om te gaan werken. Billijkheidsredenen zijn bij de respondenten nergens ingezet, ondanks dat zij, omwille van gezondheid en opleiding, hier wel voor in aanmerking komen. Ik denk hierbij aan D, J, G en T die allen in aanmerking kwamen voor de billijkheidsredenen. Of Nico uit het praktijkvoorbeeld van Bind-Kracht in hoofdstuk 4.4 die een mooi traject heeft afgelegd, maar helaas niet dankzij het OCMW.

Bij de leefloongerechtigden die geen weet hebben van het contract, mogen we, met enige voorzichtigheid, concluderen dat deze niet in samenspraak zijn opgesteld. Er zijn diverse redenen te bedenken waarom dit niet gedaan zou zijn, bijvoorbeeld de taalbarrière, maar aangezien maatschappelijk assistenten niet zijn bevroegd, kan ik hier geen antwoord op geven. Het werd uit de interviews en documentanalyse wel duidelijk dat het GPMI heel snel getekend wordt tussen andere documenten door.

D. ervaart een druk bij de maatschappelijk assistenten waarvan hij denkt dat het voortkomt uit de politieke standpunten.¹⁸⁷ Deze veranderende houding in de maatschappij, zoals beschreven in 4.3.3, gecombineerd met de hoge werkdruk die maatschappelijk assistenten ervaren, kan een verklaring zijn dat leefloongerechtigden weinig steun ervaren en weinig inspraak hebben in de opmaak van het GPMI.¹⁸⁸

8.2 BEGELEIDINGSINSTRUMENT?

Professionals gaven zelf al aan dat het GPMI weliswaar potentie heeft om een begeleidingsinstrument te zijn, maar op dit moment is het nog een te zware administratieve last.¹⁸⁹ Dit is een resultaat van de beslissingen uit het Vlaams Regeerakkoord uit 2014¹⁹⁰ en de gevolgen zijn aangetoond in een casestudy onder vijf OCMW's, uitgevoerd in opdracht van POD MI. De OCMW's doen allemaal maar wat zij denken dat goed is, terwijl ondertussen diverse maatschappelijk assistenten, van diverse OCMW's aangeven dat het GPMI nog niet werkt.

Daarbij geven leefloongerechtigden aan dat ze vaak geen steun ervaren van hun maatschappelijk assistent. Zelf merkte ik tijdens mijn werk en in gesprekken met andere sociaal werkers in spé dat ze vaak leefloongerechtigden tegenkomen. Ik heb

¹⁸⁷ D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022.

¹⁸⁸ G. DE BAERE, "Hoge werkdruk verstikt OCMW maatschappelijk werkers", <https://sociaal.net/opinie/werkdruk-verstikt-ocmw-maatschappelijk-werkers/>.

¹⁸⁹ K. DRIESSENS, *veralgemeenbaar begeleidingsinstrument*, supra vn. 29.

¹⁹⁰ BOURGEOIS, G., PEETERS, K., "Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan", *Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014*, en <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019> in G. VAN GOETHEM, *OCMW van A tot Z (van armentafel tot zorgbedrijf)*, Heule, INNI Publishers, 2016, 7.

zelf regelmatig gebruik gemaakt van mijn discretionaire ruimte om voor een leefloongerechtigde net dat ene stapje meer te doen dan in mijn takenpakket staat omschreven. Ik moet bekennen dat ik geluk heb met mijn werkplek die mij dat toestaat. Ik besef dat het niet overal zo is. De reden van het gebrek aan steun, durf ik te wijten aan de hoge werkdruk. Als ik eens meeding naar een gesprek met een maatschappelijk assistent en hoorde wat zij allemaal te doen hadden, viel mijn mond open.

Uit de theorie is daarnaast gebleken dat er maatschappelijk assistenten zijn die thuis bijna niet durven zeggen dat ze bij het OCMW werken. Het OCMW heeft een slechte naam gekregen. Gecombineerd met de druk die de maatschappij hen oplegt, zal de maatschappelijk assistent strikter de regels toepassen. Ik heb dit niet bevraagd, maar het gevoel heerste bij mij wel dat er zeer strikt gehandeld wordt.

De groei van het individualisme en toenemende vormen van responsabilisering dragen hieraan bij. Mensen worden meer en meer aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheden. Wanneer iemand zijn verantwoordelijkheden niet nakomt, zal hij hier vaker op attent gemaakt worden, al dan niet met dwang. Deze dwang kan bestaan uit sanctionering, iets wat tegendraads blijkt te werken. Volgens Lub kruipen mensen juist in hun schulp als ze gesanctioneerd worden, zeker als dit een financiële sanctie betreft zoals een optie is binnen het GPMI. Daarnaast levert het veel stress en onbegrip op bij leefloongerechtigden zoals te lezen was in het praktijkdeel. Er waren respondenten die toch maar zwaar werk gingen doen of toch maar solliciteren ondanks dat dit niet nodig was.

Een hele andere doelgroep, die onderbelicht is in deze bachelorproef, zijn de studenten. Studeren zou de leukste tijd van je leven moeten zijn. Nu heb ik daar met medestudenten al regelmatig een andere mening over gehad, maar wij hebben het relatief gezien nog simpel t.o.v. studenten met een leefloon. Zij moeten zich extra bewijzen. Samira schreef het in 2018, respondent U gaf op en besloot toch maar thuis te blijven wonen ondanks de moeilijke situaties, de kranten zijn er vol mee geschreven de afgelopen weken. Er zijn heel veel studenten met leefloon en waar het voor de ene misschien heel makkelijk lijkt, is het voor de ander onhaalbaar. Als ik terugdenk aan mijn studententijd, zie ik één zomermaand vakantie en één zomermaand herexamens. Tussendoor werd wel gewerkt, zowel in de vakanties als daarbuiten, maar niet omdat het moest. Ik wilde dat en voor mij lukte dat. Echter, dit is niet voor iedereen weggelegd. Zeker niet als je ook nog voor al je vakken moet slagen zoals in Antwerpen het geval is.

8.3 DOEL BEREIKT?

Heeft het GPMI nu haar doel bereikt? In Spanje leidde de decentralisatie tot groei van de regio's, waarom zou het bij ons dan niet lukken?¹⁹¹ Heeft de gedeeltelijke decentralisatie en de bijbehorende vrijheid voor OCMW's ertoe geleid dat het GPMI haar doel heeft bereikt, namelijk een begeleidingsinstrument op maat van en in samenspraak met de leefloongerechtigde?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Zo niet onmogelijk. Zelfs al was ik heel België doorgereisd en had ik een representatief aantal personen bevroegd, zou dit een kluwen aan diverse antwoorden geven. Dit heeft allereerst te maken met de bril van waaruit we kijken. Begeleiding zal voor iedereen een andere betekenis hebben en iedereen heeft andere verwachtingen van een begeleiding. Daarnaast spelen de beslissingen uit het Regeerakkoord van 2014 een grote rol: de OCMW's worden lokaal aangestuurd. In België zijn er 589 OCMW's. Dat zijn dus 589 lokale besturen met elk een eigen visie, met medewerkers met een eigen visie en manier van werken. Hierdoor bestaat er geen eenduidig antwoord op deze vraag. In de aanbevelingen zal ik hier verder op ingaan om de beantwoording van de vraag te kunnen vergemakkelijken.

Vanuit mijn eigen ervaringen uit de praktijk en mijn opgedane kennis zowel tijdens mijn stage als tijdens dit onderzoek, ben ik sterk geneigd om negatief te antwoorden op deze vraag. Ik zie het GPMI in de praktijk niet als begeleidingsinstrument. Dit wil echter niet zeggen dat ik van mening ben dat het GPMI dat niet kan worden. Ik zie namelijk wel potentie in het GPMI mits het juist ingezet wordt en daar de mogelijkheid voor is.

Er is helaas weinig positiviteit naar boven gekomen gedurende het praktijkonderzoek. Slechts 50% van de respondenten wist wat er in zijn GPMI stond en kon dit vertellen. De overige 50% had geen idee en er was zelfs één respondent die niet wist of hij een GPMI heeft of niet. Hij is daarin geen uitzondering. De meeste personen die bij mij kwamen gedurende de afgelopen periode, wisten vaak niet echt dat ze een GPMI hadden. Hiermee bedoel ik dat mensen ergens wel wisten dat ze iets getekend hadden, maar geen idee wat dit precies was en het belang daarvan. Als je niet weet wat je tekent, ben ik van mening dat het niet als begeleidingsinstrument kan werken. Mijns inziens is het van belang dat beide partijen ervan op de hoogte zijn.

¹⁹¹ B. CANTILLON, "De zesde staatshervorming: *Quo vadis* sociale zekerheid?", in P. POPELIER, D. SINARDET, J. VELAERS, B. CANTILLON, *België, quo vadis?: waarheen na de zesde staatshervorming*, Antwerpen, Intersentia, 2012.

Het tweede deel van het doel bestaat uit de vraag of het op maat is en in samenspraak met. Eigenlijk heb ik deze vraag in de vorige alinea al beantwoord: als je niet weet wat je tekent, lijkt het mij onmogelijk dat het in samenspraak is, laat staan op maat. Ik ben gedurende het afgelopen jaar veel mensen tegengekomen die niet van het bestaan van het GPMI afwisten en/of de inhoud niet wisten.

Ik wil heel duidelijk benadrukken dat er in het literatuuronderzoek naar boven is gekomen dat de werkdruk van maatschappelijk assistenten immens hoog is. Ik zal op dat punt dan ook aanbevelingen doen in het volgende hoofdstuk. Ik wil niet met de vinger wijzen om welke reden het GPMI haar doel niet bereikt. Dit is een samenloop van omstandigheden en ontstaat waarschijnlijk niet uit onwil.

9. AANBEVELINGEN

Ondanks dat het moeilijk lijkt een onderzoek uit te voeren naar het GPMI, is uit mijn conclusie gekomen dat het GPMI haar doel nog niet altijd bereikt. Hiervoor zijn diverse oorzaken aan te wijzen en de reden hiervoor ligt niet altijd bij de maatschappelijk assistent of de leefloongerechtigde. Zij leven, net als iedereen, in een wereld die bepaald wordt door continue wisselwerkingen op alle niveaus. Om die reden heb ik besloten om aanbevelingen te doen op microniveau, mesoniveau en macroniveau. Het mesoniveau bevat aanbevelingen zowel binnen het OCMW als naar andere organisaties toe. Ik sluit af met het macroniveau waarop ik een aanbeveling doe naar de beleidsmakers: hoe verlagen we de werkdruk en hoe zorgen we dat het GPMI een begeleidingsinstrument wordt? Ik start met het microniveau waarbij ik kijk wat de maatschappelijk assistent zelf kan doen binnen de mogelijkheden die hij heeft: hoe kan hij de impact van botsingen verlagen en hoe belangrijk is reflecteren?

9.1 MICRONIVEAU

Op microniveau kijken we puur naar onszelf. Wat kan ik doen? Wat is mijn rol in de organisatie? In de maatschappij? Binnen het sociaal werk? De sleutel daartoe is reflecteren.

Ik wil daarom aanbevelen dat elke sociaal werker zich meer bewust wordt van zijn handelen. Een goede sociaal werker reflecteert op regelmatige momenten en zowel bewust als onbewust. In je opleiding reflecteer je nog regelmatig waardoor je er meer bij stilstaat, maar zodra je eenmaal aan het werk bent, vervalt je soms in bepaalde patronen. Dat overkomt iedereen: ik, mijn collega's, medewerkers van een OCMW, CAW, advocaten, artsen, en nog heel veel meer mensen.

Het sociaal werk is een sector die continu in verandering is. Als sociaal werkers moeten wij mee veranderen. In de jaren '50 kwamen gastarbeiders uit o.a. Italië en Griekenland, in 2015 hadden we de vluchtelingencrisis vanuit Syrië nu hebben we de

Oekraïne-crisis. Elk van deze migranten heeft een andere achtergrond en manier van leven. Hun waarden en normen en die van ons komen niet altijd overeen. Iedereen heeft bepaalde stereotypingen of vooroordelen en laat zich soms meeslepen door wat er in de media gezegd wordt. Dat kun je niet tegenhouden, ik doe dat ook. Door stil te staan bij de manier waarop wij over anderen denken, kunnen we eventuele stereotyping, en misschien zelfs discriminatie, tegengaan.

Dat er soms botsingen zijn, is onvermijdelijk. Het is doorheen deze bachelorproef regelmatig aan bod gekomen. Het is oké dat er botsingen zijn. Niet iedereen heeft dezelfde mening, dilemma's hebben altijd een onbedoeld negatief neveneffect en wetgeving komt niet altijd overeen met de noden die er in de maatschappij leven. Het is wel belangrijk dat we ons er als sociaal werkers van bewust zijn dat deze botsingen bestaan. Probeer altijd bewust gebruik te maken van je discretionaire ruimte om de impact van de botsingen ietwat te verminderen. Houd daarbij de axioma's van Watlawick in het achterhoofd. Ik heb ze niet allemaal besproken, en de gene die ik besproken heb zelfs maar heel kort, maar ze kunnen wel heel waardevol zijn. Tijdens het schrijven van deze bachelorproef ben ik terug herinnerd aan de waarde van bepaalde theoretische kaders.

In het kader van het GPMI en de omgang met leefloongerechtigden, is het mijns inziens belangrijk om te beseffen hoe onze kijk is naar mensen in armoede, naar leefloongerechtigden en hoe dat ons beïnvloedt tijdens ons werk. Ik merk dat ik mij niet altijd bewust ben van de impact die mijn woorden hebben of hoe ik mijn rugzak en persoonlijke overtuigingen te ver heb laten doordringen in het gesprek. Achteraf sta ik daar dan bij stil en probeer ik het de volgende keer beter te doen.

Als laatste is het op dit moment moeilijk om het GPMI als begeleidingsinstrument in te zetten, mede door de te hoge werkdruk. Als individu kunnen we hier weinig aan doen. Het is belangrijk onze grenzen te bewaken en manieren te zoeken om de werkdruk niet te hoog te laten komen. We hebben hier helaas niet altijd controle op. Belangrijk is om dit te blijven signaleren, zowel intern als extern.

Het enige wat je als individu hieraan kan doen, en in mijn ogen zelfs moet doen, is gaan stemmen met de volgende verkiezingen. Spoor je leefloongerechtigden, indien mogelijk, aan om ook te gaan stemmen of verwijst door naar een van de deelnemende organisaties van 'Ieders stem telt'. 'Ieders stem telt' zal in de aanloop naar de verkiezingen van 2024 zeker en vast acties organiseren om mensen bewust te maken. Zeker nu de opkomstplicht is komen te vervallen bij de lokale verkiezingen.

9.2 MESONIVEAU

Om de aanbevelingen op microniveau kracht bij te zetten en te laten slagen, is er ondersteuning nodig vanuit het OCMW. Voor zover het nog niet gedaan zou worden,

lijkt het mij aangeraden op vaste momenten intervisies, supervisies en casusoverleg te organiseren. De intervisies en het casusoverleg kunnen vast onderdeel worden op een teamvergadering. De supervisies kunnen individueel en/of in kleine, vaste groepjes ingepland worden. Op die manier wordt er op regelmatige basis gereflecteerd en stilgestaan bij het handelen van de maatschappelijk assistent. Daarnaast is het waardevol om te leren van elkaar.

Om dit te organiseren, is het belangrijk dat er veiligheid is op de werkvloer en in de groepen. Daarom mijn aanbeveling om de supervisie in vaste groepen te doen zodat de groep het enerzijds gewoon is om met elkaar te werken en anderzijds zodat er niet steeds een veilige sfeer gecreëerd hoeft te worden. Voor de supervisies wil ik aanraden een externe coach te betrekken die gespecialiseerd is hierin. Ik weet dat momenteel financieel de ruimte er niet is, vandaar dat ik op macroniveau de aanbeveling doe dat er structureel meer geld gaat naar OCMW's.

Een tweede aanbeveling op mesoniveau is om de sancties los te koppelen van de begeleidingsrol. Op dit moment heeft de maatschappelijk assistent twee petten op: de pet van controleur en de pet van begeleider. Dit maakt het verwarrend voor de leefloongerechtigde en hij durft daarom niet altijd alles te vertellen uit angst gesancioneerd te worden. Door dit los te koppelen van elkaar, kan er een vertrouwensrelatie ontstaan tussen maatschappelijk assistent en leefloongerechtigde. Pas wanneer deze vertrouwensrelatie er is, kan de leefloongerechtigde optimaal ondersteund worden.

Het lijkt bovendien dat de cultuur om alles te verantwoorden is doorgeslagen. Maatschappelijk assistenten durven sommige hulpvragen niet meer stellen. Daarnaast lijkt het lastig te zijn om de Raad ervan te overtuigen dat iemand werkbereid is, aangezien er al vóór de goedkeuring van leefloon sollicitaties binnengebracht moeten worden. Het zou de maatschappelijk assistenten meer vrijheid en vertrouwen geven als de Raad de teugels wat laat vieren. De Raad is belangrijk zodat de regels nageleefd worden, maar werkbereidheid is slechts een vaag begrip. Het zou al genoeg moeten zijn als de maatschappelijk assistent dit bevraagt en een 'ja' krijgt van de leefloongerechtigde. Als er nood is aan een duidelijkere omschrijving is van wat er verwacht wordt van iemand die werkbereid is, raad ik aan om hierover in gesprek te gaan met de minister.

Tenslotte is er een drempel waar leefloongerechtigden continu tegenaan lopen. Vaak is er meer ondersteuning nodig dan enkel financieel, maar deze hulp wordt niet altijd geboden en zij worden van het kastje naar de muur gestuurd. Dit werd niet enkel duidelijk uit de interviews die ik heb gehad, maar ook uit gesprekken met het werkveld en andere leefloongerechtigden die langskomen op het infopunt.

Zodra iemand leefloon krijgt van het OCMW, sluiten de deuren bij andere middenveldorganisaties. Leefloongerechtigden krijgen te horen dat de maatschappelijk assistent de persoon is die zij moeten aanspreken en dat hij dit mee moet regelen. Het klopt dat het "bieden van maatschappelijk dienstverlening" in artikel 1 staat van de OCMW-wet, tegelijkertijd kampt het OCMW met een personeelstekort en kunnen zij dit niet altijd bieden.

Ik weet dat het OCMW niet de enige organisatie is die met personeelstekorten te maken heeft. Dit is iets dat op de gehele sociale sector van toepassing is. We mogen alleen niet vergeten dat wij degene zijn die ervoor zorgen dat de grond- en mensenrechten van individuen gewaarborgd worden. Zonder het sociaal werk zou art. 23 van de Grondwet nog vaker geschonden worden. Het is hard werken en we moeten proberen niet allemaal kopje onder te gaan, dus laten we proberen om de handen ineen te slaan om elke kwetsbare burger een stukje minder kwetsbaar te maken.

9.3 MACRONIVEAU

Iets wat vaker aangehaald is, is de werkdruk van de maatschappelijk assistenten. Sinds de start van de coronacrisis, is er geen moment rust geweest voor hen. Direct na de coronacrisis kwam de Oekraïne-crisis en terwijl deze nog bezig is, volgt de energiecrisis. Er is geen ademruimte en de uitval van personeel is hoog, maar opgeven is geen optie. Op macroniveau wil ik aanbevelen dat er structureel meer geld gaat naar OCMW's, de extra toelage voor het GPMI ervan wordt losgekoppeld en het beeld van leefloongerechtigde en de job als medewerker van het OCMW verbeterd wordt. Hieronder leg ik uit waarom ik deze aanbevelingen doe en wat daarvoor nodig is.

Geld groeit niet aan bomen, maar het is een kwestie van beleidskeuzes. Kiezen we er, bijvoorbeeld in Antwerpen, voor om het geld te investeren in een cruiseterminal of investeren we het in het OCMW om de werkdruk van maatschappelijk assistenten te verlagen? Steeds meer mensen hebben nood aan ondersteuning van het OCMW, maar er zijn steeds minder maatschappelijk assistenten. Niet alleen vallen zij uit door de hoge werkdruk, maar de vacatures geraken niet ingevuld. Er moet structureel meer financiële ondersteuning komen voor de OCMW's. Niet alleen kan er dan meer personeel tewerkgesteld worden, maar eventueel kan een externe coach betrokken worden voor de supervisies zoals aanbevolen op mesoniveau. Vandaar mijn aanbeveling om kritisch te kijken naar beleidskeuzes en het geld te besteden daar waar het nu noodzakelijk is.

Naast structurele ondersteuning, is het belangrijk dat het GPMI losgekoppeld wordt van de extra toelage. Het onderzoek van Kristel Driessens toont aan dat professionals potentie zien in het GPMI als begeleidingsinstrument. Door een financiële 'beloning'

te koppelen aan het afsluiten van een GPMI, verplaatst de focus. Logisch gevolg is dat er een hogere druk komt te liggen op de maatschappelijk assistenten om zo snel mogelijk een GPMI af te sluiten. Er is geen tijd om een leefloongerechtigde deftig te leren kennen en het GPMI op maat te maken. Door de hoge werkdruk is het lastig om binnen drie maanden een leefloongerechtigde te leren kennen, daarom zou het een oplossing zijn om de termijn te verlengen naar bijvoorbeeld zes maanden. Dit zou een tijdelijke oplossing kunnen zijn totdat de werkdruk blijvend gedaald is.

In hetzelfde onderzoek gaven de maatschappelijk assistenten aan dat het GPMI een te grote administratieve belasting oplegt. Dit is verklaarbaar doordat alles wat de maatschappelijk assistenten alles moeten verantwoorden wat ze doen. Willen ze billijkheidsredenen inzetten, moet dit gemotiveerd worden. Beslissen ze dat iemand wel of niet werkbereid is, moet dit gemotiveerd worden. Heeft iemand nood aan een extra tegemoetkoming, moet dit gemotiveerd worden. Het lijkt dat er weinig vertrouwen is in het oordeel van maatschappelijk assistenten.

Deels ligt hiervoor de oorzaak binnen de OCMW's zelf, zoals besproken op mesoniiveau, en deels is de oorzaak te vinden in de maatschappij. Door negatief te spreken over mensen in armoede, ontstaat er een stigma. Dit stigma is in de loop der jaren alleen maar toegenomen. Hierdoor is het beeld van leefloongerechtigden eerder negatief en bestaat het gevoel dat alles verantwoord moet worden. Dit haalt de vrijheid weg bij de maatschappelijk assistenten om volledig zelf te kunnen en mogen oordelen op basis van hun inschatting. Het zou helpen als er een campagne komt om het beeld van leefloongerechtigden te verbeteren, maar ook om de job als medewerker van OCMW aantrekkelijker te maken. Er zijn meer dan genoeg maatschappelijk assistenten die hun job met hart en ziel doen. We mogen hen niet verliezen door te hoge werkdruk en te veel administratieve belasting.

Om de toelage los te koppelen van het GPMI, is er een lichte wijziging van de wet nodig. Dit kan geregeld worden met een verordenende omzendbrief, die eerst langs de Raad van State zal moeten voor advies. Dit is niet de makkelijkste weg en de minister zal de Kamer moeten overtuigen. Doordat de toelage wegvalt en er meer ruimte is om in te zetten op begeleiding, is de uiteindelijk kans op doorstroom naar duurzame tewerkstelling of maatschappelijke integratie groter. Op die manier is het waarschijnlijker dat leefloongerechtigden niet blijven aanmodderen en, in woorden van de heersende overtuiging, 'iets terug doen voor de samenleving'.

Mocht er een structurele verhoging komen van het bedrag dat OCMW's ontvangen, is het mogelijk om te overwegen enkel een interpretatieve omzendbrief te versturen. Daarin staat hoe de wetgeving geïnterpreteerd zou moeten worden. Dit is niet bindend, maar wel een extra leidraad. Hierin kan extra vermeld worden dat de toelage voor GPMI's, indien het niet mogelijk is om dit los te koppelen, later in het traject

ontvangen kan worden. Dat dit niet per se de eerste afspraak is, maar dat de maatschappelijk assistent hier drie maanden de tijd voor heeft.

Als de aanbeveling wordt overgenomen om een interpretatieve omzendbrief te versturen, wil ik aanraden om samen te zitten met de Federatie Vlaamse OCMW Maatschappelijk Werkers, Platform GPMI, de Brusselse en Waalse Federatie om te bekijken waar noden zijn om de wet te verduidelijken. Een verduidelijking zou er bijkomend voor kunnen zorgen dat de verschillen tussen lokale besturen overbrugd worden en elke leefloongerechtigde overal dezelfde rechten heeft en een gelijke behandeling krijgt. Met 589 verschillende lokale besturen, zou dat een toegevoegde waarde zijn.

9.4 CONCLUSIE

Ik heb geprobeerd alles wat ik heb geleerd tijdens mijn opleiding, mijn stages, het literatuuronderzoek en de bevindingen uit het praktijkdeel samen te voegen in de aanbevelingen. Ik durf te stellen dat het doel van het GPMI niet bereikt is bij de respondenten uit mijn onderzoek. Voor de meesten was het niet haalbaar, zeker niet op maat en voelde het niet als een begeleidingsinstrument. Ik had nog pagina's vol kunnen schrijven, maar samengevat heb ik uiteindelijk de volgende aanbevelingen gedaan om het GPMI haar doel te laten bereiken.

Op microniveau is bewustwording van de sociaal werker door reflectie en stilstaan erg belangrijk. Hij is zich vooral bewust van de verschillen tussen zijn eigen leefwereld en die van de leefloongerechtigde. Daarnaast probeert hij waar mogelijk gebruik te maken van de discretionaire ruimte en zijn signaalfunctie. Als laatste doe ik een warme oproep om te gaan stemmen in 2024 en te proberen om de leefloongerechtigden daar warm voor te maken.

Op mesoniveau is de aanbeveling enerzijds naar het OCMW toe om ruimte te creëren voor supervisies, intervisies en casusoverleg. Tegelijkertijd is het van belang dat er meer vertrouwen komt in maatschappelijk assistenten vanuit o.a. de Raad. Anderzijds de aanbeveling om als sociale sector de handen in elkaar te slaan om onze krachten te bundelen. Op die manier sturen we kwetsbare burgers minder van het kastje naar de muur.

Op macroniveau is het belangrijkste dat er meer geld wordt vrijgemaakt om maatschappelijk assistenten aan te werven. Dat geld kan vrijgemaakt worden door andere beleidskeuzes te maken. Door de toelage los te koppelen van het GPMI, zal de druk van de ketel gaan en kan het GPMI beter ingezet worden als begeleidingsinstrument. Mijn voorkeur is om een verordenende omzendbrief te versturen, maar eventueel kan een interpretatieve omzendbrief volstaan om de wet te verduidelijken.

Bijkomend is een campagne waardevol om het beeld van enerzijds leefloongerechtigden te verbeteren en anderzijds de job als maatschappelijk assistent binnen het OCMW te promoten.

Het zijn geen evidente aanbevelingen en op het eerste oog misschien ook niet realistisch. Toch ben ik ervan overtuigd dat er manieren gevonden kunnen worden om het GPMI voor iedereen een beter instrument te maken. Ik ken de bezwaren, de drempels, de muren, maar als je écht de verandering wilt, is alles mogelijk: 'waar een wil is, is een weg. Je moet gewoon de eerste stap zetten, ook al is dat de aller-moeilijkste'.

10. BRONNENLIJST

10.1 WETGEVING

EcSoCu-verdrag.

UVRM.

Art. 23 GW.

Wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op een bestaansminimum, *BS* 18 september 1974 (Ed. 1).

Wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, *BS* 5 augustus 1976 (Ed. 1).

Wet van 12 januari 1993 houdende een urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving, *BS* 4 februari 1993 (Ed. 1).

Wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *BS* 31 juli 2002.

Wet van 9 oktober 2003, houdende vaststelling van wet inzake ondersteuning bij arbeidsinschakeling en verlenging van bijstand door gemeenten, *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* 10 oktober 2013.

Art. 3/1, art. 11, §1, vijfde lid en art. 13 van de wet van 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *BS* 2 augustus 2016.

Wetsontwerp betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1603/001, 4-6.

Wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 1864/001, 4.

Omzendbrief 03 augustus 2004 naar aanleiding van de wet van 26 mei 2002 betreffende recht op maatschappelijke integratie – studenten en het recht op een leefloon, https://www.agii.be/sites/default/files/bestanden/omzendbrieven%20en%20instructies/20040803_omz_students_en_leefloon.pdf.

Omzendbrief 12 oktober 2016 naar aanleiding van de wet op 21 juli 2016 houdende wijziging van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke

integratie, https://view.officapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.miis.be%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fdocuments%2F20170201_omzendbrief_nl_final.docx&wdOrigin=BROWSELINK.

Omzendbrief 26 juli 2018 naar aanleiding van het arrest nr. 86/2018 van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de gemeenschapsdienst, <https://www.miis.be/nl/wetgeving/omzendbrief-arrest-nr-862018-van-het-grondwettelijk-hof>.

10.2 RECHTSPRAAK

GwH 5 juli 2018, nr. 86/2018.

10.3 LITERATUUR

A) Boeken

BAMELIS, B., *Procedure- en familierecht*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2021, 80 p.

BRANTS, D., WILLOCKX, D., *Communiceren met ouders en team 1*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2016, 112 p.

BRONFENBRENNER, U., *The ecology of human development*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 1979, via https://khoerulanwarbk.files.wordpress.com/2015/08/urie_bronfenbrenner_the_ecology_of_human_developbokosz1.pdf, 330 p.

DALRYMPLE, T., *Life at the bottom: the worldview that makes the underclass*, Chicago, Ivan R. Dee, inc. 2001, 263 p.

DE SAVORNIN LOHMAN, J., RAAFF, H., *In de frontlinie tussen hulp en recht*, Coutinho, 2008, 248 p.

DIJKSTRA, P., *Sociale psychologie. Inzicht in sociale relaties*, Amsterdam, Boom, 2016, 418 p.

GELDOF, D., *Diversiteit, Armoede & Stad (DIVAS 1)*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2019, 165 p.

GELDOF, D., *Superdiversiteit*, Leuven, Acco, 2019, 275 p.

JANSSEN, L., VAN BOOM, M., VAN HOUTE S., *Opvoedingsvragen en ouderbetrokkenheid 2&F*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2017, 248 p.

PANNECOUCKE, I., LAHAYE, W., VRANKEN, J., en VAN ROSSEM, R. (eds.), *Armoede in België federaal jaarboek 2016*, 2016, 416 p.

POPERLIER, P., SINARDET, D., VELAERS, J., CANTILLON, B., *België, quo vadis?: waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 369 p.

SLUITER, S., *Signalering in het sociaal-agogisch werk. Met het oog op de samenleving*, Houten, Bohn Stafleu van Loghem, 2010, 260 p.

SOMERS, A., VAN HOUTE S., *Werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen 3 & F*, Antwerpen, Karel de Grote-Hogeschool, 2018, 125 p.

TIRIONS, M., RAEYMAECKERS, P., CORNILLE, A., GIBENS, S., BOXSTAENS, J., POSTMA, Y., *#Sociaalwerk*, Leuven, Acco, 2019, 560 p.

VAN DER LAAN, G., *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk*, Utrecht, SWP, 1992.

VAN GOETHEM, G., *OCMW van A tot Z (van armentafel tot zorgbedrijf)*, Heule, INNI Publishers, 2016, 90 p.

VERZELEN, W., *Sociaal werk. In- en uitzichten*, Antwerpen, Garant, 2005, 319 p.

B) Krantenartikelen

LIEVENS, R., "Sarah Smeyers (N-VA): 'Tegen leefloners durven zeggen dat ze tijdelijk anticonceptie moeten nemen'", *HLN* 2018, en <https://www.hln.be/aalst/sarah-smeyers-n-va-tegen-leefloners-durven-zeggen-dat-ze-tijdelijk-anticonceptie-moeten-nemen~ad061ff5/>

PLATFORM GPMI, "Nee, sancties motiveren niet om sneller aan het werk te gaan", *De Standaard*, 2021, en https://www.standaard.be/cnt/dmf20211122_98050196.

VAN WAEYENBERGHE, S., "Gent heeft grootste aantal leefloonstudenten van Vlaanderen: 'Bewust beleid om kansen te bieden'", *HLN* 2022, en <https://www.hln.be/gent/gent-heeft-grootste-aantal-leefloonstudenten-van-vlaanderen-bewust-beleid-om-kansen-te-bieden~a8536175/>.

VAN WIELE, S., "Sociaal werkers over job aan frontlijn tijdens crisissen: 'je moet je inleven in de situatie van de mensen die voor je zitten'", *Gazet van Antwerpen* 2022, en https://www.gva.be/cnt/dmf20220506_94243366.

VAN ZUNDERT, E., "In Gent mag een vluchteling bissen, Antwerpen is strenger", *De Standaard* 2018, en https://www.standaard.be/cnt/dmf20180614_03562915.

VEMOERE, F., "Wet op bestaansminimum wordt vervangen door wet gericht op integratie", *De Standaard* 2001, en [Wet op bestaansminimum wordt vervangen door wet gericht op integratie | De Standaard](#).

C) Tijdschriftartikelen

ELDEN, S., , "Rethinking governmentality", *Political Geography* 2006, en https://www.researchgate.net/profile/Stuart-Elden-2/publication/248442122_Rethinking_governmentality/links/5b84f23fa6fdcc5f8b6c6aa9/Rethinking-governmentality.pdf.

GARCI, T., "Aanpassen aan de Vlaamse normen en waarden lukt het best wanneer nieuwkomers het uit eigen overtuiging doen", *Knack* 2018, en <https://www.knack.be/nieuws/aanpassen-aan-de-vlaamse-normen-en-waarden-lukt-het-best-wanneer-nieuwkomers-het-uit-eigen-overtuiging-doen/>.

GIBENS, S., "Recht in het sociaal werk. Hoe sociaal werk tot zijn recht kan komen", *POW Alert* 2013, 29 – 36 p.

NIJENHUIS, D., "Vlaanderen beëindigt monopolie de Lijn", *OV-magazine* 26 maart 2021, en <https://www.ovmagazine.nl/nieuws/vlaanderen-beeindigt-monopolie-de-lijn>.

KAMPEN, T., "Het wiel der wederkerigheid. De betekenis van verplicht vrijwilligerswerk voor Nederlandse bijstandsontvangers", *Over-werk*, 2015, 91 – 98 p. en https://www.steunpuntwerk.be/files/publications/OW/OW_2015_3/over-werk_2015_3_13.pdf.

VAN CEULEBROECK, N., CRIVIT, R., NEIRYNCK, B., "Maatschappelijke kwetsbaarheid voor dummies", *Dropzone* 2013, en https://issuu.com/vvzvz/docs/drop-zone_juni_2013_web/12, 28 p.

VAN NIEUWENHOVE, J., "Totale malaise bij OCMW's: vicieuze cirkel van personeelsuitval dreigt", *Bruzz* 2022, en <https://www.bruzz.be/samenleving/totale-malaise-bij-ocmws-vicieuze-cirkel-van-personeelsuitval-dreigt-2022-10-09>.

X., "Antwerps middenveld hekelt uitspraken De Wever over gestorven daklozen", *Knack* 2021, en <https://www.knack.be/nieuws/antwerps-middenveld-hekelt-uitspraken-van-de-wever-over-gestorven-daklozen/>.

D) Artikelen online

ATILLAH, S., "De hangmat in OCMW-luilekkerland", 2018, <https://www.mo.be/column/de-hangmat-ocmw-luilekkerland>.

DE BAERE, G., "Hoge werkdruk verstikt OCMW maatschappelijk werkers", 2022, <https://sociaal.net/opinie/werkdruk-verstikt-ocmw-maatschappelijk-werkers/>.

DE BAERE, G., "Sociaal werk moet mee het tij keren", 2019, <https://sociaal.net/opinie/sociaal-werk-moet-mee-het-tij-keren/>.

DE WILDE, M., "Feiten en leugens bij de aanvraag van leefloon: 'Volledige waarheid is zelden cruciaal'", 2021, <https://sociaal.net/achtergrond/feiten-en-leugens-bij-aanvraag-leefloon/>.

DE WILDE, M., "Sociaal werkers hebben meer macht dan ze denken", 2019, <https://sociaal.net/achtergrond/sociaal-werkers-hebben-macht/>.

DEVLIEGHERE, J., "Een goede sociaal werker neemt het niet zo nauw met de regels", 2020, <https://sociaal.net/achtergrond/een-goede-sociaal-werker-neemt-het-niet-zo-nauw-met-regels/>.

DRIESENS, K., DEPAUW, J., "Leefloontrekkers integreren via een contract", 2016, <https://sociaal.net/achtergrond/leefloontrekkers-integreren-via-een-contract/>.

DRIESENS, K., GELDOLF, D., "Individu en/of structuur? Of wat wil het sociaal werk aanpakken?", 2009, <https://www.canonsociaalwerk.eu/essays/Driessens%20Geldolf%20-%20Individu%20en%20of%20structuur.pdf>.

LUB, V., "Een zachte hand maar ook subtiele drang – wat werkt volgens de wetenschap bij participatie?", 2017, <https://www.socialevraagstukken.nl/een-zachte-hand-maar-ook-subtiele-drang-wat-werkt-volgens-de-wetenschap-bij-participatie/>

MALFAIT, G., "Beeld van de inactieve steuntrekker klopt niet", 2018, <https://sociaal.net/opinie/beeld-van-de-inactieve-steuntrekker-klopt-niet/>.

REYNAERT, D., NACHTERGAELE, S., "Sociaal werk is een mensenrechtenberoep", 2015, <https://sociaal.net/achtergrond/mensenrechtenberoep/>.

SOMERS, T., "Energiecrisis zet druk op OCMW-medewerkers: 'We zitten op ons tandvlees'", 2022, <https://sociaal.net/achtergrond/energiecrisis-zet-druk-op-ocmw-medewerkers/>.

VAN GENECHTEN, S., "Verplichte gemeenschapsdienst een maat voor niets? 'Veel complexer dan schop onder de kont en nu moet jij werken'", 2021, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/12/16/vicky-coryn-gemeenschapsdienst-lang-durig-werklozen/>.

E) Wetenschappelijk onderzoek

ALBERTIJN, M., VAN DOORSLAER, E. en JANSSENS, S., "onderzoek naar de uitvoering van de GPMI-hervorming", Tempera, 2021, <https://www.mi-is.be/nl/studies-publicaties-statistieken/studie-over-de-hervorming-van-het-gpmi>, 172 p.

DEPAUW, J., MÉHAUDEN, L., DRIESENS, K. en FRANSEN, A., "Het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie", Karel de Grote-Hogeschool en Universiteit Saint-Louis, 2015, <https://www.mi-is.be/nl/studies-publicaties-statistieken/het-geindividualiseerd-project-voor-maatschappelijke-integratie>, 144 p.

DEPAUW, J., MÉHAUDEN, L., DRIESENS, K. en FRANSEN, A., "het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie: een veralgemeenbaar begeleidingsinstrument in een participatiesamenleving?", 2016, https://www.researchgate.net/publication/316648528_Armoede_in_Belgie_-_Federaal_jaarboek_-_2016, 416 p.

HURKANS, M., TONKENS, E., "Wat vinden burgers zelf van burgerschap? Burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie", Nicis Institute, 2008, https://pure.uva.nl/ws/files/1234598/117813_wat_vinden_burgers_van_burgerschap_2_.pdf, 40 p.

QUILLIGAN, E., "Waardevolle festivals?", onuitg. masterscriptie Kunsten, Cultuur en Media, Rijksuniversiteit Groningen, 2011, <https://5dok.net/document/y4wjm7x9-waardevolle-festivals-onderzoek-artistieke-culturele-economische-kunstfestivals-nederland.html>, 97 p.

REULINK, N., LINDEMAN, L., "Kwalitatief onderzoek", onuitg. dictaat kwalitatief onderzoek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2005, [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf), 31 p.

VAN SPEYBROECK, J., "De implementatie van het 'GPMI voor iedereen' binnen OCMW Gent: een cliëntperspectief", onuitg. masterproef, Universiteit Gent, 2017, https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/389/218/RUG01-002389218_2022_0001_AC.pdf, 42 p.

VAN STEENLANDT, A., DRIESSENS, K., DEPAUW, J., "Een onderzoek naar de cliënttypes in het Geïndividualiseerd Project Maatschappelijke Integratie voor de Stad Antwerpen", 2021, 30 p.

F) Onlinebronnen

AGENTSCHAP INTEGRATIE EN INBURGERING, "Leefloon verhoogd sinds 1 januari 2021", 7 januari 2021, <https://www.agii.be/nieuws/leefloon-verhoogd-sinds-1-januari-2021>.

AGENTSCHAP INTEGRATIE EN INBURGERING, "Verblijfsrecht, Uitwijzing & Reizen", z.d., <https://www.agii.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen>.

BOURGEOIS, G., PEETERS, K., "Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan", *Regeerakkoord Vlaamse Regering* 2014, <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019>.

DRIESSENS, K., VAN REGENMORTEL, T., VAN SEVENANT, K., "Bind-kracht in Armoede", <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03088894>.

FOD SOCIALE ZEKERHEID, "Armoedebestrijding in België in 6 vragen", 2022, <https://socialsecurity.belgium.be/nl/sociale-rechten-toekennen/armoedebestrijding-belgie-6-vragen>.

GIBENS, S., "Werkveld" [Presentatieslides], 2021, https://canvas.kdg.be/courses/22924/files/1475856?module_item_id=299157.

HUFF, R., Governmentality, z.d., <https://www.britannica.com/topic/governmentality>.

OBSERVATOIRE DE L'INNOVATION MANAGÉRIALE, "Les économies de la grandeur", z.d., <https://www.observatoire-management.org/single-post/2016/11/21/les-économies-de-la-grandeur>.

OCMW Federatie, "Werkgroep GPMI", <https://federatievlaamseocmwmaatschappelijkwerkers.be/Index.html>.

POD MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE, "De procedure", <https://primabook.mis.be/nl/recht-op-maatschappelijke-integratie/de-procedure>.

RIJKSOVERHEID, "wanneer heb ik recht op algemene bijstand?", z.d., <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wanneer-heb-ik-recht-op-bijstand>.

SAAMO, "Project | Belangenbond | Antwerpen", 2021, <https://www.saamo.be/antwerpen/antwerpen-noord/project/belangenbond-antwerpen/>.

SOCIALSECURITY.BE, "Wat doet een OCMW?", s.d., <https://www.socialsecurity.be/citizen/nl/hulp-ocmw/financiele-hulp/wat-doet-een-ocmw#>.

SOCIALEZEKERHEID.BE, "Recht op maatschappelijke integratie", s.d., <https://www.socialsecurity.be/citizen/nl/hulp-ocmw/financiele-hulp/recht-op-maatschappelijke-integratie>.

VEREECKE, P., "Empowerment" [presentatieslides], 2022, https://canvas.kdg.be/courses/28771/files/2517141?module_item_id=579783.

VSGB, "Het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI), 2017, http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/le_projet_individualise_dintegration_sociale_pijs_ft#m9b.

X, "Een kijk op armoede en beleid. Adventscampagne Welzijnszorg", 1995, (17) 18 via https://diversiteitinactie.be/sites/default/files/Het_model_Vranken.pdf.

X, "Pragmatische sociologie", 2021, https://nl.frwiki.wiki/wiki/Sociologie_pragmatique.

X, Responsabilisering, s.d., <https://www.vlaamswaardenboek.be/definities/term/responsabilisering>.

G) Persoonlijke communicatie

A., persoonlijke communicatie, 16 mei 2022.

B., persoonlijke communicatie, 16 mei 2022.

C., persoonlijke communicatie, 21 februari 2022.

D., persoonlijke communicatie, 05 juni 2022.

E., persoonlijke communicatie, 21 april 2022.

F., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

G., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

H., persoonlijke communicatie, 07 april 2022.

I., persoonlijke communicatie, 08 februari 2022.

J., persoonlijke communicatie, 25 maart 2022.

K., persoonlijke communicatie, 12 mei 2022.

L., persoonlijke communicatie, 24 februari 2022.

M., persoonlijke communicatie, 08 juni 2022.

N., persoonlijke communicatie, 30 maart 2022.

O., persoonlijke communicatie, 31 mei 2022.

P., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022.

Q., persoonlijke communicatie, diverse data.

R., persoonlijke communicatie, diverse data.

S., persoonlijke communicatie, diverse data.

T., persoonlijke communicatie, 17 februari 2022.

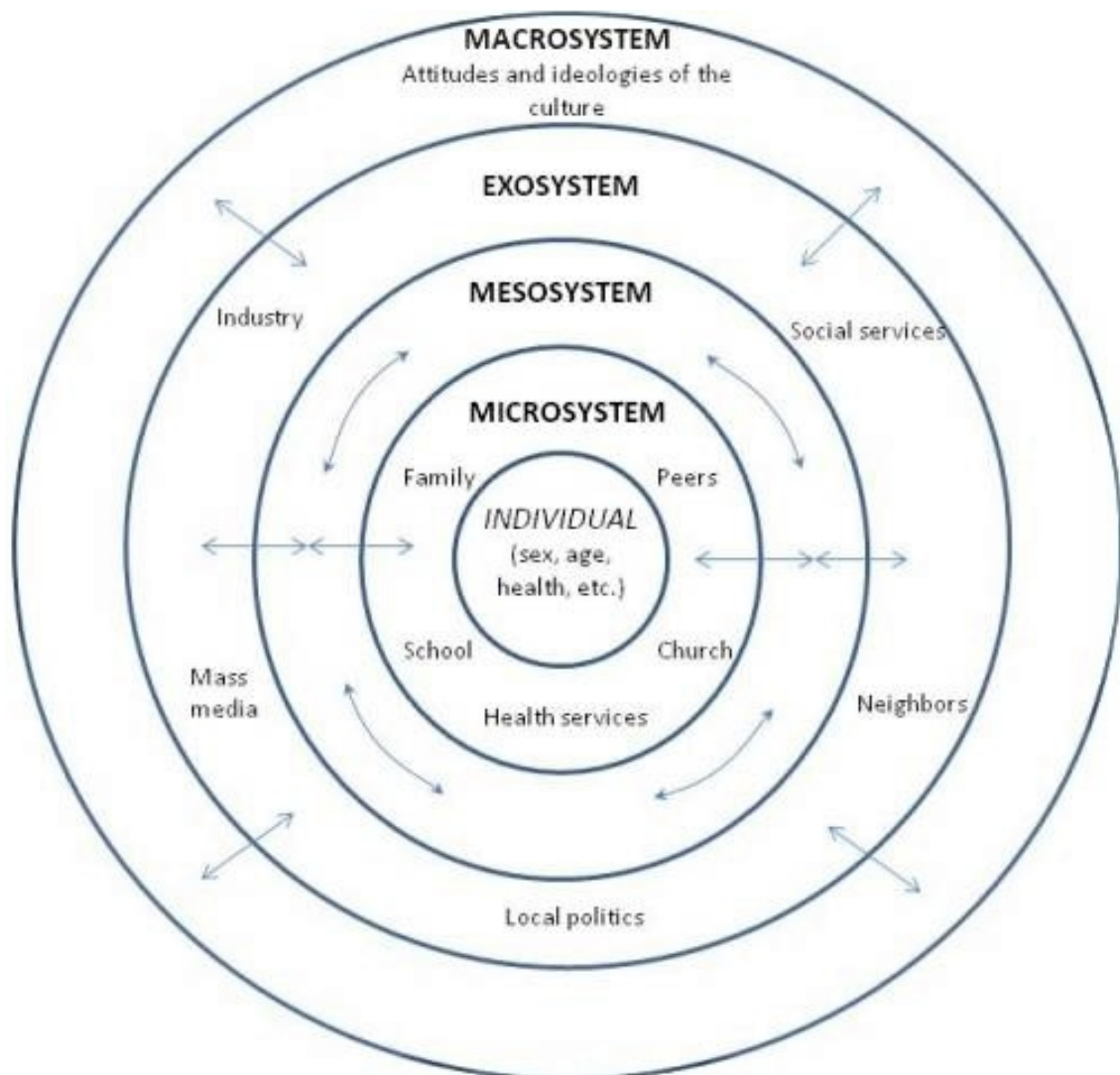
U., persoonlijke communicatie, 24 maart 2022.

V., persoonlijke communicatie, 02 juni 2022.

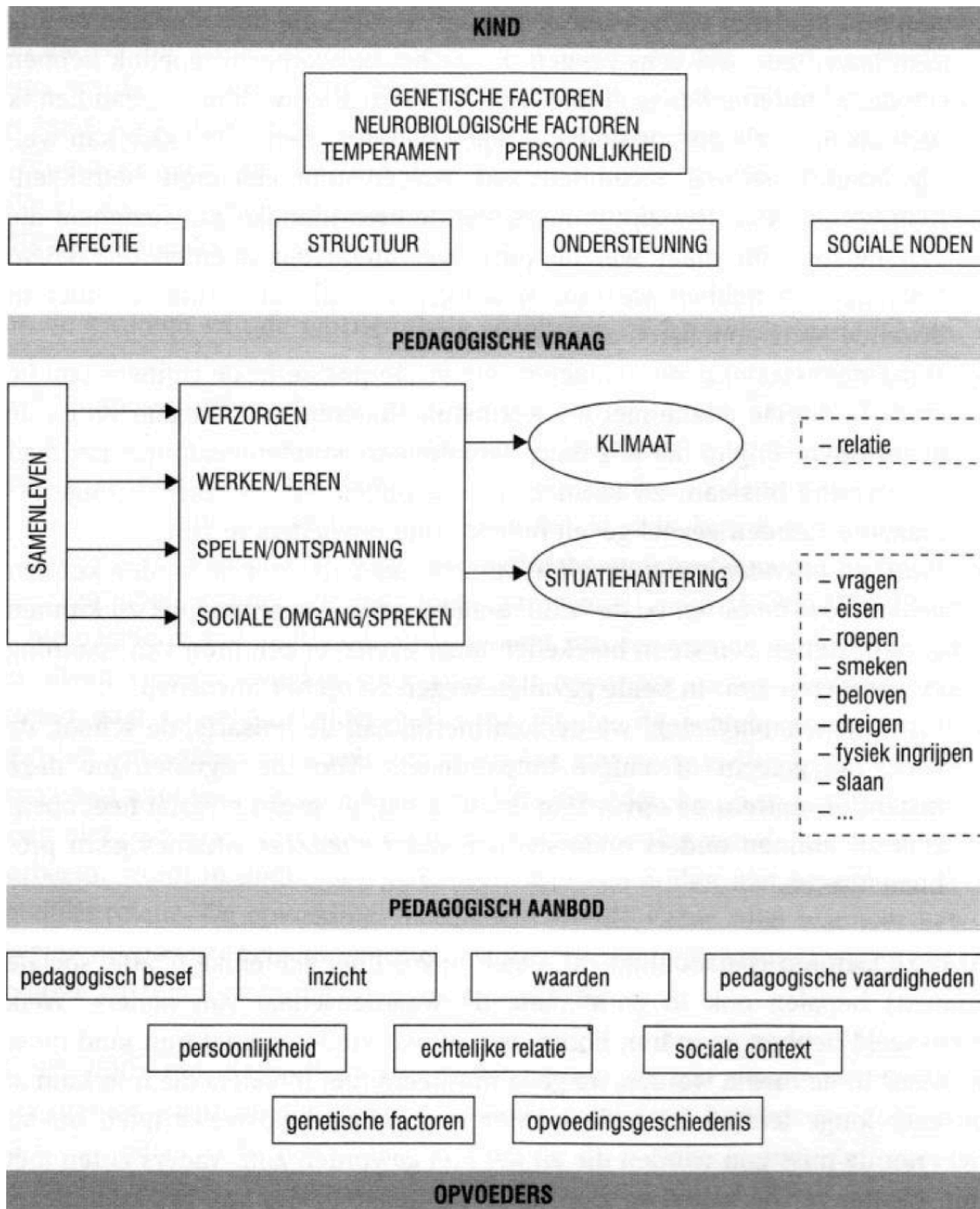
11. BIJLAGES

11.1 BRONFENBRENNER EN HELLINCKX

Sociaalecologisch model Bronfenbrenner¹⁹²:

¹⁹² L. JANSSENS, "opvoedingsvragen", *supra* vn. 47, 15.

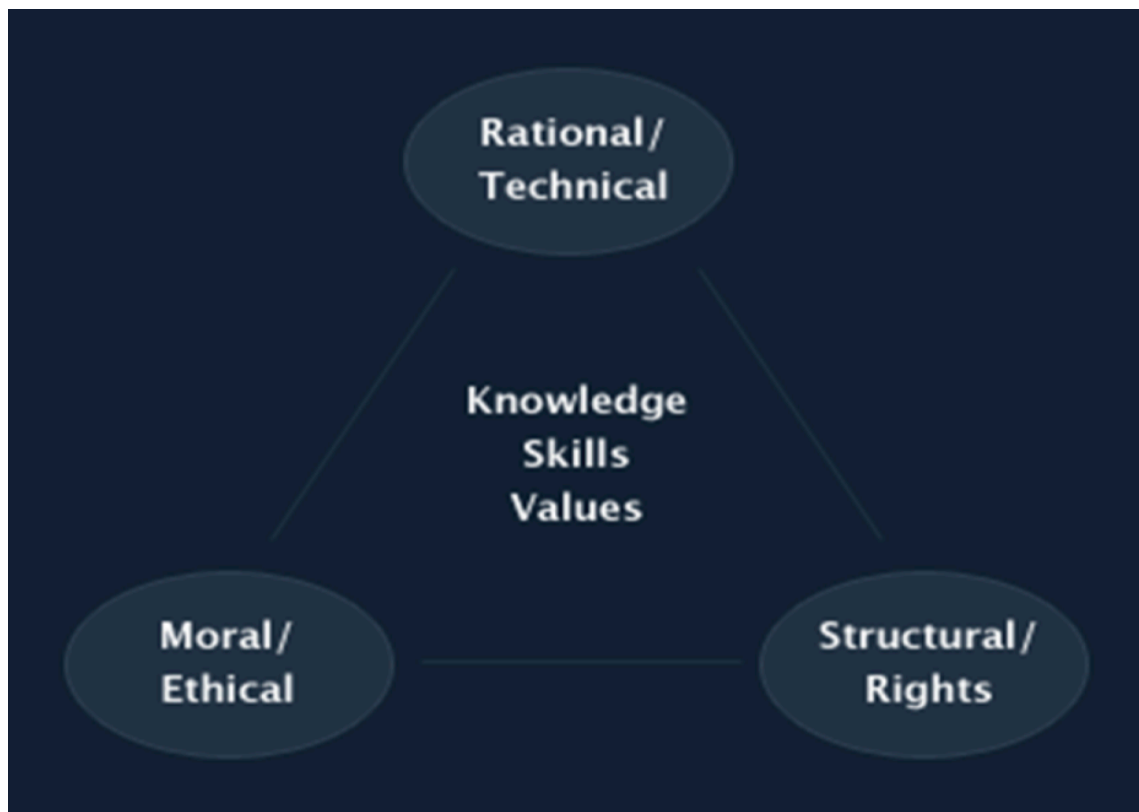

¹⁹³ L. JANSSENS, "opvoedingsvragen", *supra* vn. 47, 17.

11.2 DRIE WERELDEN-MODEL VAN DER LAAN¹⁹⁴

WERELD	ONDERWERP	GELDIGHEIDSCLAIM	GESPREK	VAKBRIL, nadruk té eenzijdig op
OBJECTIEVE WERELD	Feiten	Waar of onwaar?	Zakelijk	Verzakelijking
SOCIALE WERELD	Normen en waarden	Juist of onjuist? Terecht of onterecht? Acceptabel of niet acceptabel?	Juridisch Moreel Beroepsethisch	Juridisering Moralisering
SUBJECTIEVE WERELD	Emoties Beleving Identiteit	Echt of onecht? Oprecht? Authentiek?	Dialog Inleven Begrip Erkenning	Therapeutisering Psychologisering

11.3 DRIEHOEK VAN BRAYE EN PRESTON-SHOOT¹⁹⁵

¹⁹⁴ G. VAN DER LAAN, *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk*, Utrecht, SWP, 1992, via https://canvas.kdg.be/courses/22942/files/1832513?module_item_id=397438.

¹⁹⁵ S. GIBENS, "Werkveld" [Presentatieslides], 2021, https://canvas.kdg.be/courses/22924/files/1475856?module_item_id=299157.

11.4 MIJN WERELD, JOUW WERELD

11.5 INTERVIEWLEIDRAAD

Standaardvragen voor iedereen:

- Bent / was u cliënt bij het OCMW?
 - o Nee: iemand bekend / tolk / anders
 - o Ja
- Heeft u een GPMI
 - o Ja: kunt u mij vertellen wat erin staat?
 - o Nee: heeft u een contract met het OCMW / heeft u iets moeten ondertekenen / had u een contract
- Had u inspraak bij opmaak
 - o Wilde u wel inspraak
 - o Vond u dat u voldoende inspraak had
 - o Indien bekende:
 - Hoe reageerde uw vriend/partner/familielid/kennis op het contract
 - Wat vond u van het contract?
 - Was u op de hoogte van de afspraken
- Wat vindt u van het GPMI?
 - o Wat vindt u van de doelstellingen in het contract?
- Zou het voor u kunnen werken?
 - o Waarom wel
 - o Waarom niet?
 - Op welke manier zou het wel kunnen werken? Wat heb je nodig?
- Kan het voor anderen werken?
 - o Waarom wel
 - o Waarom niet
 - Wat heb je nodig om het te doen slagen?
- Wat vindt u van het idee van een contract met afspraken / doelstellingen? -
 - o Denkt u dat het kan werken
- Tips om mee te nemen bij de opmaak / OCMW / doelstellingen? -> tegen het einde vragen
- Ben ik iets vergeten te vragen / Wilt u graag nog iets kwijt?

Indien GPMI en bekend wat erin staat:

- Wat vindt u van de doelstellingen?
- Op welke manier is het contract aan u voorgesteld?
- Hoe was de houding van de MA / hoe ervaarde u de steun van het OCMW?
- Bent u ooit gesanctioneerd geweest?
 - o Nee: wat vindt u van sanctioneren als iemand de voorwaarden niet nakomt
 - o Ja: kunt hier meer over vertellen? (waarom, terecht/onterecht, ...)
-

Indien geen GPMI

- Heeft u ernaar gevraagd? Bent u erover geïnformeerd? Weet u dat het bestaat?
- Weet u wat het is?
 - o Ja: zelf uit laten leggen
 - o Nee: uitleg geven
- Wat vindt u van het GPMI?